

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sjællandsk Bondeliv.

Slægtshistorier, Optegnelser
og Minder fra Sjælland.

Ved

Højskolelærer Jens Peder Jensen, Høng.

Trykt som Manuskript
og tilegnet Jubilæren Gdr. Hans Larsen i Lundby
i Anledning af hans 70-aarige Fødselsdag
den 23. Maj 1927.

Sjællandsk Bondeliv

(Slægtshistorier, Optegnelser og Minder fra Sydsjælland.)

Ved

Højskolelærer Jens Peter Jensen, Høng.

Trykt som Manuskript

og tilegnet *Jubilaren Gdr. Hans Larsen*
i Lundby i Anledning af hans 70 aarige
Fødselsdag den 23. Maj 1927.

Næstved.
Venstrebladets Trykkeri.
1927.

Indledning.

„At den fri Bonde maa vorde kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig Borger lykkelig.“

(*Thomas Thaarup*).

Den 29, Januar 1771, som var Toaarsdagen for Landhusholdningsselskabets Stiftelse, udkom der en god lille Bog paa 40 Sider, skreven af den første Udflyttergaardmand paa Sjælland, Selvejerbonden Hans Jensen i Gentofte. Bogen havde følgende lange Titel: »Brev fra Hans Jensen, Selvejerbonde paa det Bernstorffske Gods, til sine Landsmænd, de øvrige danske Bønder, om de nyere Indretninger til Landvæsenets Forbedringer i Danmark.«

Denne Bog var en Hyldest til Friheden, en Lovprisning af de Goder, som Udskiftning, Udflytning og Selvejendom vilde være for danske Bønder. Hans Jensen havde selv følt det saa levende. Han havde for Aar tilbage levet under Trykket af et ubestemmeligt Fæstevæsen med alle dets Plagerier. Nu havde han i de sidste 5—6 Aar levet som Udflyttergaardmand og Selvejer og følt sig glad og lykkelig. Hvilken Forskel var det ikke for ham at tænke paa før og nu! Det var kun 25 Aar, siden Tanken om det gamle Jordfællesskabs Ophævelse blev fremsat herhjemme, og de fleste Smaaforsøg, der i disse Aar var gjort for at faa Bønderne ud af Fællesskabet, var ikke lykkedes lige godt. Kun

i Gentofte Sogn, paa det Bernstorffske Gods, var det lykkedes i alle Maader. Hans Jensen havde selv valgt at blive den første Udflytter, og han havde ikke fortrudt det. Nu var han en velstaaende Mand, fri og lykkelig. Men Hans Jensen var ogsaa en oplyst Mand. Han havde allerede, inden han blev fri Bonde, ved Læsning og ved Samtaler med erfarne Mennesker udenfor sin Stand dannet sig Meninger og gennemtænkt Nyttens af alle de nye Landbrugsforanstaltninger, og han fortæller i sin Bog, hvordan han allerede har sendt sin 18-aarige Søn — der havde faaet Fripas af Godsejeren — ud paa en Tysklandsrejse, for at den unge Mand i det fremmede kunde indsamle Erfaringer, der kunde komme Landbruget til Gavn og Nytte herhjemme. »Jeg har«, skriver den modige Hans Jensen til sine Standsfæller, »ladet min ældste Søn rejse ud for at se, om han kunde hente nogen Kundskab for mig og Eder. Han rejser ikke for at se store Stæder og de derværende Forfængeligheder, jeg har ikke Formue til at give ham store Rejsepenge, da jeg har 8 Børn; men jeg har tænkt, at det maatte kunne lade sig gøre for ham, lige saa vel som for en fattig Handværkskarl, med en Pose paa Ryggen at gaa fra et Sted til et andet og tjene for Føde og Klæder og derved faa den rette Grund til at se, hvorledes de i de fremmede Egne føder og feder deres Kreaturer, samt hvorledes de gøder, pløjer og behandler deres Jord, og hvorledes deres indvortes Husholdning er. Min Søn er for Tiden i Sachsen, hvor han forbliver et halvt eller helt Aar, efter eget Godtbefindende. Det paa ligger enhver af os at søge efter den muligeste Fuldkommenhed i at prøve og søge efter, hvad der er os fordelagtigst.«

Det er nu over 150 Aar siden, at en god sjællandsk Bonde fremsatte disse Tanker til Overvejelse for sine Landsmænd, de øvrige danske Bønder. Men ved den Tid, da Hans Jensen formede sit lille Skrift, foregik

der paa en Egn, som nu hører til Præstø Amt, en Begivenhed, der viste i samme Retning som Bondefrigørelsen i Gentofte. Det var i Raabylille paa Møen. Her blev Bønderne enige om at ophæve Jordfællesskabet i deres By. Og dette gennemførtes ved Aar 1770. Bonden Lars Hansen, som var Formand for dette berømmelige Foretagende, blev den 3. Februar 1772 højtidelig tilkendt Landhusholdningsselskabets mindre Sølvmedaille, og samme Dag blev Selskabets største Præmie, 100 Rd., tilkendt samtlige Bymænd i Raabylille.

Jordfællesskabets Ophævelse i Raabylille var saa meget mærkeligere, som det blev udført og ordnet af Bønderne selv uden Landmaalerens Hjælp. »Raabylille Bønder, der var Selvejere, kom altsaa til at høre til de første, der ude paa Landet overvandt de gamle Fordomme« — hedder det i Landhusholdningsselskabets første Aarsskrift — »de Fordomme, der daglig af mange endog udenfor Bondestanden holdes i Hævd, naar det gælder Fællesskabets Ophævelse. Disse Bønder havde ingen særlige Evner, men de havde Mod til ikke alene at ophæve Fællesskabet mellem By og By og mellem Gaard og Gaard, de havde ogsaa Mod til at udflytte de fleste af Byens Gaarde hen paa de Jorder, som var enhver tilfalden.«

Dette modige Skridt af de Raabylille Mænd trængte til en Anerkendelse og Belønning. Derfor fik Lars Hansen Sølvmedaljen, og Bymændene tilsammen de Hundrede Rigsdaler. Denne gennemførte Udskiftning og Udflytning ved Bøndernes eget Initiativ fandt Sted 11 Aar, før den store Udskiftningslov af 1871 kom ud, og 15 Aar før Udskiftning og Udflytning begyndte at blive almindelig rundtom i Danmark.

Bondestandens Oplysning maatte følge i Frigørelsens Spor. I Indskriften paa Frihedsstøtten viste Digteren Thomas Thaarup sin Samtid og Eftertid, hvad

der var Bondefrigørelsens høje Maal: gode og lykkelige Mennesker med Kærlighed til Fædrelandet, Lyst til Kundskab, Attraa efter Flid, Haab om Held!

Mange ædle Bondevenner tog dette Spørgsmaal op. Mange Idéer blev fremsat, mange Planer drøftet og gennemtænkt. Den store Forkæmper for politisk Frihed og Lighed: **Anton Frederik Tscherning** (1795—1874) fortæller i sine Erindringer, hvorledes han som ungt Menneske sammen med sin Fader, Inspektøren paa Frederiksværk, i Aarene lige efter 1820 havde Planer om at udgive et billigt Blad til Nytte og Belæring for Bondestanden, men hvordan de maatte lægge disse Planer til Side, da Tiderne blev saadanne at næsten ingen paa Landet syntes, de havde Raad til at holde et Blad.

Der var dog en Mand i Sydsjælland, der med Held fik et saadant Blad i Gang og fik det ind i mangfoldige Bondehjem. Det var Sognepræsten for Næsby og Tyvelse i Præstø Amt, **Pastor Christian Ludvig Børresen**. Han var født 25. Januar 1799 paa Ovrø i Issefjorden, hvor hans Fader var Præst. Den unge Børresen kom selv til at læse til Præst og blev 27 Aar gl. sin Faders Kapellan paa Ovrø. 1828 blev han Sognepræst i Pedersker Sogn paa Bornholm, og herfra kom han 1834 til Næsby og Tyvelse, hvor han skulde blive i 11 Aar, og hvorfra hans Navn efterhaanden skulde blive landskendt ved det Blad, han her fik i Gang og ved den Forfattervirksomhed, han herfra udfoldede i forskellige Retninger.

Den 1. Oktober 1836 begyndte Pastor Børresen »**Den danske Bondeven**« med et Ord til den danske Bonde:

»Enhver fornuftig Bonde føler nok, at han kunde behøve at vide mere, end han véd; han ønsker ogsaa nok at lære mere, end han har lært, men han ønsker dog ikke at gaa i Skole igen for at lære det. Han véd nok, at der er Boger, som man kan lære meget Nyttigt og Godt af, men dels kender han ikke disse

Boger, dels kan han ikke altid faa dem at læse, dels kan han maaen Gang ikke ret forstaa dem.

. . . Og Bonden har andet at bestille end at læse. Det er kun enkelte Fritimer, han kan anvende til Læsning, og han vil da ikke gerne tage fat paa en lang Bog, som han ikke saa snart kan faa Ende paa. Han vil hellere have et lille Blad, som han kan læse igennem i en kort Tid. Men skal han da altid have noget Nyt at læse, maa han have mange smaa Blade. Dette har bragt mig paa den Tanke at skrive et Ugeblad for Bonden, det vil sige et Blad, som kommer hver Uge og bringer hver Gang ny Læsning. Jeg kalder dette Blad »Den danske Bondeven«, fordi det, som en sand Ven, skal gaa ud paa at gøre den danske Bonde til en oplyst, retskaffen og lykkelig Mand. Dette tænker jeg ikke at gøre ham til ved at prædike for ham om hans Pligter, heller ikke blot ved at sige ham, hvad han skal gøre eller lade, hvorledes han skal drive sin Jord eller røgte sine Kreaturer, men ved at give ham noget, som han kan have Fornøjelse af at læse og dog tillige drage Nytte af. Om han nu ikke altid kan sige, hvad han har lært af dette Blad, maa man dog ikke tro, at han ingen Nytte har af det. Dersom det blot har givet ham en fornøjet Time og bidraget til at opmuntre ham efter Dagens Møje og Besvær, — da har han jo allerede god Nytte af det. Dersom han ved dette Blad kan bringes til at tænke over det, som han ofte har set og hørt og talt om, men aldrig tænkt videre over —, da vil han snart erfare, at han derved lidt efter lidt faar mere Øvelse i at tænke, og det er vistnok en stor Nytte, han da har af at læse Bladet. Imellem Stunder kan dette Blad vel ogsaa lære Bonden noget, som han ikke før har vidst, eller bringe ham Efterretning om det, som han gerne vil vide lidt om.

Men dersom Du, min kære Bonde! — Du tillader vel, at jeg tiltaler Dig i al Fortrolighed, siden jeg kalder mig din Ven? — dersom Du derved kunde faa Lyst til at læse, Lyst til at foretrække en god Bog for et Slag Kort eller for Svir og Drik — da vilde Du have den allerbedste Nytte deraf. Skulde Du være saa lidet øvet i at læse, at dette falder Dig besværligt, og for gammel til at vænne Dig til at læse, — saa har Du dog vist Born eller Tjenestefolk, som kunne læse. Lad én af dem læse Bladet for Dig og for dit hele Hus! Da kunne I alle have Nytte af at høre det, og den, som læser det, faar derved en gavnlig Øvelse i at læse.

Dette Blad koster kun 24 Skilling hvert Fjerdingaar. For én Rigsdaler kan Du altsaa hele Aaret igennem faa hver Uge noget Nyt at læse, derved faa mange fornøjelige Timer, med Tiden blive en oplyst og forstandig Mand og Tid efter anden

faa Efterretning om mange Ting, som det kan være Dig magtpaaliggende at vide. Naar Du beder din Præst eller Skolelærer derom, er han nok saa god at besøge Bladet til Dig. Det er en oprigtig Ven, som kommer, naar Du kalder. Du vil da vist ikke forskyde ham.«

(C. L. Borresen.)

I saadanne ukunstlede og jævne Ord anmeldte Børresen sit Blad for de jævne Folk ude paa Landet. Det skulde være deres Blad. Og han fik Held med sit Foretagende. I hele 18 Aar holdt han »Den danske Bondeven« oppe. Og i de første 12 Aar var dets Betydning stigende, indtil det saa fra 1848 begyndte at tabe sin Indflydelse og tidt kom i bitter Strid med andre mere fremskridtsvenlige Blade og Personer. Men Pastor Børresen havde en Evne som faa til at kunne skrive letfatteligt for Menigmænd. Og Bladet havde i Begyndelsen af 40'erne en Udbredelse ude paa Landet, som aldrig noget Blad før havde haft. Det var et ypperligt lille Ugeblad, og det svarede til sit Navn. Børresen interesserede sig levende for Folkeoplysning og ikke mindst for Børneskolen, hvor han var en Modstander af Skoletvang. Han fik Landhusholdningsselskabets Understøttelse til at udgive Bladet »Den danske Bondeven«. Det naaede allerede i sit første Kvartal at have 900 Holdere og havde i 1841: 2100. I Holbæk og Sorø Amter samt i Tybjerg, Hammer og Baarse Herreder i Præstø Amt havde »Den danske Bondeven« alene 780 Holdere. I Jylland 511 (deraf 8 i Hjørring Amt). Hans Blad var i Løbet af 5 Aar ude over hele Landet.

5 Maaneder efter, at Børresens Blad var begyndt at udkomme, sagde en Bonde paa Langeland (i Marts 1837) om Bladet: »Bondevennen« er et rart Blad. thi man kan lære saa meget af det, og saa véd den Mand saa meget at fortælle os, saa mange kønne, lystige Historier, at baade Mor, Børnene og vi alle ret holder af at læse det.«

Børresen meddelte i sit Blad en Mængde Smaatræk og Oplevelser fra Bondelivet. I 1841 fortalte han saaledes om et Besøg, han havde aflagt hos en Bonde, der hed Lars Olsen, og som udtalte sig saaledes:

En Bonde, han være nok saa formuende, bør være den første ved Gaardens Arbejde. Uden hans Eksempel ville snart hans Folk blive efterladne. Det duer ikke for ham at spille Herre. Det vil da snart gaa tilbage for ham. Og det vil derfor sjældent lykkes for en Person udenfor Bondestanden at sias sig igennem paa en mindre Jordlod; thi jeg er overbevist om, at formedelst den Forfængelighed og Yppighed, som har indsneget som hos de mindre Formuende af Middelklassen, der ej selv deltage i Arbejdet og leve over deres Evne, vil i det mindste en betydelig Del af de mindre Landejendomme efterhaanden gaa over i Bondestandens Hænder. — Jeg har meget at takke Gud for. Han har velsignet mit Arbejde og dertil givet mig Kræfter og et godt Helbred; ingen store Ulykker har ramt mig; jeg kan uden Besværlighed betale mine Afgifter og har, hvad jeg behøver, og jeg attraar ikke det, jeg kan undvære.

Om »Skik og Uskik« skrev Børresen engang: »Man maa Skik følge eller Land fly«, siger et gammelt Ord, og det har, som saa mange lignende Ordsprog, sin Sandhed, men det anvendes ogsaa tidt paa en meget urigtig Maade til at forsvare eller dog undskylde, hvad der er Uret. En god Skik bør man vistnok følge — ikke fordi det er en Skik, men fordi det er noget Godt. En slem Skik bør man derimod ikke følge, fordi den i Grunden er en Uskik.«

Da Børresen engang af »En Landsbylærer« i »Næstved Ugeblad« i 1838 fik en Opfordring til at komme Lærerstanden til Hjælp med Kundskaber og Færdigheder ved mundtlige Foredrag og Forklaringer, der kunde overværes af saa mange Skolelærere, som dertil havde Lejlighed, svarede han straks ved en Artikel, som han den 16. September skrev fra Næsby Præstegaard og fik optaget i »Næstved Ugeblad«:

. . . Skont jeg ikke kan være ganske enig med den ærede Landsbylærer i, at jeg skulde virke kraftigere for Almueskolelærers Oplysning ved mundtlige Foredrag end ved et periodisk

Skrift, da dette dog altid kan virke i en videre Kreds, saa indrommer jeg dog gerne, at mundtlige Foredrag og især personlige Sammenkomster af Skolelærere kunde virke meget gavnligt paa disse, ikke blot til Oplysning, men ogsaa til Oplivelse og Opmuntring i deres trættende Kald. Jeg har derfor altid interesseret mig for Skolelærersammenkomster, der gik ud paa ved gensidig Meddelelse og Indvirkning at oplyse, opmuntre og styrke hverandre, og jeg har straks efter min Ankomst hertil (i 1834), da saadanne Sammenkomster var begyndt i denne Egn, tilbudt min Assistance, men uden at denne blev modtaget. Skulde nu virkelig flere Skolelærere ønske min Vejledning og Bistand ved saadanne Sammenkomster, da vil det være mig en sand Fornøjelse at bidrage alt, hvad jeg formaar, til at gøre disse saa frugtbringende som muligt; men jeg maa dog gøre opmærksom paa, at jeg boer i en Afkrog, paa en Slags Halvø imellem en Aa og to Søer, saa at ikke ret mange Skolelærere ved en Rejse paa et Par Mil kunne naa til mig. Jeg vilde derfor hellere foreslaa at holde disse Sammenkomster paa et mere bekvemt Sted, der ikke var saa langt borte fra min Bolig, da jeg i saa Fald meget gerne skulde møde dér, saa ofte min Lejlighed tillod det. Imidlertid forudser jeg, at det muligvis vil have store Vanskeligheder at finde et passende Forsamlingssted, og jeg tillader mig derfor at indbyde de Skolelærere, der maatte ønske min Vejledning, til at samles hos mig førstk. 3. Oktober, Kl. 6 Eftermiddag. Jeg vil da efter nærmere Overenskomst holde en Række Foredrag over forskellige Genstande, som kunne interessere Landsbylærere, eller om Religionen og dens Stilling i Almueskolen.

Næsbye Præstegaard, den 16. September 1838.

L. Børresen.

For at fremme Børnenes Hjemmeundervisning udgav Pastor Børresen flere smaa billige Børnelæsebøger. Og allerede i 1840 tog han stærkt til Genmæle imod den tvungne Skoletvang. Og dette Standpunkt, at gøre Skolen fri, lod han sig aldrig rokke fra. Det var det samme Maal, som Bonden Ole Kirk 4 Aar i Forvejen havde stridt for i Viborg Stænderforsamling, og som Grundtvig og Kold, og senere det forenede Venstre, saa stærkt kæmpede for at naa.

»Den bestaaende Skoletvang er ikke blot hensynsløs og unyttig for Folkets Oplysning; den er endogsaa

skadelig og til Hinder for Oplysningen« skrev Børresen i sit Blad 1850. Og han tøjede til med Hensyn til de Lovforslag, der da var Tale om med Hensyn til Forbedring i Smaafolks Kaar: »Efter min Overbevisning vil ingen mulig Forandring i de bestaaende Forhold bidrage saa meget til en Forbedring i Husmænds og Indsidderses Kaar end en hensigtsmæssig Forandring af den bestaaende Skoletvang.«

»Det er højst mærkværdigt«, skriver Børresen, »at Folk, som raaber mest paa Folkefrihed, ofte holder mest paa den bestaaende Skoletvang«. I denne Udtalelse var der et stærkt Hip til de Nationalliberale, især Monrad, der var en af de ivrigste Forkæmpere for almindelig Valgret, men imod Skoletvangens Ophævelse.

»Selv Biskop Monrad har sagt, at han ikke drister sig til at stemme for en Forandring i den bestaaende Skoletvang. Han mener, at Skoletvangen er et nødvendigt Værn om Børnenes Ret og Frihed i at faa Undervisning,« skrev Børresen, »altsaa, at man skal betage Forældrenes deres Ret og Frihed til selv at sørge for deres Børns Opdragelse og Undervisning, som de bedst kunne og ville, for at Børnene kunne nyde deres Frihed. Det er virkelig en løjerlig Frihed, at de myndige skulde holdes i Tvang, for at de umyndige kunde blive frie! Alle skulle være frie, alle skulle have lige Ret — til at stemme ved Valgene, men ikke til at raade i deres eget Hus eller over deres egne Børn. Er det almindelig Folkefrihed? Er det at give Folket dets naturlige Ret? Er det ikke tværtimod et oprørende Indgreb i enhver Borgers helligste Ret?«

»Nogle og tyve Aars Erfaring har overbevist mig om, at den bestaaende Skoletvang meget mere hindrer end fremmer Folkets Oplysning; og netop derfor har jeg allerede i en Række Aar (siden 1840) arbejdet paa at faa den ophævet eller forandret saaledes, at den ikke krænkede nogens naturlige Frihed og Ret og dog virkede kraftigere til Folkeoplysningens Fremme. En saadan Forandring kunne Frihedens oprigtige Venner dog vist ikke have noget imod, og naar de desuagtet forsvare den bestaaende Skoletvang som nødvendig, da maa det komme deraf, at de dels ikke ret kende denne eller véd, hvor trykkende den er for den fattige Almue.«

»Helt indestaa for, at Sagen vil gaa ganske af sig selv, naar Skolefriheden blev given, tør vi ikke. Tvangen har virket

i saa mange Aar, at de uheldige Følger af denne ikke saa let lader sig hæve. Men derfor skal man dog ikke opgive Sagen eller anse den for umulig. Tværtimod! Har man erkendt, at man hidtil er gaaet frem paa en urigtig Vej, da maa man naturligvis stræbe jo før jo hellere at komme tilbage fra denne, og om Tilbagevejen aldrig er saa vanskelig og besværlig, saa maa man dog ikke derved lade sig afskrække fra at vende om.«

Saaledes blev Børresen ved at vidne imod den bestaaende Skoletvang. Og da Ribe Kirkekonvent (det første og eneste Konvent, hvor Præster og Lægefolk sluttede sig sammen) i September 1849 holdt et Møde med Taler af den unge grundtvigske Præst A. Leth (der senere blev Præst i Ulsø og Vester Egede i Sydsjælland), og der derefter havde været en Forhandling om Frihed i Skolen og Religionsundervisningen, der sluttede med, at et Andragende blev indsendt til Ministeriet med Ønsket om at faa Balles Lærebog afskaffet, da skrev Børresen i Tilslutning hertil:

»Vil man forlange, at Forældre skulde lære deres Børn Kristendom efter den kunstige og forviklede Læsebog, som er anordnet i Skolerne, da ville vistnok kun faa Forældre faa ret meget ud af det, men vi har allerede nævnt, at det ikke er en saadan kunstig sammensat Religionslære, men kun den enfoldige Tro, som er en Fornødenhed for alle Kristne, og den kunne kristelige Forældre uden Tvivl bedre lære deres Børn end Skolen. Til at blive en troende Kristen er det ikke nok at læse nogle Læresætninger udenad og faa dem forklaret af Læreren. Det vigtigste er, at det trænger ind i Hjertet og vækker der en levende Tro. — At jeg ikke er den eneste, der betragter Sagen fra denne Side, ser jeg med Fornøjelse af »Dansk Kirketidende«, som indeholder en Beretning om, at 80 Præster, Skolelærere og Lægefolk ved et Møde i Ribe er blevet enige om at henvende sig til Ministeriet for at blive fritaget for Brugen af Balles Lærebog i Skolerne og ved Konfirmationsforberedelsen — altsaa netop, hvad jeg nu i en halv Snes Aar har stridt for. — I den omtalte Forestilling (fra Ribe) til Ministeriet hedder det bl. a. »Systemer (Lærebygninger) og systematiske Fremstillinger høre ikke hjemme i den almene Religionsundervisning, og Balles Lærebog er i denne Henseende saa omfattende, at den forudsætter en Mødenhed, som den Slags Børn ikke har, og kræver dertil en Tid, som ikke kan indrømmes den, for at den til Nytte kan blive gennemgaaet og forstaaet. Dette sker aldrig, og der-

for har Erfaringen noksom godtgjort, at denne Bog er en sand Byrde for Religionsundervisningen og til Besvær baade for Lærere og Børn, og at selv de, som bedst er kommen den igennem, deraf kun har tilegnet sig en død Skat, som Møl og Rust snart kappes om at fortære.«

»Disse Sandheder,« skriver Børresen, »har jeg saa ofte og ved forskellige Lejligheder udtalt, men de har fundet Mødsigelse. Jeg vil haabe, at de nu, da de er udtalt af en saa talrig Forsamling, vil finde bedre Indgang.«

Om Folkehøjskolen indeholdt »Den danske Bondeven« i 1846 en Række Artikler, hvor den grundtvigske Præst F. Fenger fra Lyngby (ved Sorø) bl. a. hævdede 1) at saadanne Skoler skulde ligge ude paa Bondelandet, have højst 50 Elever, og Undervisningen vare fra 1 til 3 Vintre, og 2) Fædrelandet skulde være det Centrum, hvorom hele Undervisningen drejede sig. Og i 1849 skrev Pastor Børresen i Nr. 7 (2den Aargang af »Den ny Bondeven«): »Højskoler vil komme af sig selv, naar kun de lavere Skoler (de almindelige Børneskoler) har forberedt Børnene nok og derved vakt Trang til saadanne Højskoler ude i Folket. Lykkes det først at vække Barnets Læselyst og gøre det Bogen kær, saa vil Arbejdet siden gaa af sig selv; thi Lysten driver Værket.«

»Lyset er i sig selv godt; og hvad der i sig selv er godt, maa ogsaa være gavnligt. Oplysning er Menneskets Bestemmelse, og den bør derfor ikke forholdes noget Menneske, om det end skulde blive til Skade for enkelte.«

I sit Syn paa Skolens Frigørelse var Børresen alt-saa tildels enig med den grundtvigske Retning, skønt han i kirkelig Henseende var uenig med denne. Han var og blev herved en Forløber for de Skolemænd og Politikere, som senere har krævet, at Børneundervisningen overvejende skal lægges i Forældrenes Hænder. Her stod Børresen fast. Her lod han sig ikke røkke. Han var imod Skoletvang. Forældrenes Ret til selv at afgøre, hvor deres Børn skulde undervises, blev han ved

at hævde og skrive om i de 18 Aar, han udgav »Den danske Bondeven«. Han kunde være ret konservativ og gammeldags paa mange Oniraader — noget han især viste, da de folkelige politiske Frihedskrav brød frem i 40'ernes Dage. Men gjaldt det Skolens Frihed, da faldt hans Standpunkt tildels sammen med, hvad Grundtvig, Kold, C. Berg, Sofus Høgsbro, Holstein Ledreborg har udtalt sig for, og hvad Bønder som Ole Kirk, Niels Jokum Termansen, H. P. Andersen (Gislinge), Anders Tange o. m. fl. kæmpede for i Stænder- eller Folketingssal. Dette bør ikke glemmes, nu da Navnet paa ham selv og hans Blad tildels er glemt eller ukendt af de allerfleste ude paa Bøndelandet. Der har levet mange sjællandske Bønder, som ved Læsningen af »Den danske Bondeven« kom til at føle sig i Taknemmelighedsgæld til Børresen. Dette skal ogsaa nævnes her i denne Indledning. Pastor Børresen elskede den danske Bonde og gjorde paa sin Maade, hvad han evnede, for at drage ham op af Uvidenhed, Dorskhed og gammel Slendrian.

Men først og sidst skal Grundtvig (1783—1872), barnefødt i Udby Præstegaard i Sydsjælland, nævnes her som den ægte Bondeven, han var. Ingen har som han anet og set de Kræfter, der laa gemt i den danske Bondestand — Kræfter, der sent, men sødt vilde vaagne og komme til Udfoldelse, efterhaanden som Frigørelses- og Oplysningsarbejdet i folkelig Henseende vandt frem. Hans Sang om Bondefrigørelsen i 1788 er endnu imellem Landboere en kendt og yndet Sang, og den synges med Lyst og Glæde. Og det festlige Foredrag, han i Foredragsrækken »Mands Minde« den 27. Juni 1838 holdt om Danmark som det lykkeligste Land i Verden, var fra først til sidst formet som en Lykønskning til Danmark i Anledning af 50 Aaret for Stavnsbaandets Løsning. »Danmark er«, sagde han, »det lykkeligste Land i Verden, ved at jævne Folk her er knyttet til Danmarks Jord og har bevaret sin Hjerte-

friskhed. Og hvad vi mangler, vil vi vinde ved at holde os til den sunde Diæt, det altid er at sætte Tæring efter Næring, og saa beflitte os paa den fornøjeligste Tidsfordriv, det altid er at prøve, hvad man har Lyst og Kræfter til.«

Og endelig hans Højskoletanke, som han bar paa i 30 Aar — fra 1814 til 1844 — inden den blev til Virkelighed. En saadan Skole havde i mange Aar været hans sødeste Drøm, og Mangelen deraf hans bitreste Savn. Men da han endelig langt om længe hørte og saa, det var Bønder, der vilde prøve at realisere hans Tanke, blev han for Alvor glad. Og han rejste i Sommeren 1844 til den store Skamlingsbankefest for, som han sagde, at ønske de sønderjyske Bønder til Lykke med, at de havde gjort det første Skridt — K æ m p e s k r i d t e t — til Oprettelsen af en saadan Skole, nemlig Højskolen i Rødding, der begyndte sin Virksomhed for unge Karle den 7. November 1844.

Fra Lundby. I.

1.

Et Kapitel af Bondebevægelsens Historie.

Landsbyerne Kundby (i Holbæk Amt) og Lundby (i Præstø Amt) var for 80 Aar siden lige berømte og berygtede for det Bønderøre, der samlede sig om disse. Deres Navne kan let forveksles, da de omtrent lyder ens. De havde i 40'ernes Dage omtrent det samme Antal Bøndergaarde, og i hver af Byerne var der dygtige og energiske Mænd, der ikke var bange for at lade sig mærke med, at Bondefrigorelsen, der var gaaet istaa paa Halvvejen, maatte i Gang igen. Der var 90 Kilometer eller ca. 12 Mils Veglængde imellem de to Byer — en Afstand, der ikke var saa let at komme over i de Dage. Alligevel var der fra Begyndelsen af 1844 kommen Forbindelse imellem politisk interesserede Folk i Kundby og Lundby. I Kundby boede den støtte og kloge Selvejergaardmand Jens Gregersen. Han var den, der i Holbæk Amt nærmest gik i Spidsen for Bondebevægelsen, og hans stærke Ord til Kammerraad Drewsen: »Ja, gøres der ikke noget for Bondestanden, frygter jeg for, at Postelinet bliver slaaet i Stykker!« var baaret ind i Roskilde Stænderforsamling og nævnt dér under Henvisning til, at nu maatte der for Alvor gøres noget for at imødekomme Fæstebøndernes og Husmændenes berettigede Krav. I Lundby var det Fæstehusmand Peder Hansen, der (vel mer end nogen anden i Præstø

Amt) gjorde sig til Agitator for en Forbedring af Gaardmændenes og Husmændenes Kaar. Hans Artikler i »Den Frisindede«, »Sjællandsposten« og især »Almuevennen« vakte megen Opmærksomhed. I Kundby blev saaledes P. Hansens Artikler i »Almuevennen« læst med stor Interesse af Jens Gregersen og andre i Byen og Omegnen. Og en Dag blev der fra Kundby afsendt følgende ærefulde Skrivelse og Indbydelse til Peder Hansen:

Velagtede Fæstehusmand Peder Hansen i Lundby.

Undertegnede Gaardmænd her af Byen tilfredsstillende herved en længe følt Trang, idet vi af ganske Hjerter takke Dem, ærede Peder Hansen! for den uskrømtede Iver, hvormed De virker med Ord og Pen til at fremme Bondestandens Tarv, og idet vi bevidne Dem vor høje Agtelse. Som stadige Læsere af »Almuevennen« have vi følt os særdeles tiltrukne af de af Dem i dette Blad leverede Artikler; thi foruden det, at vi deri har fundet, hvad der i det væsentlige er vore egne statsborgerlige Anskuelser, paa det klareste udtalt, har det været os en sand Glæde at erfare, at ogsaa vor Stand i Dem har tilfort den liberale Sag en lige saa dygtig som nidkær og djærv Forkæmper. At De har havt og nødvendig maa have mange Modstandere, især blandt de højere Klasser, kunne vi let tænke os, thi: »Sandheden er altid ilde hort«, men at De har vundet endnu flere Venner, derom føler vi os overbeviste, og vi anser os forpligtede til at forsikre Dem, at dette i det mindste er Tilfældet i vor Egn. Hvor vi komme hen, bliver Navnet Peder Hansen udtalt med Paaskønnelse, og Ønsket om at stifte personligt Bekendtskab med Dem er her meget almindeligt. Blandt dem, der længe har nærret dette Ønske, er ogsaa vi, og vort Ønske er vokset, efter at vi er indtraadt i en Landbforening*), der nylig har dannet sig heri Egnen, og som, paa nogle faa Undtagelser nær, alene bestaar af Bønder. Vi indser, hvor gavnlig Medvirningen af en Mand som Dem vil være for at bringe denne Forening i det rette Spor, og vi maa derfor højlig beklage, at den lange Afstand forbyder at se Dem som Medlem af den. Men vi har tænkt os det muligt at formaa Dem til som Gæst at deltage i vor Forsamling ved et Møde, der vil blive afholdt i Hølbæk i Marts Maaned paa en Dag, der bestemmes af Formanden, Hr. Capitain Jespersen paa Grønnebjerggaarden. Det er da vor Bøn

*) »Hølbæk Amts Landkommunalforening«.

til Dem, at De, saafremt det er Dem muligt, vil bævre saavel os selv som vor Landboforening med et Besøg i nævnte Maaned, og vi maa tilføje, at vi med den største Redebønhed ville godtgøre Dem de Udgifter, Rejsen i dette Øjemed foranlediger Dem.

Om hvorvidt vi tør vente at se vor Bøn opfyldt, tillader vi os at udbede undertegnede Jens Gregersen snaarest muligt meddelt Underretning, for at vi i bekræftende Fald kunne i Tide tilmelde Dem Mødets Dato.

Kundby pr. Holbæk, den 12. Januar 1844.

Med særdeles Agtelse:

Jens Frederiksen,
Sogneforstander.

Jens Gregersen,

Niels Larsen.
Sogneforstander.

Niels Nielsen.

Lars Olsen.

Andreas Frederik.

Mads Nielsen,
Smed i Marke.

Jens Rasmussen.
Gmd. i Marke.

Niels Knudsen,
Gmd. i Gudmanstrup,

Hansen,
Møller i Marke.

Jens Nielsen,
Sogneforstander.

Anders Pedersen,
Smed.

Hans Nielsen,
Sognefoged i Trønninge.

Nogle Uger senere stod Jens Gregersen en Dag henne ved Byens Smedie og pratete med andre af By-mændene, imens Smeden havde travlt med at sko Heste. Da kommer der henne paa Gaden en lille, tri-velig Mand. Han gaar lidt tungt, imens han nærmer sig Smedien. Jens Gregersen tager ham først i Øjesyn men kan, imod Sædvane, ikke blive klog paa, hvad det dog er for en Mand. »Hvad mon det er for en Kaa'l?« siger han saa paa sit brede sjællandske Maal. Smeden og de andre Mænd har ogsaa nysgerrigt set paa den Fremmede; men ingen kender ham. Han nærmer sig imidlertid Smedien, og da han er lige ud for Jens Gregersen, standser han brat, efter at have hilst Goddag, og spørger: »Kan I ikke sige mig, hvor Jens Gregersen bor?« — »Jo, det er mig«, svarer Jens Gregersen. »Nej, er det Jens Gregersen«, siger den Fremmede med et Smil. »Ja, men hvem er saa Du? Jeg kender Dig jo ikke«, svarer Jens Gregersen igen. »Jeg hedder Peder

Hansen og er fra Lundby«, kommer det fra den Fremmede. »Er det Peder Hansen fra Lundby?« siger Jens Gregersen i stor Overraskelse. Og nu blev Peder Hansen Midtpunktet blandt dem, der var samlet ved Smedien. Den Mand havde de jo alle saa tidt hørt omtale af Jens Gregersen. Han var jo ogsaa indbudt til at komme herop; og nu kom han og overraskede dem. »Hør«, siger Jens Gregersen saa med ét, »værsgo! følg med mig hjem, alle I der kan! Og naar Du bliver færdig med dit Arbejde«, siger han henvendt til Smeden, »saa kom Du ogsaa med.« Det var lige midt paa Formiddagen. Peder Hansen havde overnattet et eller andet Sted hos en Bonde og var saa bleven kørt et godt Stykke paa Vej op imod Kundby, hvorfra han havde modtaget den tidligere omtalte Indbydelse. Og nu blev Peder Hansen hos Jens Gregersen den Eftermiddag og Aften. Bymændene blev samlet, og det blev sent, inden man tænkte paa at gaa til Sengs. Peder Hansen havde saa meget at fortælle, og Mændene saa meget at spørge om. Og næste Morgen, da Jens Gregersen og Peder Hansen var kommen op, fik »Sagerne« sig en ny Omgang igen i Jens Gregersens Stue. Og i de følgende Dage var Peder Hansen saa ude i de omliggende Sogne efter Jens Gregersens Anvisning.

Dette blev Begyndelsen til de Rejser, som Peder Hansen i den følgende Tid kom til at foretage omkring i Holbæk Amt. Og saaledes gik det til, at han ogsaa Mandagen den 30. Juni 1845 var med som Taler ved den første store sjællandske Folkefest paa Ulkestrup Bakker, 2 Mil Syd for Holbæk, hvor imellem 8000 og 10.000 Mennesker den Dag var tilstede. Her talte Baltazar Christensen, Kammerraad Drewsen, Gleerup, Skolelærer Rasmus Sørensen og Peder Hansen. Deres Taler blev udførlig gengivet dels i »Læsning for Almuen«, dels i »Almuevennen« og »Fædrelandet«. Peder Hansens lød saaledes:

Ærede Medborgere af Bondestanden! Der er et gammelt Ordsprog, som siger: Enighed gør stærk! Men desto værre maa vi beklage, at dette gamle sandfærdige Ordsprog hos mange, ja, jeg kan gerne sige hos de fleste af vor Stand, ikke har faaet synderlig Indpas; thi i denne, som det synes livlige Tid, hvor tvende modstridende Partier i vort Fædreland, Aristokraterne og Demokraterne, det vil sige Godsejerpatriet paa den ene Side og Vennerne af Frihed, af Menneske- og Borgerrettigheder paa den anden Side, staar som hinanden modstridende og modarbejdende, horer man allfor ofte i Bondestanden Klager over, at de lader sig skræmme af Godsejere, Forvaltere, Forpagtere o. m. fl., som truer dem med, at dersom de nogensinde underskriver paa de Andragender til Hs. Majestæt, vor allernaadigste Konge eller til Stænderne, som adskillige fule Folkeforførere vil forlede dem til, da skal aldrig nogen af deres Børn faa deres Steder i Fæste efter dem, eller dersom det er Lejehusmand, der underskriver, da trues de med at blive opsagt paa 12 Uger eller et halvt Aar, eftersom det behage de naadige Herrer. Det er altsaa en lige saa virkelig som sørgelig Sandhed, at mange af disse Herrer Godsejere, Forvaltere o. fl. saaledes truer Bondestanden, for at de kan faa dem til at høje deres Nakke under deres vilkaarlige og paa mange Steder despotisk og tyranniske Aag.

Men der er ogsaa mange af Jer, Medborgere, som onsker at staa i et, efter Eders Formening, stort og ærefuldt Venskabsforhold til Godsejerne, at være lakket for sidst af dem, blive skænket en Snaps paa Skriverstuen engang imellem, nyde nogle Naadesbevisninger, Undervisning og flere herlige Ting af disse Herrer, uden at bekymre Jer om, enten det sker paa Eders egne og Medborgeres Bekostning eller ikke. Kan det kaldes Enighed? Kan det kaldes at arbejde for Menneskevel og Borgerheld? Nej, mine ærede Medborgere af Bondestanden! Dersom du elsker dit Fædreland og dine Medborgere, saa arbejd til deres Velvære, ikke ved Spytlikkeri og ved at gøre Dig yndet af Aristokraterne, men arbejd derpaa ved paa enhver lovlig og retfærdig Maade at virke imod Undertrykkelse, Trældom og Tyranni. Husk paa, Du danske Bonde, at i vor Stand er der blevet en Bundlevning tilbage af den ægte Danskhed, og at vi ikke som de fleste af Aristokraterne er berørt af Tyskhedens Smille, men at vi og vore Sonner er ægte Ællinge af hine nordiske Kæmpefædre, der var et kraftigt, frit og selvstændigt Folk! Skal vi da, ærede Medborgere, tie og lukke vore Øjne og Øren for, hvorledes vi og vor Stand bliver behandlet af Aristokraterne og deres Parti og lade dem alene høste Nytten og Frugterne af hele Landets Goder, medens vi og

vore Efterkommere skal behandles af dem som usle umyndige og ukyndige undergivne?

Nej, mine ærede Medborgere! Vor uforglemmelige Kong Frederik den Sjette løste vor Stands Lænker, han skænkede os Sæde i Folkeraadet, i Amsraadet, i Sogneforstanderskabet. Skal vi da være i Besiddelse af disse store Rettigheder og Goder uden at benytte og bruge dem paa en lovlig, billig og retfærdig Maade og i deres fulde Udstrækning til vor Stands og til hele Fædrelandets Nytte og Tarv? Vel véd jeg, at Sandheden ikke godt maa høres, i det mindste ikke, naar det gælder Stormænds Handlinger; vel véd jeg og, at der er lagt Baand paa mangen en frimodig og sandfærdig Skribents Pen ved Censur og Mulkter. Men dette kan dog vel ikke ramme dem, som kun i al Underdanighed henvender sig med billige og retfærdige Andragender til Hs. Majestæt Kongen og til Stænderne om de Undertrykkelser, Uretfærdigheder og vilkaarlige Behandlinger, som vor Stand endnu er underkastet og maa taale af Godsejerne og deres Parti, at det dog endelig kan blive ret undersøgt og oplyst, om vore Andragender virkelig er, som det hos vore Modstandere hedder: »ugrundede, overdrevne og usandfærdige».

Lad os slutte os til de faa ædle Mænd, der paa det kraftigste og djærveste talte vor Sag i sidste Roskilde Stænderforsamling, og vise dem, at alle de Forhaanelser og Krænkelser, de maatte udstaa i Kampen i Stændersalen af det mægtige Godsejerparti, fordi de talte vor Sag, dog ogsaa har roret og vakt os til ikke at være ligegyldige derved, men har endmere opflammet os til at arbejde og virke, medens det endnu er Tid. Det ske!

I Holbæk Amt, hvor endnu ved 1840 henved $\frac{7}{8}$ af al Bondejord var Fæstegods, maatte en Tale som denne af Husmanden fra Lundby have Ærinde, selv om Peder Hansen ikke, hvad Talefærdighed angik, kunde staa Maal med de andre Talere, der var til Stede den Dag. Han var som sagt bedst i Samtaler og i en lille Forsamling; dér lyttede hans Tilhørere med en vis Betagethed til hans Ord. Desuden havde han en naturlig let Evne til i Skrift at udtrykke, hvad han mente. Flere Gange i Midten af Fyrrerne, havde vaagne Bønder i Holbæk Amt Bud efter ham, og han kom gerne, naar han kunde. Ved et Møde, han holdt i Bæts Kro, Nord for den store Tissø, var der mødt Folk helt inde fra Holbækkanten;

de havde kørt 4—5 Mil for at se og høre Peder Hansen. Her var det, har en Deltager fortalt, at man forærede Peder Hansen en ny Kasket, da den, han havde paa, saa noget medtaget ud. Hans Rejser omkring i Amtet gjorde selve det danske Kancelli nervøs. Det var denné Kancelliets Skræk for Husmanden fra Lundby, som Orla Lehmann 1845 meget morsomt skildrede i en Skaaltale for Peder Hansen: »Holbæk Amt er«, sagde Lehmann, »et farligt Sted for det danske Kancelli, thi en mægtig ond Aand har lejret sig der, og den findes overalt i Amtet og udøver en gruelig Indflydelse allevegne. Dens Navn er Peder Hansen, og han er hundrede Steder paa én Gang. Under Jorden gaar han fra den ene Bondegaard til den anden og hvisker Bønderne tusinde Djævle i Øret.«

Da 2 Gaardmænd fra Sydsjælland, Jens Jensen i Grumløse og Peder Sørensen i Lundby, den 27. November 1843 overrakte Kong Kristian den ottende et Andragende, underskrevet af 874 Mænd af Bondestanden, var dette Andragende forfattet af Husmand Peder Hansen, Lundby. Det indeholdt Klager over det Afhængighedsforhold, Bondestanden stod i til Godsejerne.

»— — Godsejerne faar ganske efterhaanden« — saaledes sluttede Andragendet — »hvad hele Bondestanden kan erhverve. Det maa være tungt for os, der saavel i Henseende til Statens Hovednæringskildes Fremgang, og Drift som ogsaa til Forsvarsvæsenet, dog er en vigtig Støtte for hele Statssamfundet, at Godsejerne skal have Tilladelse til at handle med os efter eget Godtbefindende, at de kan have Frihed til at købe og sælge os, forpagte eller leje os eller vor Arbejdskraft bort til hvilken udenlandsk eller indenlandsk Persons Disposition, der kan komme til Akkord med dem derom, og denne sidste kan derefter give en anden Person, der hos ham fungerer under Navn af Avlingsforvalter, samme Ret til at behandle os, som han lyster. Det vilde blive altfor vidtløftigt at skildre

alle de Mishandlinger og Chikaner, som Fæstebønder, Fæste- og Lejehusmænd maa udstaa af Godsejere, Forpagtere, Forvaltere o. fl. a. Vi vove derfor allerunderdanigst at indgaa med Bøn og Begæring, om der, førend altfor sørgelige Følger af de store Fordringer af Indfæstningssummer og forøgede herskabelige Afgifter viser sig, maa sættes saadanne Grænser for Godsejernes Berettigelser i disse Henseender, som kan betrygge Fæsterne en taalelig Eksistents i Fremtiden.«

Kongen lod Rentekammeret svare paa dette Andragende, og efter at Rentekammeret først havde indhentet Betænkning saavel fra Amtmanden i Præstø Amt som fra de paagældende Godsejere i Præstø Amt, der altsaa her af Rentekammeret blev opfordret til at dømme i deres egen Sag, kom Svaret endelig den 12. Februar 1844 fra Rentekammeret. Men Svaret var en pure Afvisning af Bondestandens Klagemaal. Rentekammeret maatte anse Andragendet for at være »ubeføjet og frembragt ved en ubillig Lyst til at klage samt en aldeles ensidig Betragtning af Fæsternes Stilling til deres Medborgere.« — »Og da Fæsterne derhos ved den gældende Lovgivning har tilstrækkelig Garanti mod utilbørlig Behandling ved deres Pligtarbejde, saa kan man efter Sagens befundne Omstændigheder heller ikke i saadan Henseende indlade sig paa ovenmeldte Andragende, hvilket behageligen maatte tilkendegives Vedkommende«.

Dette Svar var ikke skikket til at berolige Gemytterne. Peder Hansen skrev et skarpt Tilsvare i »Almuevennen« under Overskriften: »S a n d h e d e n s k a l s e j r e!«, hvori han først oplyste, at flere sydsjællandske Godsejere havde opkaldt de af deres Fæstere og Lejere, som havde underskrevet Andragendet, og for lukkede Døre anstillet strenge Forhør over dem, blandt andet, om P. Hansen havde forfattet Andragendet, om han havde faaet Penge derfor osv. osv., og saa skriver Peder Hansen:

»Ja vel, mine Herrer! Jeg har affattet Andragendet, og dersom I finder noget derimod at erindre, saa staar det Eder jo frit for at drage mig til Ansvar derfor. Det er mit inderligste Ønske, at I blot vil henvende Eder til mig, kun til mig, og kan jeg saa ikke bevise, hvad jeg har skrevet, da er jeg villig til at udstaa Straffen for dem alle. Men, mine Herrer, jeg tror ikke, I vil have, at det skal bevises, thi I kender jo. ligesaa godt som vi andre, at det er Sandhed.«

Peder Hansen var en højst mærkelig Mand. Han sad i smaa Kaar, havde mange Børn, led af og til af Nærings Sorg, men virkede for Smaafolks Vel. I 1840 indgav han et Andragende til Kongen om forskellige Lettelser for fattige Husmænd. 1842 bar han det samme Andragende ind til Roskilde Stænderforsamling. Men mest Opmærksomhed vakte det, da han den 15. Oktober 1844 til Stænderforsamlingen indsendte 4 Andragender med tilsammen 7256 Underskriiter. Af disse Underskrifter var de fleste indsamlet fra Gaardmænd og Husmænd i Præstø Amt. Resten var fra enkelte Sogne i Sorø Amt og saa fra Falster.

Peter Hansen var ogsaa med til at oprette **Præsto Amts Landkommunalforening 1843**, hvis Sekretær han blev. Da denne Forening den 4. Juni 1845 var samlet til et Møde hos Gmd. Niels Jensen i Kongsted ved Rønede Kro, hvor 94 Medlemmer var tilstede foruden et Par Hundrede andre Bønderfolk, mødte der en Politifuldmægtig — efter Amtmandens Foranledning — for at føre Tilsyn med Forhandlingen; men P. Hansen skrev senere til »Almuevennen«, at Politifuldmægtigen »udførte sit Hverv med Humanitet«. Foreningens Formand var Møller Johannesen, Houlby Mølle. Som Næstformand var valgt Gaardmand Jakob Sørensen, Herfølge. Medlemsbidraget var 2 Mark om Aaret. Paa Mødet den 4. Juni 1845 vedtoges bl. a. en Takadresse til de to Stænderdeputerede Drewsen og B. Christensen for deres varme Forsvar for Bønder og Husmænd

under den store Holmgang med Godsejerne i Stænderforsamlingen 1844.

Da Landkommunalforeningen den 25. Juni 1847 atter holdt Møde hos Gmd. Niels Jensen i Kongsted ved Rønnede, mødte Politimesteren, en Kammerjunker, selv personlig for at paase, at alting gik roligt og ordentligt til. Flere nye Medlemmer indmeldte sig den Dag i Foreningen. Husmand Peder Hansen, Lundby, forelagde et Forslag om at oprette en højere Bondeskole enten for Præstø Amt alene eller i Forening med Holbæk Amt, hvor den samme Sag var bragt frem. Der blev nedsat et Udvalg paa 7 Medlemmer i denne for Bondestanden højst vigtige Sag, bestaaende af følgende: Husmand Peder Hansen, Lundby, Gaardfæster Mikkel Rasmussen, Herlufmagle, Kantor Laug, Wemmetofte, Møller Johansen, Houlby, Bmd. Lars Hækkerup i Veterslev, Sognefoged Jens Jensen, Grumløse, og Sognefoged J. Olsen i Slimminge.

Et Forslag om at vælge 2 Medlemmer til at rejse ud til de andre Landkommunalforeninger paa Sjælland for at overvære Forhandlingerne dér og den indre Diskussion ved Møderne, blev paa Grund af, at Kassen ikke havde tilstrækkeligt med Midler til at kunne betale 2 Medlemmers Rejse omkring paa Sjælland, ændret derhen, at man nøjedes med at vælge en til at foretage denne Rejse, nemlig Bmd. L. Hækkerup i Veterslev. Han skulde dog kun besøge Holbæk og Københavns Amters Landkommunalforeninger, da man antog, at disse to var de mest opvakte Foreninger for den folkelige Sag.

Samme Aar, den 27. December, holdt Præstø Amts Landkommunalforening igen Møde hos Gmd. Niels Jensen i Kongsted. Og dette Møde blev det talrigste, der endnu havde været holdt. Men ogsaa denne Gang mødte der en Politifuldmægtig, Selmer, for at føre Tilsyn, men han var velvillig som fungerende Politimester.

Sagen om den paatænkte Bondehøjskole var igen for, men da et af Udvalgets Medlemmer, Sognefoged J. Olsen, Slimminge, endnu ikke havde afsendt sin Liste saa betids, at den kunde forelægges ved Mødet, blev Sagen foreløbig stillet i Bero.

Peder Hansen foreslog et Andragende om almindelig Værnepligt, som han oplæste, og som enstemmigt blev vedtaget.

Ligeledes blev et Andragende om Skatteforholdenes Ordning vedtaget af Forsamlingen.

Endelig blev et Forslag oplæst af Peder Hansen, om at der den 20. Juni 1848 skulde afholdes en Folkefest paa Sognefoged Niels Christensens Mark i Gunderup ved Rønnede. Forslaget blev modtaget med almindeligt Bifald. 15 Medlemmer, deriblandt Peder Hansen. Lundby, blev udvalgt til at udgøre Festkomitéen.

»Det er vigtigt for enhver Mand, at han besidder Oplysning og Kundskab«, sagde Peder Hansen. Derfor virkede han ogsaa lige til det sidste for at formaa Bønderne til at støtte Hindholm Højskole, der endelig var kommen i Gang 1852. Det havde knebet svært med at faa Skolen i Gang, og i »Almuevennen«s Nr. 106 for 1852 dadlede Peder Hansen de sjællandske Bønders Sendrægtighed til at yde Bidrag til Skolen. »For at faa Skolen i Stand og i Gang behøves der Penge«, skriver han. »Men disse Penge, som der behøves for at fremme denne for Bondestanden saa vigtige Sag, behøver ikke at være saa mange, at det bliver trykkende for nogen Mand, naar kun største Delen af Beboerne, saavel Gaardmænd som Husmænd, forener dem om at bidrage hertil nogle Mark og Skilling, ligesom enhver føler Evne og Lyst til. Ses det da, at der er tegnet for 400 Rd. i det ringeste, saa kan Skolen begynde. Medborgere! Sagen er vigtig, især for Efterslægten. Lad os ikke staa tilbage for Fynboer og Jyder, hos hvem allerede lignende Folkeskoler har begyndt*).

---

*) Paa Fyn: Kolds Højskole; i Jylland: Rødding og Uklun Højskoler. Sjælland havde endnu ingen Højskole.

Lad os vise vort Kultusministerium, der endnu intet har gjort for at fremme Oplysningen iblandt Bondestanden, at det er vor faste og alvorlige Vilje, selv ved egne Kræfter og Midler, paa enhver lovlig og retfærdig Maade at virke for vor egen Stands Vel!« »— — Jeg anmoder indstændig paa egne og fleres Vegne ethvert Sogns Beboere af Bondestanden i Præstø og Sorø Amt om, at de uopholdeligen og allersenenest inden den 1. Oktbr. fra de Sogne, hvor Subskriptionen for længe siden er omdelt, at indsende disse Lister til Hr. Stephansen paa Holstejnsminde, da ellers den paatænkte Folkeskole vil blive nødsaget til ganske at maatte opgives, hvilket naturligt vil glæde enhver Hader af Bondestandens Oplysning og Dannelse.«*)

I det bevægede Aar 1848 var Peder Hansen en Slags Repræsentant eller Udsending for det store og betydningsfulde »Bondevennernes Selskab«, der allerede da havde ca. 10,000 Medlemmer. Breve fra dette Selskabs Sekretær (Asmund Gleerup) viser, at Peder Hansen bl. a. blev benyttet ved Valgforberedelserne til den grundlovgivende Rigsforsamling. — Den 14. Oktober 1851 var han tilstede ved et Suppleringsvalg i Skelskør, hvor Bondevenneselskabet havde opstillet Lærer Hansen. Sønder Bjerre, imod Godsejer Castenskjold fra Borreby. Lærer Hansen blev valgt med 546 St., medens Godsejeren fik 521. Da Peder Hansen hen paa Eftermiddagen vilde gaa hen paa Skelskør Posthus med et Brev, fik han, som han kom ud af Døren, et voldsomt Slag i Hovedet, og en Stemme som en Løves brølte imod ham: »Hvad vil Du her? Har Du noget her at bestille? Vil Du se, Du pakker Dig!« Det var en af Byens Købmænd, der som Modstander af Bondepartiet behandlede den fremmede og ældre Husmand paa denne brutale Maade.

---

*) Peder Hansen havde været medvirkende til, at Præstø og Sorø Amters Landkommunalforeninger, henholdsvis den 25. Maj og 2. Juni 1852, havde udsendt Indsamlingslister til Støtte for Oprettelsen af Hindholm Højskole.

Bønderne maatte den Aften følge deres nyvalgte Rigsdagsmand ud af Byen, for at han ikke skulde lide Overlast. 27 Byer i Valgkredsen ansøgte derefter Folketinget om at faa Valgstedet forlagt fra Skelskør til et andet Sted »paa Grund af den slette Behandling ved sidste Valg«.

Imellem Husmændene paa sin Hjemegn blev Peder Hansen ved at virke som Leder af deres Sager overfor »Herskabet«. Det viser bl. a. et Brev, han i 1851 skrev til sin Ven Boelsmand Lars Hækkerup i Vетterslev ved Ringsted. Brevet lyder saaledes:

»Da største Delen af Husmændene under Lundbygaards Gods har indanket den Underkommissionskendelse, de har faaet angaaende Betalingen for deres Hoveri, — til Overkommissionen, og de saa gerne ønskede at faa Dig til en af deres Voldgiftsmænd ved samme, uagtet Du bor uden for Præstø Amt, og de tillige efter Loven af 4. Juli f. A. har Lov til at vælge Dig, saa skulde jeg herved paa Husmændenes Vegne — jeg selv ønsker det ogsaa gerne — bede Dig, om Du indviliger heri, da de allerede har faaet Opfordringen til at udvælge Voldgiftsmænd til Overkommissionen.

Du hilses paa det venligste fra Din altid hengivne
Peder Hansen.

Lundby p. Præstø, den 10. Marts 1851.

Peder Hansen blev aldrig valgt ind i Rigsdagen. I 1852 synes han dog at have tænkt sig Muligheden af at blive stillet op i en eller anden Valgkreds. Brevet fra Gleerup tyder paa dette. Den 19. April 1852 skriver Gleerup til en af sine Venner (ovennævnte L. Hækkerup i Vетterslev), idet han omtaler Valgbevægelsen i Præstø Amt:

»Hvorledes mon Peder Hansen, Lundby, har det? — — — Jeg tror, at han har faaet en Slags Bestemmelse for, at han er valgbar; han vil altsaa vistnok

stille sig, hvad man jo ikke kan fortænke ham i. Jeg er temmelig vis paa, at Bestyrelsen for Bondeselskabet*) vil modarbejde det; hvorledes mon han vil optage dette?»

Ja, Bestyrelsen for Bondevenneselskabet, især J. A. Hansen, holdt vel meget af at cencurere »Valgbarheden« ved Rigsdagsvalgene; og dens Lister over, hvem Selskabet ønskede valgt i de forskellige bondevenlige Kredse, var til Tider Genstand for megen Kritik. Derfor bør Bestyrelsens formentlige Stilling overfor P. Hansens Valgbarhed i 1852 heller ikke tillægges altfor megen Betydning. Det er Peder Hansens Ære, at han ikke blev gnaven eller bitter over denne Tilsidesættelse. Han blev ved, saalænge han kunde, at virke lige trofast for at vække de sovende og retlede de vaagne iblandt sine Standsfæller.

Da der i Lundby 1853 skulde vælges 3 Valgmænd til at deltage i Landstingsvalget, valgtes

Husmand gl. Peder Hansen, Lundby, med 34 St.

Gmd. Peder Sørensen, Lundby, med 37 St.

Gmd. Hans Pedersen, Lundby, med 34 St.

Peder Hansen stemte selv paa 3 Gaardmænd fra Lundby, hvoraf den ene var Peder Sørensen.

I 1847 havde Peder Hansen i et Nr. af »Almuevennen« udsendt følgende Meddelelse til sine Venner i Bondestanden:

»En stor Del af mine Venner og Bekendte har ofte opfordret mig til at samle og udgive i en Bog alle de forskellige Artikler, jeg nu i en 7 a 8 Aar har skrevet af og til i Bladene: »Den Frisindede«, »Sjællandsposten« og »Almuevennen«, ligesom jeg har gjort den glædelige Erfaring, at disse Artikler har haft megen Indflydelse i Bondestanden, ikke fordi de har udmærket sig ved Sirlighed og Komplimenter, thi det findes

---

*) Gleerup stemte ved den Tid ikke overens med Bondevenneselskabets Bestyrelse.

der ikke i nogen af dem, men fordi de har talt Sandheden saa rent ud, saa Rejersen*) kan taale at høre den, saaledes kunde det ogsaa nok være, at en samlet Udgave af disse vilde være ikke uden gavnlig Virkning. Jeg har derfor nu besluttet at foranstalte en saadan Udgave, dersom der tegner sig tilstrækkelige Abbonnenter, og den skal da have Titlen: »A g i t a t o r e n«; den vil blive paa 20 a 24 Ark (ca. 350 Sider). Dens Bogladepris bliver 1½ Rigsdaler. Subskribenter faar den for 1 Rd.

Lundby pr. Præstø, den 25. Maj 1847.

Peder Hansen.

Men den gamle Fæstehusmand fik aldrig sine samlede Værker udgivet. Subskriptionen viste for lille Tilslutning.

Endnu i Januar 1854 skrev han en Artikel i »Almuevennen«, men fortæller samtidig, at Artiklen er bleven forsinket, fordi han har været syg.

Han døde den 19. Maj 1854. Og 4 Dage senere havde »Almuevennen« følgende Meddelelse om hans Død:

Husmand Peder Hansen er den 19. ds. afgaaet ved Døden. Han havde endnu Dagen forud været omkring i sin vante Gerning i Virksomheden for Frihedens Bevarelse, idet han hos flere Mænd i Valgkredsen havde plejet Raad om en Grundlovsfest. Den 19. om Morgenen paakom der ham en stærk Opkastning, og Kl. 8 var han død. Saa simpel og ubetydelig en Mand P. Hansen var, hvad borgerlig Stilling og økonomiske Forhold angaar, saa har han dog udøvet en overmaade stor Indflydelse paa Bondestandens Vækkelse og Sammenhold, noget, der ikke nær er bleven paaskønnet nok. Vi ville ønske, at de, der ikke i levende Live har vist ham deres Erkendtlighed i Gerning, nu ville vise den mod hans

---

*) Den statsansatte Censor.

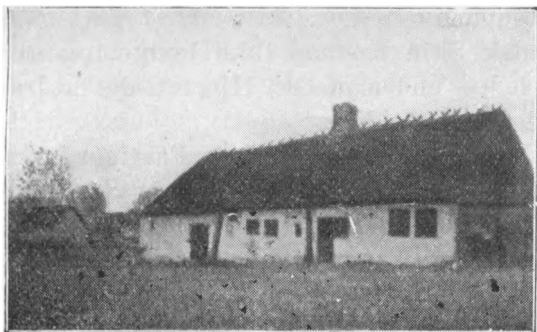
Enke, der baade er værdig dertil og er i høj Grad trængende.«

Peder Hansen, der var født 8. December 1801 i Smedehjemmet i Sallerup, Køng Sogn, havde, siden sit Giftermaal i 1828 med Dorthe Jørgensdatter, boet i Lundby, hvor han altsaa naaede at blive 52½ Aar gl. Han hører til dem, som Danmarks mindre Landbrugere altid bør mindes med Taknemlighed.

»Han segned,
men Standen sig hæved.«

2.

Peder Hansens Hus i Lundby.

Saaledes saa det gamle Hjem ud, som den bekendte Agitator i 40'ernes bevægede Dage, Husmand Peder Hansen fra Lundby, havde i Fæste fra 1832 til 1854.

Peder Hansens Maal var — sagde han selv — at vække og opmuntre Folket til Modstand imod Aristokratiets Grundsætninger.

Og han føjede til: »Det beror mest paa Iver og Lyst hos os selv, om vi skal blive oplyste og selvstæn-

dige Mennesker eller uoplyste og viljeløse Slaver af andre.«

Han kendte mange gamle Kærneord og Fyndord saavel fra Salomons Ordsprog som fra Peder Syvs Samlinger og andre gamle Skrifter, og han forstod baade i Skrift og Tale at anvende disse Ord, saa de netop traf det, han vilde lægge Folk paa Sinde.

»Hvo, som fortrykker den ringe, forhaaner den, som skabte ham, men hvo, som forbarmer sig over den fattige, ærer den, som skabte ham.«

»Hvo, der bygger sit Hus efter hver Mands Raad, det vil komme kroget til at staa.«

»Det er vistnok det Væsens Hensigt, der med sin almægtige Kraft virker og er i alle Ting, at alle de Skabninger, der efter hans vise Styrelse er paa Jorden, ogsaa til en vis af ham bestemt Tid skulde nyde Ophold paa samme.«

Et falsk Skin bestaar ikke længe, og at anstille sig anderledes, end man er i Hjertet, det bedrager kun saa løselig de enfoldige.«

»Intet privat Had og ingen Partiaand leder min Pen. Jeg taler af Overbevisning, og Sandhedskærlighed er min helligste Lov.«

»For mig kan ingen Glæde paa Jord tænkes højere end denne: at maatte kunne bidrage noget til at sønderbryde de Aag, hvorunder saa mange Tusinder af mine Medborgere sukke og trælle.«

Saaledes kunde Peder Hansen udtrykke sig, naar han, den omvandrende Agitator, for over 80 Aar siden rejste omkring paa Sjælland for at tage sig af Smaafolks Sager.

Paa en Rejse ned igennem Sydsjælland i Efter-sommeren 1916, kom jeg en Dag ogsaa til Lundby, og da jeg hørte, at Peder Hansens gamle Hjem endnu var til, saaledes som det i det ydre saa ud, da han boede her, fik jeg stor Lyst til at se det. Fra Lundby St. er

der kun et kort Stykke Vej ind til Kirkebyen Lundby, hvor der endnu fandtes en af de 240 Skolebygninger, som Frederik 4. lod bygge i Aarene 1722—27. Og skønt den gamle Bygning forlængst var ophørt med at være Skole, saa sad endnu i Muren Stenen med den ejendommelige Indskrift, som Kong Frederik 4. lod sætte over Indgangsdøren paa hver af disse Skoler.

Henne midt i Byen laa det gamle, med Rundtag af Straa, let kendelige Hus*), som Peder Hansen boede i fra 1832 til 1854. Huset var omgivet af en Have, og desuden hørte der til Ejendommen en Jordlod paa 3 Tdr. Land, men denne Jordlod laa et Stykke borte fra Byen.

Peder Hansens gamle Hjem var Fæstehus under Lundbygaard indtil 1914, da det saa af Gaardens Ejer blev solgt som rent Ejendomshus. Men det blev ikke nogen af Peder Hansens Slægt, der købte Huset. Og en skønne Dag bliver snart det gamle historiske Hus nedrevet for at give Plads for et nyt og bedre, men saa er ogsaa det sidste ydre Minde om Peder Hansen forsvundet fra Lundby. Hans Grav paa Kirkegaarden er forlængst jævnet og gjort ukendelig; hans efterladte Papirer er spredt for alle Vinde eller tilintetgjort, og der har aldrig eksisteret noget Billede af Peder Hansen. Derfor burde hans gamle Hus fotograferes eller tegnes af, inden ogsaa det gaar til Grunde. Ti i det lille Husmandshjem var det jo, at de fleste Planer og Forslag blev formet, som Peder Hansen i Fyrrernes Dage fik stigende Tilslutning til ude i de sjællandske Landsbyer, naar han, som han selv sagde, var ude som Agitator for en god og retfærdig Sag.

Jeg havde den Dag ikke selv noget Fotografiapparat ved Haanden, men en af mine gode Venner i Lundby lovede, at der nok skulde blive sørget for, at Huset snart blev fotograferet, og en kort Tid efter havde jeg Billedet.

---

*) Huset ligger i Vænget bag Sognefoged Jeppe Hansens Villa (1927).

Som jeg hin Dag stod der paa Landevejen i Lundby og saa over mod det gamle Hus, siger min Ledsager fra Byen pludselig til mig: »Ja, Peder Hansen var en haard Karl, efter hvad de Gamle fortæller. I Bymændenes Lag satte han tidt sin Vilje igennem. Og naar han holdt Møde i en eller anden Gaard, og Politiet kom ind ad Gangdøren, saa slap Peder Hansen altid ud af en Bagdør. Han var ikke saadan at fange. Der var Folk helt oppe fra Odsherred, som har kørt for ham flere Gange, naar han var ude paa lange Rejser og blev forfulgt af Øvrigheden. Og disse Folk var fulde af Lovord over Peder Hansen og kunde ikke forstaa, at der ogsaa kunde være noget at udsætte paa ham.«

Billedet af Peder Hansens lille Hjem vil hjælpe til at give Efterslægten en Forestilling om de jævne og fattige Kaar, hvorunder Peder Hansen levede, selv da han var blevet noget af »en landskendt og frygtet Mand«*).

Peder Hansens Forældre boede i Sallerup i Kong Sogn. Faderen, der var Smed og Husmand, hed Hans Christensen. Moderen hed Birthe Peersdatter. Han var 36 Aar, hun 34, da deres Søn, Peder Hansen, blev født den 8. December 1801. Der er ingen andre Børn nævnt fra det Hjem i Folketællingslisten for det Aar. Kun en gammel Faster til Husmanden opholdt sig i Smedehjemmet. Hun var Enke, havde været gift tre Gange, hed Birthe Hemmingsdatter og var over 70 Aar gammel, da Peder Hansen fødtes.

I 1840, da Peder Hansen allerede i 8 Aar havde boet i sit Fæstehus i Lundby og gjort sig lidt bemærket udadtil, giver Folketællingslisten følgende Oplysninger om hans Hjem og Familieforhold. Der bor da

---

*) Da der i 1902 blev Tale om at rejse en Mindesten i Lundby for P. Hansen, foreslog Gmd. Hans Larsen, Lundby, at rejse Stenen foran Forsamlingshuset. Men andre Planer krydsede dette Forslag, saa Stenen i 1903 rejstes ved Kærhave i Nærheden af Ringsted.

to Familier i det lille Hus.. Peder Hansens Familie, der særlig vedkommer os, bestod af følgende Medlemmer:

Peder Hansen, 39 Aar, gift, Husmand og Arbejder.
Dorthea Jørgensdatter, 36 Aar, gift. Kone.

B ø r n:

Anna Pedersdatter, 11 Aar.

Maren Pedersdatter, 9 Aar.

Dorthe Pedersdatter, 4 Aar.

1 udøbt Drengbarn, 1 Aar.

Hans Nielsen, 81 Aar, Enkemand, Aftægtsmand og Fattiglem.

I 1850, da der igen var Folketælling, har Tællingslisten følgende Fortegnelse over Medlemmerne i Peder Hansens Familiehjem:

Peder Hansen, 49 Aar, gift, Husmand med 3 Tdr. Land, Husfader.

Dorthe Jørgensdatter, 46 Aar, Husmoder.

B ø r n:

Anna Pedersdatter, 21 Aar.

Dorthe Pedersdatter, 14 Aar.

Hans Pedersen, 11 Aar.

Birthe Pedersen, 7 Aar.

Ellen Sofie Pedersen, 5 Aar.

Her mangler den næstældste Datter. Maren Pedersdatter, som rimeligvis har haft Plads ude, da hun den Gang var 19 Aar gammel. Hun blev senere gift og fik det gamle Hus at bo i sammen med sin Mand. Peder Hansen og hans Hustru havde altsaa 6 Børn, og flere fik de ikke. Han døde 1854. Da der 6 Aar senere igen var Folketælling, er Forholdene ikke saa lidt forandrede. Nu bestaar de hjemmenværende Medlemmer i Familien af følgende:

Dorthe Jørgensdatter, 56 Aar, Enke, født i Vejlø, Huskone med Jord.

B ø r n:

Birthe Pedersen, 17 Aar, ugift.

Ellen Sofie Pedersen, 15 Aar, ugift.

Peder Carl Pedersen Sillegaard, født i Næstved, Plejebarn.

Og gaar vi 20 Aar længere frem i Tiden, da finder vi i Folketællingslisten for 1880 følgende Oplysning om, hvem der da bor i Peder Hansens Hus i Lundby:

Ole Ingvardsen, 48 Aar gl., gift, født i Køng Sogn, Arbejdsmand i Landbrug.

Maren Dorthe Pedersdatter, 48 Aar, gift, født i Lundby, Hustru.

Dorthe Jørgensdatter, 76 Aar gl., Enke, forsørges af Husfaderen.

Peder Hansens Enke boede altsaa ved den Tid hos sin Datter og Svigersøn. Enkelte nulevende i Lundby og Omegn mindes endnu den gamle Enke og hendes Børn.

3.

Lundby Læseselskab.

I April Maaned 1841 blev 18 Gaardmænd i Lundby Sogn enige om at oprette et Læseselskab. Hver af Gaardmændene erklærede sig foreløbig villige til at betale 2 Mark om Aaret for Laan af Bøger, naar Læseselskabet for Lundby Sogn kom i Stand; Husmændene skulde betale 1 Mark. Som særlig virksomme ved Selskabets Oprettelse nævnes Gmd. Peder Sørensen. Husmændene Peder Hansen (ogsaa kaldt Per Tingløber) og Niels Rasmussen samt Gmd. unge Hans Pedersen, alle af Lundby. Men der var ogsaa andre, der gav en Haandsrækning, saaledes Sognepresten i Hammer. Pastor L a u t r u p, som i Juli Maaned 1841 skrev til

»Landhusholdningsselskabet« og »Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug«, om ikke disse to Selskaber vilde overlade Lundby Læseselskab en Del Bøger og Skrifter af den Slags, som disse Selskaber ved lignende Lejligheder plejede at uddele til Sognebiblioteker. I November samme Aar modtog det ny Læseselskab i Lundby ogsaa en saadan Boggave (ca. 30 Bøger, mest historisk Læsning) fra »Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug«, hvorefter Lundby Læseselskab straks begyndte sin Virksomhed med Udlaan af Bøger. Gaardmand Peder Sørensen i Lundby var valgt til at være Læseselskabets Sekretær det første Aar; han skulde besørge Udlaanet og have Selskabets Bøger staaende hos sig, ligesom han ogsaa skulde føre Regnskabet. Denne Bestilling havde han i 16 Aar, indtil han i 1857 traadte tilbage. Peder Sørensen var vistnok den af Lundby Bønder, der i Fyrrernes Dage blev tildelt de fleste offentlige Hverv.

Sidst paa Aaret 1841 holdt Lundby Læseforening en Slags stiftende Generalforsamling hos Gmnd. Peder Sørensen, hvor Lovene og Udlaansreglerne blev vedtagne. Enkelte af disse skal nævnes:

- 1) Bøgerne maa beholdes i 14 Dage. Intet Udlaan af Bøger til Uvedkommende tillades. Skulde nogen i denne Henseende forsé sig, erlægger han en Bøde af 1 Mark.
- 2) Bøgerne bliver stedse staaende som et Bibliotek for Lundby Sogn og maa under ingen Omstændigheder afhændes.
- 3) En Sekretær udvælges ved Stemme flerhed til at bestyre de løbende Forretninger, føre Protokollen, besørge Bøgernes Indkøb, Udlaanet, opgøre Regnskabet o. s. v. Valget sker paa Generalforsamlingen ved Stemme flerhed af de dér forsamlede, men afgaaede kan atter vælges paany.

- 4) I hver November Maaned afholdes et Generalmøde, der 8 Dage forinden berammes og bekendtgøres af Sekretæren. De Medlemmer, som udebliver fra Generalforsamlingen, maa underkaste sig, hvad de andre har vedtaget.

31 Medlemmer af Læseselskabet (deriblandt Husmand Peder Hansen) har underskrevet Protokollen, som den er ført ved Mødet hos P. Sørensen.

Den 18. November 1842 afholdt Lundby Læseleselskab sit næste Aarsmøde, hvor Sekretæren oplyste, at Indtægten sidste Aar havde været 7 Rd. 4 Mark. medens Udgiften havde beløbet sig til 8 Rd. 12 Sk. — Et Brev af 31. August 1842 fra Landhusholdningsselskabet fremlagdes, hvori Selskabet erklærede sig villig til at overlade Lundby Læseselskab gratis 41 Bøger, dog kun paa de Vilkaar, at Udlaanet af disse Bøger ogsaa staar aabent for Hammer Sogn, hvis et Læseselskab der maatte blive oprettet. Man indgik paa disse Betingelser, og Pastor Lautrup tillod sig at tilskrive Landhusholdningsselskabet derom.

Man enedes om at subskribere paa Missionsselskabets Skrifter, der vilde koste 1 Rd. pr. Aargang; ligeledes enedes man om at anskaffe en Fremmedordbog, hvilket overdroges Sognepræsten at besørge; endvidere vedtoges det at holde »Almuevennen«, udgivet af R. Sørensen og J. A. Hansen, hvilket Blad Husmand Peder Hansen, Lundby, paatog sig at anskaffe.

Endelig vedtoges det, at Læseselskabet en Gang ugentlig Vinteren igennem skulde samles pr. Omgang om Aftenen fra Kl. 7 til 9 hos Gaardmændene, for at de der var mest øvede i Læsning, kunne forelæse af Selskabets Bøger for de øvrige, der var tilstede; intet Kortspil, Brændevinsnyden eller nogen Uorden maatte finde Sted. — Lørdag Aften blev Læseaften for Vinterens Vedkommende; den, hos hvem Mødet holdtes, skulde hertil afgive den fornødne Lysning, og for det

nye Læsears Begyndelse skulde Medlemmerne erlægge til Sekretæren for hans Udgift til Lys og Varme ved Bogbytningen: hver Gaardmand 4 Skilling, og hver Husmand 2 Skilling.

Om Sommeren skulde Læsesammenkomsterne hos Gaardmændene holdes hver Søndag Eftermiddag fra 4 til 6.

26 Medlemmer af Lundby Læseselskab har underskrevet Protokollen, som den er ført ved Generalmødet den 18. November 1842, og iblandt disse Navne findes ogsaa Husmand Peder Hansen.

Næste Aften, Lørdagen den 19. November, begyndte Selskabet sin første Læseaften hos Gmd. Peder Sørensen i Lundby. »Og da jeg erkendte« — siger Husmand Peder Hansen*) — »at denne Læseforening ikke vilde være uden Vigtighed eller Betydning for Selskabets Medlemmer, saa stod jeg i den Formening, at den ogsaa burde indledes med et Par Ord for at betyde dem, i hvilken Hensigt Foreningen var oprettet. Jeg talte derefter saaledes til de tilstedeværende:

Ærede Medborgere!

»Salige ere de, som kende Sandheden og følge den, som elske den og i deres Gerninger viser dens Kraft, uden at vige enten til højre eller til venstre Side.«

De, som alvorlig har lagt og vil lægge sig disse Ord paa Hjertet, de stræbe stedse efter at tiltage mere og mere i Kundskab og Oplysning; de har en Overbevisning, eller ogsaa med et redeligt Hjerte søge de at finde den. De lyder den kendte Sandhed og stræbe efter at lyde den stedse bedre. De erkender og føler, at Fornuften er den Kraft, Gud har givet Sjælen til at opsøge og indse Tingenes Grunde og Sammenhæng. Ved den Kraft er det, vi kan finde en Sandhed efter en anden og slutte stedse videre; ved den er det, at vi kan

---

*) I »Almuevennen« 1843 Nr. 24.

skelne Sandhed fra Løgn og dømme imellem det, som har større eller mindre Rimelighed. Ved den er det, vi kan kende vort Forhold til andre Mennesker og deres igen til os.

Denne Fornuft er det, vi i disse Læseforsamlinger skulle bestræbe os for at udvide og oplyse, til at erholde Kundskab om Gud, os selv og vore Medmennesker, og om hvad borgerligt og kirkeligt, der rører sig iblandt os i Statssamfundet. Erfaring har tilstrækkelig bevist, at Fornuften, naar den flittig og agtsom bruges, leder Mennesket til mange vigtige Sandheder. Den hele fornuftige Sjæl er af Gud saaledes indrettet, at naar ikke Ondskab, Selvklogskab eller Dumhed hindrer det, har den en naturlig Tilbøjelighed til at give alle de Grunde sit Bifald, som er ovensensstemmende med Sandhed, Retfærdighed og Billighed. Det er derfor, Medborgerer! Hovedhensigten med disse vore Forsamlinger, at vi i Enighed, Samdrægtighed og Kærlighed skulle bestræbe os for at oplyse hverandre ved — efter enhvers ringe Fornuft — at læse om og tale om Livets mangehaande Forhold, om Statens Love og Indretninger, om de højere aandelige Fornødenheder og derved fremme Almenaadens Oplivelse iblandt os, saa at vi derved kan lære at kende vore Pligter og Rettigheder i Borgersamfundet, hvorpaa disse grunder sig, saadan at vi kan kende og hævde vore Rettigheder og ikke altid blindt hen lade os lede af Magthaverne, uden at vi kan spørge — eller har Kundskab til at spørge — om Grunde og Berettigelser til de Befalinger, de paalægger os at udføre.

Men i dette staar Bondestanden visselig saare meget tilbage. Vi er da blevet enige om at holde disse Læseforsamlinger, for at alle kan blive kendt med de Bøger og Skrifter, som Landhusholdningsselskabet og Trykkefrihedsselskabet har givet os saa vel som andre Bøger og Skrifter, som vi selv er blevet enige om at anskaffe. Og til dette vort begyndende Værks Velsig-

nelse nedbede vi os den algode og almægtige Guds, Herrernes Hérre og Kongernes Konge, hans Bistand og Hjælp, at han vil være med os alle Dage og lade sit Lys skinne i alle vore Hjerter til Dyds og Kundskabs Oplysning og Fremgang for hans Aasyn. Herren skænke os alle dertil sin Naade for Jesu Kristi Skyld. Amen!

Naar man ser efter i den gamle Udlaansprotokol for Lundby Læseselskab, vil man finde Peder Hansen indtegnet som den første Læser, der har faaet Bøger tillaans. Første Gang var det følgende Bøger, han fik med sig hjem: »Reformationens Indførelse i Danmark«, »Tycho Brahes Liv og Levned« og »Peder Tordenskjolds Levned«. Næste Gang er det følgende 3: »Dansk Folkeblad« 4de Aargang (Trykkefrihedsselskabets Blad), »Om Klagerne over Næringsløshed« ved Nathansen og »Benjamin Franklins Liv og Levned«. Saa følger senere: forskellige andre Aargange af »Dansk Folkeblad«, »Menneskeglæder«, »Martin Luthers Levned«, »Fortællinger af den danske Historie«, »Hans Egedes Levned«, »Bidrag til Selykundskab, Dyder og Klogskabs Befordring«, »Om Skatte- og Afgiftsvæsen« af Seidelin, »Samling af Danske Sange« og endelig i 1843 Ingemanns Romaner, »Dansk Folkekalender«, »Nordisk Magasin« o. fl.

Det har til at begynde med overvejende været belærende Læsning, der blev budt paa i Lundby Læseforening. Midlerne, man havde til sin Raadighed ved Bogindkøbene, var faa og smaa. Ingen Stats- eller Kommunitilskud, kun Boggaver fra Landhusholdnings-selskabet og Trykkefrihedsselskabet, og saa de Bidrag, som Medlemmer selv ydede. Alligevel blev Lundby Læseselskab ved at bestaa helt op til vor Tid. Og dens Læsesammenkomster hver Uge — Sommer saa vel som Vinter — blev holdt i Hævd i 40 Aar, til ind i Firserne. Dette maa beundres og fortjener megen Anerkendelse.

Ved et Møde (Generalforsamling) i Januar 1844 blev det vedtaget, at en Komité skulde nedsættes, bestaaende af Sekretæren og 2 andre Medlemmer, for at afgøre, hvilke Bøger, der for Fremtiden skulde anskaffes, dog med stadigt Hensyn til Indtægtens Beløb; hertil udnævntes Husmand Peder Hansen og Gmd. unge Hans Pedersen, begge af Lundby. 32 Medlemmer var tilstede og har underskrevet Protokollen. Det viser Interesse, at saa mange var mødt.

Men ved det næste Aarsmøde, den 4. Januar 1845, kan det se ud til, at Peder Hansen er blevet uenig med Bestyrelsen. (P. H. var jo ikke altid saa let at gaa i Spænd sammen med). Han udmeldte sig af Læseselskabet og dermed ogsaa af Komiteen for Indkøb af Bøger, og i hans Sted hertil valgtes Pastor Lautrup.

Det er ret interessant at se, hvor alsidig den lille Bogforstand af belærende Litteratur var i Midten af Fyrreerne, ved den Tid Peder Hansen traadte fra. Foruden de forannævnte skal følgende anføres fra Bogfortegnelsen i Lundby Læseselskab:

»Historisk Beskrivelse af Bondestanden« 1839. Af Fibiger.

»Det danske Sprog i Slesvig«. Ved E. Poulsen.

»Anvisning til et velindrettet Landbrug«.

»Anvisning til Mælks og Flødes Behandling«.

»Husbonde og Tyende«. 1834. Af Bjeregaard.

»Præstø Amt«. Af Lütken.

»Anders Johansens Liv og Levnet«. Af Pastor Gøtsche.

»Leksikon over de fremmede Ord og Udtryk«.

Franklin: »Kunsten at blive lykkelig«.

»Lejlighedstaler«. Af Pastor Lautrup.

»Om den hellige Daabs Sakrament«.

»Menigmands Apostel«. Af Børresen.

»Den danske Bondeven«. Af Børresen.

Bojsen: »Andagtsbog«.

Malling: »Store og gode Handlinger«.

Birch: »Naturen, Mennesket og Borgeren«.

Drewsen: »Om Vekseldrift«.

»Lov og Ret for Husmænd og Bønder«.

«Haandbog for Sogneforstandere«.

»Dansk Heste- og Kvæglæge« eller »Haandbog for Bondestanden«.*)

»Om Runkelroens Dyrkning«. Af Wilkens. 1837.

»Om Hestes, Kvægs og Faars Fodring«. Af Gjersing.

»Krigstildragelser fra 1807«.

»Ny Samling af fædrelandske Sange«.

»Havebog for Bønder«. 1837. Af Jakob Jakobsen.

»Anvisning til at dyrke Hør«.

Drewsen: «Landøkonomiske Betragtninger«.

»Læsebog«. Af Skolelærer Rasmus Sørensen.

»Det menneskelige Øje«

»Danmarks Oldtid«. Af Worsaa.

»Augustins Bekendelser«.

»Salmer for Syge og Sorrigfulde«.

«Brev og Formularbog« o. s. v. o. s. v.

I Aarene 1857—90 modtog Selskabet forskellige gode Boggaver, saaledes fra Frøken N. Collet og fra enkelte Gaardmænd i Sognet.

Gmd. Peder Sørensen blev ved med at være Sekretær og Leder af Læseselskabet fra 1841 til 1857; da traadte han tilbage, og Lærer Poulsen, Lundby, overtog Ledelsen, efter at der i Aarene fra 1852 til 1857 havde været en Slags Dvaletilstand i Selskabets Virksomhed. Dette Læseforetagende har for Lundby Sogn været til megen Nytte og Glæde i de mange Aar, det uden videre Standsning har bestaaet. Det trænger blot til en Fornyelse, nu da den nye Biblioteklov af

---

*) Det maa være denne Bog, som Smed Jens Hansen i Lundby særlig læste og tilegnede sig saadan, at han af Landboerne i flere Aar meget blev benyttet som Dyr læge — ja, undertiden ogsaa som Menneskelæge.

1919 gør det let og overkommeligt at faa en ældre og veltjent Sognebogsamling gjort tidssvarende. Det vilde være et stort Gode og en Ære for Lundby Sogn — en værdig Fortsættelse af det, der blev begyndt saa godt i 1841 — om der i et af de førstkommende Aar i Lundby Stationsby maatte blive aabnet en Læsestue med fri Adgang, og et Udlaan af Bøger, som ogsaa var gratis. og hvor den belærende Litteratur og den bedste Skønlitteratur var stillet op Hylde for Hylde til behageligt Udvalg for Laanerne.

Fra Lundby. II.

1.

Lundby i Hammer Herred nævnes 1360. Lundbytorp 1335 og Lundbygaard 1355. Den lille Lundby Kirke, der er rødkalket med hvide Blindinger, er en romansk Kampestenskirke, opført i den tidlige Middelalder; hen i den senere Middelalder er Kirken bleven overhælvvet og udvidet ved Tilbygning af Taarn, Vaabenhus og Sakristi, alt af Munkesten.

Fra gammel Tid var der i Lundby Sogn en Adelsgaard, Lundbygaard, og en Vejrmølle. 1355, da Kong Valdemar Atterdag stræbte at samle en betydelig Del Krongods i Egnen om Vordingborg Slot, solgte og skødede Niels Olefsen af Lundby til Fogeden paa Vordingborg, til Kong Valdemars Hoved og Kongedømmet, alt sit Gods i Dyrlev, og Aaret efter, 1356, fortælles der, blev Vejrmøllen ved Lundby af Bo Lavrentsen overdraget til Fogeden Arved Knop paa Vordingborg.

Omkring ved Aar 1480 levede der i Lundby en Bonde af ikke ringe Anseelse, nemlig Jep Smed, som var Herredsfoged i Hammer og Baarse Herreder. Paa Ringsted Landsting den 6. April 1468 mødte han som en Fører for den sjællandske Bondestand, da der skulde opkræves Vidner af alle Stænder angaaende Kristian 1stes Regeringsførelse. Samme Aar, Tamperdag før Jul, finder vi atter Bonden Jep Smed paa Sjæl-

landsfarernes Landsting, da han med mange andre Mænd af Adel, Borger og Bondestand var med at vidne om, at Kong Kristian I var mødt paa Tinget og havde udstedt Forbud imod at binde, voldføre eller fængsle nogen, som ikke var overbevist om en Forbrydelse. Og den 12. Februar 1477 udstedte Jep Smed i Lundby i Forening med seks Adelsmænd, deriblandt Peder Sten til Lundbygaard, sit Vidnesbyrd paa Ringsted Landsting. — Ifølge Rosenvinge: »Gamle danske Domme« 1, 6. anføres følgende af et af Jep Smed udstedt Dokument:

Alle men som thette breff see æller høre læssis hilser jek Jep Smet aff Livnby, herresfoget i Hammer herrid. Gør ick viderlikt met thette mith opne breff, at welboren man Henning Olssen haffner ladet fordelt en man til herresting, som hedder Niels, Herre aff Bøghrsee for wedh han haffner stollet vdoff Stenskow i mørk ok i mulm, og forfwlt hannom effther Lowen. At saa er ganget ok foreth som for skreffnet staar, thet vidner jek met mith Inseyle tryckedt nedhen for thette mith opne breff. Datum, Livnby then Torsdag nest efter sanck Mikkelsdag. Anno Domine. (Originalen findes paa Rigsarkivet. Topografisk Samling Nr. 3).

Efter den store Krig med Svenskerne 1658—60 fandtes der i Hammer Herred 110 øde Gaarde, deraf i Snertinge 9, i Køng 7 (foruden Kønggaard), i Sallerup 8 og et Gadehus, i Vester Egesborg 8, i Ring 5; men i Remkolde og Lundbytorp var alt afbrændt og øde. (Efter Vordingborg Slots Jordbog for 16. November 1660 i Rigsarkivet i København).

Kort efter denne sørgelige Tid dukker der en berømt Mand op i Lundby, først som Ejer af Lundbygaard, senere som Beboer af et Hus i Lundby. Det var Svend Poulsen Gønge, der som hjemmehørende i Gønge Herred paa Grænsen mellem Skaane og

Halland havde været Fører for et udvalgt Korps af Gøngefolket under Svenskekrigen og dér udvist et mageløst Mod og Udholdenhed. Alle kender jo hans Navn nu, naar de blot har læst Carit Etlars berømte Roman: »Gøngehøvdingen«.

Efter Svenskekrigens Slutning (1660) saa den danske Regering sig nødsaget til at stille sine mange Fordringshavere tilfreds ved at give dem Udlæg i Jordegods. Og saaledes gik det til, at den berømte Krigshelt Svend Poulsen Gønge fik sin Afregning paa den Maade, at Kongen i Aaret 1661 overdrog ham Lundbygaard ved Vordingborg at nyde kvit og frit paa Livstid. Denne Gaard laa ikke paa det Sted, hvor den ligger nu, men derimod ved den nordlige Udkant af Lundby By. (Paa denne Plads blev for flere Aar tilbage anlagt et Teglværk. Og ved denne Lejlighed fandtes i Grunden foruden flere andre Smaasager, saasom Murbrokker og Stykker af Porcelæn og Jærn, tillige en temmelig stor Messingfingerring med et indgraveret S. og P., hvilken Ring formodes at have tilhørt Svend Poulsen og af ham at være tabt her, i eller ved den gamle Lundbygaard).

Den gamle Kaptajn Svend Poulsen flyttede straks i 1661 ud paa Lundbygaard, men det trak stadig ud med den endelige Ordning af Overdragelsen; først i Begyndelsen af Aaret 1666 fik han den fuldstændige Afregning for sit Tilgodehavende fra Krigsaarene og derpaa den 12. Maj s. A. Skøde paa Lundbygaard samt paa en Gaard i Snesere, der var beboet af Bonden Peder Hansen. Da Svend Poulsen overtog Lundbygaard, hedder det, at Bygningerne var meget øde og brøstfældige, og Gaarden højt ansat i Hartkorn, nemlig 20 Tdr.; »dens tilliggende Jorder vare meget af Stene og Grus bemængede og falder vidtløftige, men meget ringe frugtbar, som falder Beboerne til Ruin«, hedder det i en gammel Beretning fra de Dage.

Og Svend Poulsen kom snart til at indse, at han

helst skulde have holdt sig borte fra Landbruget, som han næppe heller selv har haft synderlig Forstand paa. og som tilmed var i en sørgelig Forfatning overalt. ikke mindst i Sydsjælland, hvor Fjendens Plyndringer og Udsugelser under Svenskekrigen havde været særlig haard, saa intet var gaaet Ram forbi. Ellers var Kaptajnen nok en omgængelig Mand, der kom godt ud af det med sine Naboer. Det ses saaledes, at en af Bønderne i Lundby, Anders Bødker, hvis Gaard laa saa nær op til Lundbygaards Jorder, at han knebent kunde faa Udkørsel paa sit eget, — at han straks efter Begæring fik Lov af Svend Poulsen at faa en Ager af dennes Mark, »Tintere Toften«, der laa op til Anders Bødkers Gaard, imod at Bonden gav til Bytte en Ager paa Bøgebjerg, som stødte op til Lundbygaards Jorder.

Men med Kaptajnens Pengesager blev det til Stadighed vovet. Og efter et Tingsvidne, udstedt paa Baarse Herredsting 8. Marts 1669, havde han allerede da maattet sælge sin Gaard i Snesere, som paa den Tid var beboet af Anders Hven, til Ejeren af Rønnebæksholm.

Og endelig ser det ud til, at Kaptajn Svend Poulsen samme Aar har maattet overdrage Lundbygaard til sin Datter Gjertrud. Det hedder sig nemlig, i et Tingsvidne fra Hammer Herredsting den 6. Oktober 1673, at Svend Poulsen paa Lundby Gadestævne for omtrent fire Aar siden bød fire af Mændene om at gaa med og se, hvad Overgreb der var gjort paa Lundbygaards Jorder, og da de fire Mænd kom ud i Vestermarken paa Hjortesøle, befandtes der paa en Ager af Lundbygaards Grund at være frapløjet ind til Mads Jensen s Ejendomsgaards Grund ungefær et Harvebed. Og da lovede den jordegne Bonde at ville lægge samme frapløjede Jord tilbage igen. Og vilde han derfor være i Svend PoulSENS Datters Minde, som Ageren da tilhørte.

Men Svend PoulSENS Datter kunde heller ikke hol-

de Gaarden; hun maatte — vistnok i Begyndelsen af 1672 — med sin gamle Fader drage ud fra Lundbygaard og flytte ind i et Hus paa Lundby Gade. Og da den gamle Svend Poulsen ikke havde andet at tage sig for, gik han og vogtede Datterens Gæs. Men det ser ikke ud til, at Kaptajnen har været saa flink til at passe paa Gæssene; sikkert er det, at Gæssene ikke én, men mange Gange narrede den gamle og fløj fra ham ud i Kornet i Byvænget, indtil saa en skønne Dag Lundbys Oldermænd og Foldsmand, ogsaa kaldet Foldegemmenen, med deres Medfølgere kom og pantede Gjertrud Svendsdatter for den Skade, hendes Gæs havde forvoldt. Der var maaske ikke meget at vælge imellem ved Pantningen, saa tog de, hvad der laa først for, nemlig fire Pund Humle. — Dermed gik Bymændene.

Men nu blev den gamle Svend Gønge vred for Alvor og lod alle Mænd, der havde pantet hans Datter, kalde til Tinge, hvor han farer op og holder en Forsvarstale for sin Datter. Men Dagen derefter dømte Tinget, at »da Gjertrud Svendsdatters Gæs haver næsten den hele udslagne Sommer og Høst indfløjet i Bysens Vænge og Korn, bør Svend Poulsens Datter bode — efter Bylov og Vedtægt — to Mark Danske«. Svend Poulsen gav en Rigsmark, som han betalte til Oldermændene, og denne lovede saa at forskaffe Gjertrud hendes frapantede Humle igen.

Den 26. April 1673 fik Svend Poulsen af sær kongelig Naade Tilsagn om, at der aarlig af den kongelige Kasse skulde udbetales ham 30 Rd., og samme Sommer fik han udvirket, at hans Svigersøn Hans Svendsen, der var gift med Svend Poulsens Datter Maren, blev sikret Ret til at bo paa Prins Jørgens Gaard i Lundby, som Hans Svendsen havde faaet i Fæste, men som Rasmus Mønbo før havde beboet, men forsidet, saa den lille Gaard var kommen i Fald for 12 Rd. Kyndelmissedag 1679 var der om Aftenen stort Gilde hos Hans Svendsen i Lundby, hvor saa godt som alle Bymændene var

forsamlede og drak 1 Td. Øl, som den gamle Svend Poulsen havde givet til Mændene i Fæste af det gamle Gildehus*) i Lundby. Her vilde den gamle Major udhvile sig, naar de urolige Dage (den skaanske Krig) var til Ende.

Hans Svendsen havde ikke den Gaard i Lundby ret længe. Han var bedre til at være Stokkemand, Synsmand, Oldemand og Tingskriver end til at være Bonde; han skrev en udmærket Haand og havde let ved at tale for sig. Som Bonde gik det daarligt for ham. Lige efter det store Kyndelmissegilde løb han fra hele »Redeligheden« og ind paa Ryttergodset i L. Røttinge. Men da han ikke kunde bjærge sig dér, kom han tilbage og blev tvunget til at overtage Ole Pedersens øde Gaard i Lundby, som Manden var død fra i stor Armod for over Aar og Dag siden. Hans Svendsen skulde være fri i 2½ Aar for at svare Afgifter af Gaarden, og saalænge klarede han sig; men da den Tid var omme, løb han ogsaa fra denne Gaard. Han blev dømt, pantet og frataget alt, hvad han ejede, midt i den haardeste Vintertid. Saa sad han i et Lejehus i Lundby, hvor den aarlige Leje var 6 Sletdalør. Men heller ikke her kunde han klare Udgifterne. Han løber for 3die Gang fra det hele og tyer nu ind under Prins Jørgens milde Styre, og da han var en af Gøngerne, en af Svend Poulsens Mænd, fik han i 1686 af Ridefogden en øde Halvgaard i Lundby i Fæste med fuld Frihed for alle Afgifter.

Paa denne lille Halvgaard, »som Lars Lante i Armod var frakommen«, synes det, at Hans Svendsen klarede sig langt bedre. Han blev igen en betroet Mand, baade Oldemand og Foged. Da der i 1689 blev opkrævet en Slags Formueskat, som i Hammer Herred var paalignet af Herredsfogden med 8 Medhjælpere.

---

*) I Gildehuset samledes i ældre Tid Bylavet til sine Sammenkomster.

var Lundby Husmænd: Jep Skaaning sat til 6 Sk., Clement Hansen til 8 Sk. og Ole Tyst til 6 Sk.; men Hans Svendsen var sat til 2 Mark og 4 Sk., saa han var altsaa ikke iblandt de allervoveste, og han var tilsidst fri for løs Gæld.

Da hans Svigerfader og hans Hustru var afgaaet ved Døden, fik han det smaat; selv maatte han til sin Død gaa og pusle ene om i Lantens Halvgaard i Lundby. St. Hansdag 1713 blev han begravet paa Lundby Kirkegaard.

(«Fra Arkiv og Museum» 2. Bind 1903—05, og Severin Kjer: Gongehovdingen Svend Poulsen og Snaphanerne.

2.

En D e g n betyder fra gammel Tid den kirkelige Bestillingsmand, der ledede Sungen ved Gudstjenesten og var Præstens Medhjælper ved Embedsforretningerne.

Degneinstitutionen her i Landet skriver sig fra den katolske Tid, thi efter Reformationen 1536 hedder det i Kirkeordinansen af 14. Juni 1539 angaaende Præsters og Degnes Privilegier, at D e g n e skulle nyde samme Privilegier, som de havde i Bispens Tid. Den første sjællandske Biskop efter Reformationen, P e d e r P a l l a d i u s, anfører i sin Visitatsbog, at Degnene ikke alene skulle ringe og sjunge, men tillige som hans ypperste Gerning lære Børn og unge Folk Børnelærdom. Der tilføjes, at P r æ s t e n som den ene af Menighedens Tjenere skal undervise de gamle, og D e g n e n, som den anden Tjener de unge. Endvidere gives den Forskrift, at naar det om Søndagen har ringet første Gang, da skal Degnen klemte 15 eller 16 Klemte, og da skulle Menigheden vide, at det klemter til Børnelærdom. Ungdommen skal da komme til Kirke og sætte sig i de øverste Stole, og Degnen skal staa imellem dem og lære Børnelærdom

»med Lyst og Lempe«, efter som den Degnebog, Bispen havde ladet prente, udviser, samt lære dem Salmer. Til dem, der ikke bo i Kirkebyen, skal Degnen komme en Gang om Maaneden, en Søgnedags Eftermiddag. »naar det er dejligt Solskin, og naar Børn kunne komme fra Huse.« Peder Palladius formaner Forældrene med de Ord: »Tag din Søn og Datter og led dem til Degnen. Ville de ikke, da slaa dem dertil med Riset.«

En ny Tid og nye Bestemmelser for Degnene kom der ved Kristian V's Danske Lov af 15. April 1683, hvori det hedder om Degne:

1. Til Degne skal herefter alene forordnes **S t u d e n t e r**, som skulle tage deres Kaldelser paa Embedet af den, som Rettighed haver at holde, og saa overhøres af Biskoppen, om de dertil dygtige ere.
2. Degnene for Landsbyen skulle foruden den Undervisning, som sker om Søndagen, ogsaa en Gang om Ugen undervise Ungdommen i Børnelærdom, saa at i hver Uge i Sognet det hele Sogns Ungdom e n Gang bliver af Degnen undervist, og paa det sligt der bekvemmeligere ske kan, skal Ungdommen af Torper og smaa Byer forføje sig til det Sted, som Degnen dem henstævne med Præstens Villie og Raad.
3. Degnen skal forestaa Sungen i Kirken, naar Guds-tjenesten dér forrettes, efter den sædvanlige Maade.
4. Degnene maa ej være Tingskrivere eller betjene andre verdslige Bestillinger.
5. De skulle Aften og Morgen ringe Bede- og Fredsklokken.
6. De skulle være deres Sognepræster hørige og lydige i hvad de dennem paa deres Embeds Vegne befale.
7. Degnene for Landsbyerne skulle overalt være bo-siddende hos Sognene og nyde de Degneboliger, som fra gammel Tid har været Degnene tillagt med

al deres rette Tillæg, og hvor ingen Degnebolig været haver, skal dennem af Kirken og deres Patroner skaffes bekvemme Boliger i Sognet, hvilke Degnene selv skulle holde vedlige.

8. De skulle nyde af Bønderne deres Offer paa de 3 store Fester, til Bryllupper, Barnedaab og Barselkvinders Kirkegang, saa og den sædvanlige Smaaredsel. Brød, Kage, Flæsk, Gaas og Æg, som Bønderne hidtil givet have.

Det var hermed fra 1683 slaaet fast, at der skulde ansættes faste Degne i hvert Pastorat eller Sogn, og det indskærpes paany, at de skulle være Studenter. Efter Kirkeritualet af 25. Juli 1685 maatte Degnene aflægge Eden for Biskoppen, inden de tiltraadte Embedet:

Jeg N. N., kaldet til at være Degn i N. Sogn, sværger og lover, at jeg vil med al gudelig Flid lære Ungdommen Dr. Morten Luthers lille Katekismus udi sine Ord og Forklaring, ligesom det mig anbefalet vorder og Hs. Kongelig Majestæts Lov mig tilholder. — At jeg vil saa være paa mit Embede, inden og uden Kirken udi en sand Guds frygt med Bøn og Paaholdelse, og saaledes mit Liv og Levnet fremdrage, at ingen, næst Guds Hjælp, skal tage Forargelse af mig, eller have Aarsag til at tale ilde om denne Orden for min Skyld. — At jeg vil finde min Sognepræst, Provst og Biskop, som min Gejstlig-Øvrighed, hørig og lydlig i alt det, som kristeligt og ret er. Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord! Amen.

I Forhold til Præsternes Løn var Degnenes tarvelig. I det hele maa det siges, at Degnenes timelige Kaar i Gennemsnit var usle (siger Engel i »Ugeskrift for Skolen« 1878).

Kaldelsen til Degneembeder fandt ofte Sted samme

Dag, som Formanden var død, eller idetmindste faa Dage derefter. Almindelig henvendte Ansøgeren sig personlig til den Kaldsberettigede, saa **Bisperne** ofte blev overlæssede. Biskop Hersleb kundgjorde derfor ved Landemodet 1738, at han ikke vilde overløbes af Ansøgere om ledige Degnekald. »Jeg vii self holde Liste over Degnene, og efter deres Tjenestetid, Troskab og befundne Frugt vide at kalde de rette.«

Hammer-Lundby Sognes Degne.

I Lundby Sogn nævnes, at Degnen ved Aar 1600 blev overbevist om Løgn og Falskhed og afsat af Landemodet; men Navnet paa denne Degn er ikke anført.

Hans Nielsen var Degn her og døde $2\frac{1}{3}$ 1710. S. Samsing blev forflyttet herfra til Slaglille 1720.

I Hammer Sogn var Knud Andersen en Del Aar indtil 1657. Saa kom Jyden Peder Hansen fra Vardeegnen og var der til 1684; han afløstes af Fynboen Hans Pedersen, som 1688 ved den ny Hartkornsansættelse fik 1 Td. 1 Skp. 2 Fdk. 2 Album Hartkorn; han blev begravet St. Hansdag 1715. Hans Hustru »Zidse Degns udi Hammer« var død 4 Aar i Forvejen, 78 Aar gl. Hans Pedersen var Student fra Slagelse.

Jørgen Hansen Eybye, Student fra Roskilde, var saa Degn her til 1727. Fra 1727 til 1738: Anders Hansen, Collerup; 1738—1762: Johan Christian Lønborg. Saa kom Jens Schjelderup Parelius (f. 1708, Student fra Trondhjem: 1731), var først Degn i Allerslev 1743—1762, saa i Hammer 1762—1771, afstod Embedet imod at erholde 100 Rd. i aarlig Pension. Han døde i Holbæk $\frac{6}{3}$ 1785, var gift med Birgitte Pedersdatter, Ørsted. (I Allerslev var Parelius meget drikfældig, hvorfor han $2\frac{2}{3}$ 1747 maatte give den

Forpligt: »at selv min arrigste Fjende ikke mere skal paasige mig at være drukken«. Provst Terpager skriver, at han har malet ham Helvede saa hedt, som han kunde gøre, saa han ikke mere smager Brændevin«). Efter Parelius kom Lars Birchedal*), født i Herlufmagle i April 1737 (Søn af Skomager Niels Larsen, f. i Tybjerg Sogn 1700, begravet i Hammer $\frac{4}{7}$ 1781), gift med sin Formands Datter Louise Frederikke Parelius. Efter at være bleven Student i Frederiksborg, var han Skoleholder i Skelby, kom 1769 til Hammer og var her indtil 1811, da han afstod Embedet imod 200 Rd. aarlig Pension, boede derefter i Haarlev, Vigersted og Nørrejærnløse. Han døde $\frac{29}{5}$ 1830. En Søn af ham, Ludvig Harboe Birchedal (1772—1819) blev Godsforvalter paa Nordfeld, Møen, og var Fader til den senere saa bekendte Valgmenighedspræst i Ryslinge: Vilhelm Birkedal. Lars Birchedal var den sidste Sogndegn i Hammer og Lundby Sogne. Da han gik af 1811. blev Embedet opløst.

(Efter A. Pedersen: Sjællands Stifts Degnehistorie).

Kirkebøgerne for Hammer-Lundby Sogne gaar tilbage til 1651, men er for Aarene 1685—1710 tildels ulæselige.

I Tidernes Løb modnedes Tanken hos de styrende om at afskaffe Degnene og lade deres Forretninger overdrage til Skoleholderne i Kirkebyerne. Hvor en Degn havde haft 2 Sogne, blev der nu ansat 2 Kirkesangere. Efter 1790 begyndte man at nedlægge Degneembeder, og ved provisorisk Reglement af 10. Oktober 1806 paabødes det, at de Degneboliger, som ikke behøvedes til de nye oprettede Skoler, og de Embederne tillagte Jorder skulde sælges eller bortlejes. Degneindtægterne blev fordelt imellem Skole-

---

*) L. Birchedal skal have taget Navn efter Gaarden Birkedal i Hjørlande Sogn.

lærerne i Pastoratet eller Sognet, og enhver Lærer skulde nyde Indtægten fra hans Skoledistrikt, og den, der beskikkedes til Kirkesanger, skulde derfor nyde 10 Rd. mere, end hvad han ellers som Skolelærer kunde tilkomme.

Hermed var egentlig Degnenes Tid forbi, og senere blev muligt ingen kaldet til Sogne degn, men for fleres Vedkommende er det lidt vanskeligt at afgøre, om de virkelig var Degne eller Kirkesangere, thi de anføres ofte i den første Tid under begge Benævnelser, og flere vedbleve ikke alene til 1820—30, men endog senere at være i Embedet og at nyde de gamle Degneindtægter ubeskaaren.

3.

Den gamle Rytterskole i Lundby.

Da Lundby Sogn laa paa det vordingborgske Rytterdistrikt, indrettedes her i Frederik 4's Tid en Skole i Lundby. Denne »Rytterskole« blev bygget 1722 og taget i Brug 1725. Paa en Tavle paa søndre Ydervæg staar følgende Indskrift:

Halvtredsindstve Aar, Gud, har Du mig opholdt,
 at Sygdom, Krig og Pest mig intet Ondt har voldt.
 Thi yder jeg min Tak og breder ud Dit Navn,
 og bygger Skoler op de fattige til Gavn.
 Gud! lad i dette Værk Din Naades Fylde kende,
 lad denne min Fundats henstaa til Verdens Ende!
 Lad altid paa min Stol én findes af min Æt,
 som mener Dig, min Gud. og disse Skoler ret.

I Vordingborg Rytterdistrikt blev bygget 19 saadanne Skoler i Frederik 4.s Tid. Lønningen til hver Skoleholder blev sat til: 24 Rd., desuden 1 Lispund Hø pr. Td. Hartkorn, 1 Lispund Halm pr. Td. Hartkorn, 1 Læs Tørv pr. 20 Tdr. Land, 3 Læs Skovbrænde og fri Græsning for 2 Køer og 6 Faar hos Bønderne.

I 1729 blev Lundby Skole forsynet med Jærnkakkelovn og et vist Antal Bibler.

Inden Rytterskolen blev rejst i Lundby, havde der dog nogle Aar i Forvejen været holdt Skole i Byen. Hans Nielsen, der var den første Skoleholder, blev begravet 21. Marts 1710. Hans Danielsen var her kun i kort Tid og blev i 1710 gift med Sara Laursdatter. Simon Samsing var her 1712, men synes Aaret efter at være forflyttet til Hammer. Frants Jakobsen Gad synes at have været i Lundby, før han omkring ved 1722 blev Skoleholder i Hammer, i alt Fald nævnes Børn af ham, døbte i Lundby Kirke 1716 og 1720. Nu blev saa ved denne Tid den ny Skole (Rytterskolen) taget i Brug, og den første Skoleholder, der nævnes her, er Jakob Pedersen, begravet Midfaste Søndag 1736. Saa kom Michael Winding (gift ^{8/11} 1741 med Maren Rasmusdatter). Han blev, som det synes, ved 1753 Degn i Køng. Jakob Hausteen Funch var saa i Lundby fra o. 1753 til sin Død 1772 (formodentlig var han en Søn af Præsten Frederik Steen Funch i Østeregesborg, hvis Hustru var en Datter af Præsten Jakob Hausteen i Vordingborg). Hans

Hustru, med hvem han havde 8 Børn, blev begravet $14\frac{1}{10}$ 1767, 40 Aar gl.

Jørgen Andreas Weis var Funchs Efterfølger og blev, 75 Aar gl., bedraved $22\frac{2}{3}$ 1801. Saa kom Aleksander Carstens. Han havde først været Ejer af »Nyløkkegaard« i Hammer Sogn; men det var gaaet tilbage for ham, siden han tog til Takke med at være Skoleholder i Lundby. Han blev begravet den 3. Marts 1811, 47 Aar gl. Hans Hustru, Ellen Ditzel, med hvem han havde 6 Børn, døde $1\frac{1}{6}$ 1831. Hun var formodentlig en Datter af Præsten Hans Ditzel i O. Egesborg.

Jonas Houg var Student og laa som saadan paa Regentsen 1793—96. 1811 blev han Skolelærer og Kirkesanger i Lundby. Han fik det Skudsmaal, at han var »en udmærket duelig og brav Lærer«. Ved sin Død $28\frac{1}{2}$ 1825, 51 Aar gl., efterlod han sig 10 uforsørgede Børn, af hvilke den ældste endnu ikke var konfirmeret. — Peder Magnus Poulsen blev hans Eftermand, men forflyttedes allerede i 1830. Saa kom Laurits Jensen, der i Forvejen havde været Lærer i Faarup Skole. Kun 4 Aar (1830—34) virkede han i Lundby som Skolelærer og Kirkesanger, idet han afgik ved Døden 5. November 1834, kun 31 Aar gl. Hans Bortgang føltes som et stort Savn i Lundby. Hans Enke indstilledes til følgende Pension: 1 Td. Rug, 2 Td. Byg og 4 Rd. Sølv. og forøvrigt anbefaledes det i Sognekommisjonen hende, »da hun aldeles intet haver af Boet«, at erholde Understøttelse. Samme Aar blev Lærer Houg's Enke tilstaaet et Tillæg til sin Pension, saa hun ialt nu fik samme Pension som Lærer L. Jensens Enke.

Andreas Carl Poulsen var Lærer i Lundby fra 1834 til 1879, altsaa i 45 Aar. Han efterfulgtes af Claudius Christiansen, der var Førstelærer til ca. 1910; derefter kom Knudsen, og denne afløstes igen af C. F. Michelsen.

Af Biskop N. E. Balles Visitatsbog 1799—1807 (Kirkehistoriske Samlinger 3. Række 3.

Bind Side 835—37) hidsættes følgende Notitser, som Biskoppen har nedskrevet om Visitatser i Hammer og Lundby:

1799, 15.—16. Oktober.

Hammer og Lundby Sogne: Sognepræsten Hr. Homann prædikede over Ps. 95,1, grundigt, opbyggeligt, klart og rørende. Han katekiserer meget vel og messer godt. — Degnen Birchedal synger meget godt, men catechiserer maadelig. — Ungdommen svarede af Lærebog og Catechismus med god Forstand og Færdighed. Adskillige udmærkede sig. De vidste noget af deres Bibelhistorie og havde lært Salmer. Ogsaa de læste godt i en Bog. — Der svaredes, at intet var at klage. — Embedsbøgerne findes i behørig Orden. — Kirkerne ere i Stand, og Præstegaarden ligeledes.

Lundby Skole: En Mængde Børn var forsamlet. Nogle svarede gandske vel af Læsebog og Catechismus. Bøglæsning var skikkelig hos nogle, hos andre maadelig. Man havde læst Salmer. 20 Bøger bleve udelte. — Skoleholder Weis er gammel og svagelig, men catechiserer dog nogenlunde.

1805, 6.—7. Juli.

Lundby Skole: Skolelærer Carstens er ikke uskikket, beviser Flid og catechiserer nogenlunde vel. Adskillige Børn havde gjort skikkelig god Fremgang i Læsebogen og svarede deraf saavel som af Catechismus med Færdighed, ikke uden Begreb og Eftertanke. Den Bibelske Historie var ikke begyndt endnu. Men 4 lærer at skrive. Man havde lært Salmer. Med Bøglæsningen kunde jeg hos de flittige være fornøjet, da de vidste at hjælpe sig skikkeligen frem i Bøgerne, som vare fremmede for dem, og nogle læste ret godt. Der maa idelig afveksles med Læsning i forskellige Bøger, og Stavning indøves for at komme til fuld Fasthed og Færdighed i Læsning. Jeg tilensker den velskikkede

Skolelærer Carstens al Kraft og Velsignelse for Gud i sit vigtige Kald.

Hammer Kirke, hvor ogsaa Ungdommen fra Lundby var: Sognepræsten Hr. Homann prædikede over Evangeliet for 4. Søndag efter Trinitatis meget opbyggeligt i et populair og rent Foredrag, med indtrængende Kraft og Fynd paa Hjerterne. Han catechiserer fortrinlig godt og messer vel.

Degnen Birchedal synger godt og catechiserer skikkelig. — Den største Del af Ungdommen udmærker sig ved en fuldstændig og fortrinlig god Kundskab efter Læsebog og Catechismus, da man vidste at gøre Rede for alt, ej alene med Færdighed, men ogsaa med klar Indsigt og sammenhængende Begreber, saa at jeg kunde spørge, hvad og hvorledes jeg vilde, og savnede aldrig bestemt og rigtig Svar. Man kendte ligeledes den Bibelske Historie, havde lært mange Salmer og læste godt i Bog. Kirkens trofaste Tjener, den retskafne og altid virksomme Hr. Homann, har ved sin forstandige Undervisning, ledsaget med kraftfulde og passende Formaninger, forhvervet sig den priseligste Fortjeneste af disse Menigheders velgørende Oplysning og Sædelighed. Herren velsigne, styrke og glæde ham med rige Frugter af sin utrættelige Flid til hædersfuld Oldings-Alder.

Efter Uddrag af Lundby Skolekommissions og Sogneraads Protokoller skal følgende nævnes angaaende Skolevæsenets Udvikling i Lundby de sidste 50 Aar*):

»Efter at Sogneraadet 1881 havde budt Hr. Collet, Lundbygaard, 1600 Kr. for Hans Pedersens gamle Gaardsplads, hvorpaa man tænkte opført en ny Skole for Lundby Sogn, vedtog Sogneraadet i et Møde ^{3/4}, 1882 at faa nedsat en Ekspropriationskommission for at faa Jord til at bygge en ny Skole paa, da Hr. Collet ikke

---

*) Efter en Eksamen i Lundby Skole 1826 hedder det: »I 1ste Klasse skrev nogle af Bornene i Sand, dog de fleste paa Tavle.«

godvilligt vilde afgive Jord til en saadan.« Kommissionen vedtog saa $10\frac{1}{2}$ 1882 at lægge den ny Skole paa den Plads, hvor den nu (1927) ligger.

Den 9. Maj 1882 overdroges Opførelsen af den nye Skole til Murer Niels Jensen (senere Brygger Niels Jensen) i Lundby for 8890 Kr.

Den 14. September 1882 holdtes Auktion over den gamle Skole. Dyrslæge K. Hansen bød 1180 Kr. og Murer Niels Jensen 1170; men begge Bud blev forkastede.

Indvielsen af den ny Skole fandt Sted 7. Oktober 1882. Samme Dag solgtes den gamle Skole til Stenhugger Kristian Hansen, Lundby, for 1570 Kr.

4.

Lundby Sogn havde i Middelalderen sin egen Præst. I Aaret 1422 nævnes Johannes Tydichin i som Sognepræst i Lundby, da han var med paa Hammer Herredsting at udstede et Dokument vedrørende den Ejendom, som Præsten Hr. Niels Bonde i Hammer besad i Lundby. De to Sogne, Hammer og Lundby, har altsaa den Gang haft hver sin Sognepræst*).

Paa den gamle Stendøbefont i Lundby Kirke findes følgende Indskrift:

Bondo Friso me fecit

Den samme Mesters Navn findes ogsaa paa Døbefonten i Baarse tilligemed et Runealfabet samt en Bemærkning, hvori nogle har villet genfinde den bekendte Asger Ryg**), hvad den lærde Kirkehistoriker Holger Fr. Rørdam mener er en løs Gætning. Men i ethvert Tilfælde er Døbefonten i Baarse gammel, og den i

---

*) »Kirkehistoriske Samlinger«, 3. Række, 3. Bind. 1881—82. Side 114.

**) Om Døbefonten i Baarse Kirke ved K. Fr. Wiborg med et Tillæg af Finn Magnussen (Arnal. for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1846).

Lundby tor da ogsaa med Vished anses for jævnaldrende, da een og samme Mester har forfærdiget dem begge.

Da der i Aaret 1567 paa kgl. Befaling optoges Fortegnelser over Kirkernes, Præstegaardenes og Degnestavnens Tilliggende i Sjællands Stift, optegnedes følgende for Lundby Sogns Vedkommende:

»Lundby Kirke haver kun én Gaard, Peder Hansen ibor, saas til alle Marker 5 Pund Byg*). Havre 10 Td., Eng 26 Læs. Den aarlige Afgift til Kirken er 2 Pund 2 Skp. Korn. — En øde Jord i Byen, som Peder Hansen bruger, isaaes 27 Skp. Byg, 3 Td. Havre, Eng 11 Læs. Afgift til Kirken $\frac{1}{2}$ Pund Byg. — En øde Jord paa Lundbytorps Mark, Jens Ingvorsen har, er 9 Skp. Land, Eng $3\frac{1}{2}$ Læs. Afgift til Kirken 6 Sk. — En Skp. Land i Byen, som Rasmus Bonde har, giver i Afgift til Kirken hvert andet Aar 4 Alb. En Skovlod kan føde, naar Olden er, Tjenernes egne Svin.«

Om Præstegaarden i Lundby hedder det: »Der kan saaes i alle Vangene 6 Pd. Korn. Haver Mensaljord paa Snertinge Mark, $\frac{1}{2}$ Pd. Byg. En Skovlod kan føde, naar Olden er. Præstens egne Svin.

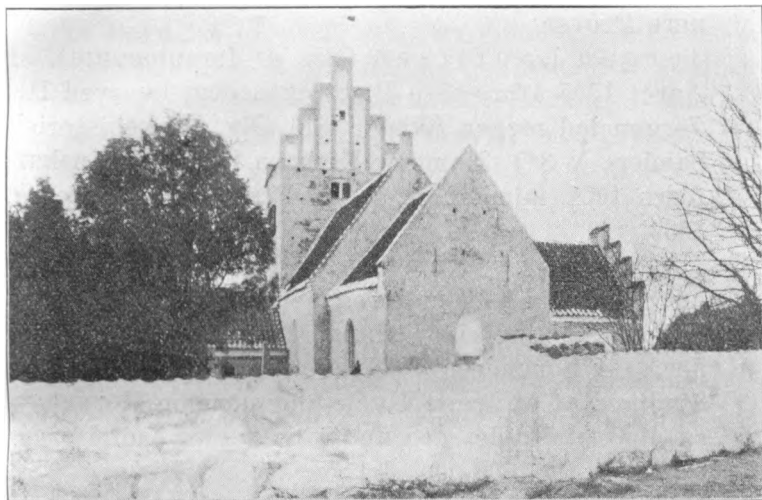
Degnestavnen i Lundby har ingen Jord.«

Den eneste Præst i Lundby, som med nogen Sandsynlighed kan nævnes fra Tiden lige efter Reformationen (1536) er Hr. Matz Bertelsen. Han var 1584 med at udstede Hyldningsfuldmagten for tre Præster i Hammer Herred. I Aaret 1600 var samme Præst fremme for Landemodet i en Sag, han havde med Præsten i Sværdborg. Hr. Søren Jørgensen, hos hvem han gjorde Fordring paa en aarlig Afgift, som han paastod var ydet hans Forgænger i Lundby Præstegaard. Men da det ikke tilstrækkeligt kunde bevises, at Hr. Søren besad noget af Lundby Sogns Kirkegods, blev han kendt fri for bemeldte Afgift.

---

*) 1 Pund Byg = $3\frac{1}{2}$ Tonde (sjællandsk Maal).

Degnen i Lundby, som ogsaa havde Sag med Præsten i Sværdborg, maaske i lignende Anledning, gik det værre, thi da han overbevistes om Løgn og Falsk, blev han afsat fra sit Embede.

Lundby Kirke.

Matz Bertelsen maa altsaa opfattes som en særlig Præst for Lundby Sogn i Slutningen af det 16. Aarhundrede, selv om han maaske har været regnet for en Medhjælper for Præsten i Hammer, med Bolig i Annekspræstegaarden i Lundby. Den samtidige Præst i Hammer, Hr. Laurits Jørgensen († 1591) er nemlig paa sin Ligsten nævnt som Præst baade for Hammer og Lundby.

Præsterne i Hammer-Lundby efter Reformationen:

1. Peder, som antog den lutherske Lære, blev fra Skolemester i Ringsted kaldet til Sognepræst her.
2. Hans Lavritsen var Præst her 1545 og

- tillige Provst i Hammer Herred. En Søn af ham blev vistnok 1584 Præst i Nabosognet Køng.
3. Rasmus kom fra Vejlø Sogn og var her kun en kort Tid (1571).
  4. Lavrits Jørgensen var 1584 Præst og senere Provst.
  5. Jørgen Lauritsen (Søn af forannævnte). I Aaret 1595 afbrændte Præstegaarden, hvorved Hr. Jørgen led megen Skade (Se »Ny Kirkehistorisk Samler« V 38). Hammer Kirkens Kalk, der anskaffedes 1601, minder om denne Præst. Han døde ca. 1632.
  6. Laurentius Jansen. Han var Vestjyde og Svigersøn af den foregaaende Præst. I hans Embedstid indfaldt trange og besværlige Tider. I Sommeren 1634 hjemsøgte det sydlige Sjælland af et svært Uvejr, der ned slog Kornet — særlig omtales det, at Lundby Sogn blev haandt medtaget — og 1638 var der en saadan Misvækst, at man i Hammer kun avlede Udsæden. Han døde 1645.
  7. Rasmus Mathiesen Faaborg, fra Sydfyen. Den ældste Kirkebog paabegyndes i hans Tid. Han døde 1669.
  8. Niels Lavritsen (Wedborg) var Søn af en Kaptajn paa Slagelseegnen, var Præst her (først som Kapellan) fra 1668 til 1670.
  9. Lavrits Olufsen Krall 1670—76. Han havde som Student deltaget i Forsvaret af København 1658—59.
  10. Magister Lavritz Gregersen Weil 1676—1699, Vestjyde.
  11. Lars Nielsen Judichær, født paa Gul-land, hvor hans Fader var Præst. 1699—1739 Præst i Hammer og Lundby.
  12. Knud Christian Sevel, Søn af Stiftsprovsten i Viborg, Svigersøn af den forrige Sogne-

præst i Hammer. Præst her 1724—1761. — I Hr. Sevels Tid kom den forfærdelige Kvægsyge til Sjælland og viste sig først i Lundby Sogn; men skønt dette Sogn blev afspærret, lykkedes det dog ikke at hindre Landeplagens Udbredelse. — Om et Barn fra Lundby, der 2den Søndag efter Paaske 1745 blev døbt i Hammer Kirke, bemærkes i Kirkebogen: »Dette Barn blev døbt i Hammer Kirke paa Grund af, at Lundby formedelst Kvægsygen, som først der udbrod, var afspærret.« (Om Kvægsygen i Lundby Sogn findes Indberetninger i Landsarkivet i København).

13. Peder Hjermin blev 12. Oktober 1759 beskikket til Kapellan i Hammer og Lundby og indsat 1. Søndag i Advent. Da han var gift, fik han Bolig i Anneksgaarden i Lundby, hvor han blev til 1766. Han døde 1772.
14. Frederik Christian Nestius var født paa Lolland. $\frac{3}{10}$ 1772 kaldt til Hammer og Lundby, hvor han døde 1782.
15. Peder Jakob Homann, Søn af en Handskemager i Horsens. $\frac{2}{10}$ 1782 udnævnt til Sognepræst i Hammer-Lundby. Han døde her 1827.
16. Peder Rosenstand Wøldike, født i Sorø. $\frac{30}{6}$ 1827 kaldet til Hammer-Lundby.
17. Jørgen Hjort Lautrup, født i København 1798, kaldet til Køng $\frac{2}{6}$ 1830, derfra til Hammer-Lundby under 30. Juli 1839. Her blev han til 1851. 1849 blev han tilbudt Bispestolen i Ribe, men afslog dette; 1850—54 Præst i Taarnby paa Amager. 1854 udnævnt til Biskop Monrads Eftermand som Biskop for Laaland-Falster.
18. Dr. theol. Christian Rørdam, udnævnt til Præst i Hammer-Lundby fra $\frac{26}{9}$ 1850. Han døde 1869.
19. Sophus Carl Viggo Hansen. Præst i Vejen 1856—70, i Hammer-Lundby 1870—1891.

20. Theodor Pedersen, Provst, i Hammer-Lundby 1891—1897.
21. Knud Peter Lind, i Hammer-Lundby 1897—1908; derefter Præst for Hammer alene, da de to Sogne fra 1908 fik hver sin Præst*).
22. H. P. Larsen, Sognepræst for Lundby Sogn alene fra 1908, og siden 1916 tillige Provst for Hammer Herred.

---

*) Ved kongelig Resolution af 7. Maj var det bestemt, at der skulde være en fast ansat Kapellan i Hammer-Lundby (Kapellan pro loco). Fra 1871 til 1908 var bl. a. følgende Kapellaner ansatte for de to Kirkesogne: 1. P. T. Svejstrup (1871—79), 2. C. L. M. Scheel (1879—82), 3. F. C. S. Brandt (1882—85) 4. J. I. V. Hansen (fra 1885).

Fra Lundby. III.

Bidrag til en Bondegaards og en Bondeslægts Historie.

1.

Omkring Udskiftningstiden.

Den 27. April 1770, da Lundbygaard endnu hørte under det kongelige Ryttergods, fik en 25-aarig ung Mand ved Navn *Frans Rasmussen* Fæstebrev paa en Gaard i Lundby. I 1790, da Kammerraad *Wimh* var Ejer af Lundbygaard, blev Lundbys Jorder udskiftet af Fællesskabet og delt imellem Beboerne*). Bønderne kastede Lod om Jorderne, og Fæstebonden *Frans Ras-*

---

*) Kammerherre *Munthe Morgenstjerne*, der fra 1774 til 1786 var Ejer af Lundbygaard med tilhørende Bondegaarde, havde allerede i 1780 paabegyndt Udskiftningen paa sit Gods. Udstyknngen her foretoges ikke paa bedste Maade, idet flere af Bønderne fik deres Lødder paa 4—5 forskellige Steder. *Morgenstjerne* havde megen Interesse for sine Bønder, men han havde aldeles ingen Tro paa, at Bønderne vilde blive bedre eller flittigere ved at blive deres egne Herrer. Der hørte, sagde han, en næsten mer end almindelig Taalmodighed til at faa Bonden, særlig den sjællandske, til at finde Smag i de til Landbrugets Forbedring sigtende Arbejder. *Morgenstjerne* holdt paa Bøndernes Hoveripligt og mente, at ikke $\frac{1}{10}$ af Hoveribønderne var fattige.

Da Bøndernes udmærkede Talsmand, *Grev Christian Reventlow*, i 1784 var blevet Formand for Rentekamret, kom der i Slutningen af 1785 en Strid op imellem Rentekamret og Kammerherre *Morgenstjerne* i Anledning af et Udskiftningsspørgsmaal i

mussen fik for sin Part Gaarden Nr. 10; men samme Dag byttede han, med Godsejerens Tilladelse, denne Gaard hen og fik i Stedet for Nr. 13: »Transingegaarden«. Denne Byttehandel affødte imidlertid en Proces mellem Kammerraad Wiimh og Frans Rasmussen, der forløb saaledes, at Frans Rasmussen fik Dom for, at han ikke, som Godsejeren paastod, havde forbrudt Fæsteretten til Transingegaarden; og foruden Retten til at beholde Gaarden i Fæste, blev han tilkendt Erstatning for lidte Tab og Næringsafsavn i den Tid, han havde været udsat af Gaarden. Efter Højesterets Voteringsprotokol for 1795 gengives nedenstaaende Udskrift:

Tirsdagen den 17. November 1795.

Kammer-Raad Wiimh paa Lundbygaard
 contra
 Gaardmand Frantz Rasmussen

indstævner til Underkendelse, Tilsidesættelse og Forandring en Dom afsagt paa Vordingborg Distrikts Birketing den 7. August 1794 i en Sag imellem Citanten paa den ene og Gaardfæster Frantz Rasmussen af Lundby paa den anden Side, som Citanten mod indstævnte har anlagt til at have forbrudt det ham meddelte Fæste paa Lodden Nr. 13 eller Transinge-Gaarden kaldet i Lundby By, og betale ham efter Afregning skyldige 266 Rd. 12 Sk. og Bygfæld med 100 Rd. m. v. samt til Konfirmation af en hos indstævnte den 28. September 1791 foretagen Arrest og Udsættelsesforretning. Ved bemeldte Dom er kendt for Ret:

Arrestforretningen af 12. August og Udsættelses-Forretningen

Lundby, der af Rentekamret blev bragt frem til Statsraadets Afgørelse. Rentekamret fik Ret her overfor Morgenstiernes Beskyldninger imod det, men Reventlow led dog et lille Nederlag, da han ikke kunde sætte igennem, hvad han havde gjort Forestilling om, at Rentekamret nemlig for Fremtiden maatte faa Ret til i visse Tilfælde at afgøre Tvistigheder imellem Jordegodsejere og deres Fæstebønder. Denne Afgørelse var det, at Reventlows Modstandere jubledede over; én af disse skrev saaledes hoverende herom i et Brev: »I Dag blev Danmark endnu reddet af Rævens Klo.« (En haanende Hentydning til en ældre Form af Navnet Reventlow, nemlig Revenklou.)

(Efter Professor E. Holms store Værk »Danmark-Norges Historie 1720—1814« og samme Forfatters »Kampen for Landboreformer«.)

af 28. September 1791 tilsidesættes og bør ikke komme Indstævnte til Skade eller Pengespild, og bør indstævnte Frantz Rasmussen i den Henseende for Citantens Paastand fri at være, hvorimod han bør nyde det arresteret Gods tilligemed da havende Besætning tilbage i den Stand, det var ved Arresten; saa bør han og af Citanten nyde Transing-Gaarden med behørig Syn overleveret i heboelig Stand, og saaledes, at han deri kan bjerge sig og sit Gods samt Korn og Kreaturer, hvorefter han til sammes Vedligeholdelse i den Stand, han modtager dem, bliver efter Forordningen ansvarlig. I Steden for de i Vinteren 1790 bevislig bortkløde et Bæst og en Ko, nyder han af Citanten et forsvarlig Plovbæst samt en forsvarlig Malkeko, og da Stedets Avling hidindtil bevisligen har været bortlejet, saa at han ingen Avling kan nyde forend til næste Høst, bør han nyde af Herskabet behørig Sæd og Fødekorn samt fornøden Vinter Fodring til sine Kreaturer, alt efter uvillige Mænds Sigende. Endvidere bør han efter sit Herskabs Løfte den 16. Marts 1790 nyde 3 Aars Frihed for Landgilde og 3 Aars Frihed for Hovpløjning og til nogen Erstatning for lidte Tab og Nærings Afsavn i den Tid, han haver været udsat af Gaarden 80 Rd. samt i Proses Omkostninger 20 Rd. m. v.

Herimod er contra Stævning fra Frantz Rasmussen til Konfirmation, Skærpeelse og yderligere Paaskønnelse.

For Citanten mødte Prokurator Rottboll, deducerede Sagen og paastod:

Onsdagen den 18. November 1795.

Birketingsdommen tilsidesat, saa at den ej bør komme Citanten Kammer Raad Wiimh til Fornærmelse eller Penges Udgift i nogen Maade, hvorimod den den 13. August 1771 effectuerede Arrestforretning, saa vel som den under 28. Septbr. samme Aar passerede Udsættelsesforretning bør som lovlige ved Magt at stande; saa bør og Frantz Rasmussen have sin Gaard og del ham under 27. April 1770 meddelte Fæstebrev forbrudt, og til Citanten Kammer Raad Wiimh betale de for resterende Skatter og Landgilde, for Inventariums Forringelse og for Hovers Pligtens Forsømmelse skyldig værende 266 Rd. 12 Sk., saa paa staar og, at Citanten for Contra Citantens ubeføjede Tiltale i denne Sag aldeles frifindes samt tillægges Pr. Omkostninger for begge Retter.

For Indstævnte (Frantz Rasmussen) mødte Prokurator Lange, exiperede og paastod:

Birkedommen confirmeret og didhen skærpet, at Citanten tilpligtes at betale Frantz Rasmussen Erstatning for Nærings Tab og Afsavn, samt den skete Arrest, ialt 1000 Rd. samt Pr. Omkostninger for begge Retter.

Vota.

(Efter en Udskrift af Højesterets Voteringsprotokol 1795
i Rigsarkivet.)

Stemann: Kammerraad Wiimh udskiftede 1790 Lundby Bye. Beboerne kastede Lod om Jorderne. Contra Citanten tilfaldt en Lod Nr. 10 Koenakke kaldet; han byttede denne samme Dag med Nr. 13 Transinge-Gaarden kaldet. Hans Husbonde samlykkede i Byttet, og saavel han som Hr. Homan og Hans Hansen, med hvem han byttede, lovede ham adskillige Fordele. Citanten lod straks Udhusene ved Citantens gamle Gaard nedbryde og føre ud til Lodden Nr. 10. I Oktober Maaned fortraad Contra Citanten Byttet; thi man finder en Rekvisition fra Hans Hansen, at Contra Citanten havde forbudt ham at pløje Gaarden Nr. 10, hvilken han tilegnede sig; i Svaret paa Rekvisitionen vedbliver Contra Citanten sin Paastand paa Lodden Nr. 10. Man finder og en Kammer Resolution af Februar 1791, at Frantz Rasmussen skal blive ved Gaarden Nr. 13. I Marts lod Contra Citanten give en Rekvisition til Citanten, at han vilde modtage Lodden Nr. 13, men under Reservation; dette fragaaes atter ved en ny Rekvisition. Foranlediget heraf lod Wiimh ham beskikke, at han inden den 16. August 1791 skulde flytte ind i den nye Gaard, som da skulde være færdig. Da denne Tid kom, svarede Contra Citanten, at han ej ville modtage den nye Lod uden under Reservation af hans Ret til Nr. 10, og at han ej kunde gøre Hoveri længere. Wiimh lod da foretage Arrest og Udkastelses Forretning hos Bonden (Frantz Rasmussen), som er forfulgt, og har nu søgt ham til Fæstes Forbrydelse. Her bliver da Qvæstio om han med Udsættelserne stod i Restance, en Specie for Skatter og Landgilde. Wiimh har her ladet fremlægge en Beregning, hvorefter Bonden til Nytaar 1791 skyldte 7 Rd. 4 Mark foruden Landgilde; han blev i Gaarden til 28. September 1791, altsaa kommer og dette Aars Skatter og Landgilde i Beregning; heraf har han ej betalt mere end 1 Rd. 1 Mark 8 Sk.; han var endnu Gaardfæster, altsaa pligtig til at betale dette, skønt han dispute-rede med sin Husbond om Jordloden. Kunde der endog afgaa noget som Oktober Kvartal Skatter, siden han kom fra Gaarden i September; men her er gjort nogen Indsigelse. Naar han nu altsaa stod til Restance, kunde Wiimh sætte ham fra Gaarden, saameget mere, som han ej nægtede Hoveriet. Frantz Rasmussen har vel anført, at han er fornærmet ved Byttet, men herom er ej mindste Bevis, dernæst at hans Gaard var nedbrudt, men det var rødvendigt, naar man deraf skulle bygge den nye; at denne nye Gaard ej var færdig, er Contra Citantens egen Skyld; thi

han talte straks om, at han ej vilde modtage Gaarden, en Del var og alt færdigt, og faldt ned. Contra Citanten maa altsaa have sit Fæste forbrudt og betale Reslancer for Skatter, Landgilde 45 Rd., Landgilde for 1791 9 Rd. Ekstra Skat, thi den maa han betale, enten han er Husmand eller Gaardmand; men derimod bør udgaa Skatter for Januar og April Kvartal 1792, ligeledes for efterladt Hoveri, siden han kom fra Gaarden. Derimod bør han betale Inventarium og Sædekorn, men ej noget for Gaardens Bestyrelse, thi den vedkommer ej ham, da han var kommen fra Gaarden. Pr. Omk. bør hæves, da Wiimhs Paa-stand ej følges.

Den den 23. August 1791 hos Frantz Rasmussen eff. Arrestforretning saa vel som den 28. September s. A. passerede Udsættelsesforretning bør som lovlige ved Magt at stande, og bør Frantz Rasmussen have sit Fæste forbrudt samt til Kammerraad Wiimh ialt betale 194 Rd. 2 Mark 9 Sk. P. Omkostn. hæves for begge Parter. Til Citanten betaler Contra Citanten 5 Rd.

Moltke: Da del fuldkommen er oplyst, at Contra Citanten først tilfaldt Gaarden Nr. 10 og dernæst byttede den med Nr. 13, saa er her blot Qvæstion, om de Vilkaar ere opfyldte, under hvilke Byttet skete, dette maa benægtes; her er Bevis, at hans nye Gaard skulde være færdig til Hosten, dette var og nødvendig, da man nedbrød hans gamle Gaard; men det er ej sket, men har han da staaet i Restance? man finder, at hans hele Restance for 1791 var 7 Rd. 4 Mark, og det var allfor ubetydeligt at udsætte ham for; han har før været mere skyldig, men afbetalt herpaa. Bygfaeld er kuns 9 Rd., og Gaarden skulle nedrives, og Folden er først sat, efter at en Del deraf var nedreven, om at han har udlejet noget af sine Jorder, er her intet Bevis; nogle Vidner sige vel, at han solgte nogle Vikker, men han havde ej Hus at sætte dem i. Birketingsdommen (fra Vordingborg) maa altsaa i alt stadfæstes.

Birketingsdommen bør ved Magt at stande. Pr. Omkostningerne hæves. Til I C. betaler Cit. 5 Rd.

Falsen: I Almindelighed enig med Moltke, vel kan Restancens Ubetydelighed ej fritage Bonden, men af Beregningen ser man, at Parterne ej have bundet sig til Lovens Belalings-Terminer, men gjort Afregning hvert Nytaar, og Bonden har da efterhaanden betalt; nu kommer altsaa Wiimh intempestive og fordrer Reslance for Tiden; Bonden er og flyttet til en ny

Gaard og kan ej føre Restance med sig, han skyldte forhen meget mere og har afbetalt det. Behandlingen mod Bonden er saa haard, at derfor bør betale Pro. Omkostninger.

cl. som Moltke, kuns P. O. 60 Rd. og til J. C. 24 og 5 Rd.

Graah: som Moltke og Falsen, her er en contractus bilateralis, naar den ej holdes paa den ene Side, er man ej heller pligtig at opfylde den paa den anden Side. Her er ej den nye Gaard opbygget, som den burde.

cl. som Falsen.

Levelzou: Dansk Lov 3—13—1 befaler en Bonde at svare sine Afgifter i rette Tid, og naar det ej sker, er han undergoven den anden Artikels Straf. Frantz Rasmussen er i dette Tilfælde casu, derfor

cl. som Stemann.

Feddersen: som Falsen og Moltke, især fordi Wiimh har renonceret paa sin Ret for Restancerne, der viser Skatteberegningerne, og hans Forhold under Sagen; han har aldrig krævet Skatter enten ved Udsættelse eller siden, han har paa-staaet, han skulde flytte ind i en ny Gaard; dette kunde han ej uden at renoncere paa Skatterne for den gamle Gaard. Causalia i Arrestforretningen er, at han ej vilde modtage den nye Gaard. For Ulydighed i Høveri kan han ej miste Fæste. Iorend 3. Gang. Man maa dog tilkende Wiimh de resterende Skatter til Beløb 194 Rd. 2 Mark 9 Sk., hvoraf dog bør afgaa 148 Rd. 3 Mark for Besætningen, igen 45 Rd. 5 Mark 9 Sk. Reparationen for Frantz Rasmussen bør være 200 Rd., men P. O. kunde hævses.

cl. Birketingsdommen bør ved Magt at stande, dog saaledes, at F. Rasmussen bør belale til Wiimh for resterende Skatter 45 Rd. 5 Mark 9 Sk., og at den tilkendte Reparation forhøjes til 200 Rd. Pr. Omk. hævses.

Sporon: som Feddersen.

Fridsch:

Hollerman: som Moltke, det vilde være Contradiction at lade ham beholde Gaarden og domme ham for Restance.

Jacobi   Treschou   Cordsen som Moltke.

Derefter blev afsagt følgende Dom af Højesteret:

Birketingsdommen bør ved Magt at stande. Pr. Omkostningerne ophæves, til Justis Kassen betaler Citanten som tabende 5 Rd.

Efter Folketællingslisterne for 1787 var der i det Aar 384 Mennesker i Lundby Sogn, heraf 332 (eller 73 Familier) i Lundby alene, 22 paa Lundbygaard og 30 paa Lundby Torp. Om det Mandskab, der da var i ovennævnte Frans Rasmussens Gaard, oplyser Folketællingslisterne:

Frans Rasmussen, Hovbonde, 42 Aar.

Karen Sørensdatter, Madmoder, 29 Aar.

Børn: Ane Fransdatter, 14 Aar.

Peder Fransen, 11 Aar.

Karen Fransdatter, 5 Aar.

Cathrine Fransdatter, 3 Aar.

Tjenestepige Anna Ipsdatter, 28 Aar, ugift.

I 1801 var der igen almindelig Folketælling. Men da var Frans Rasmussen forlængst død. Hans Enke har giftet sig igen, og nu er Folketallet paa Transingegaard saaledes:

Selvejrbonde Hans Pedersen, 33 Aar, gift 1. Gang.

Karen Sørensdatter, 45 Aar, gift 2. Gang.

Hendes Børn:

Lars Fransen, 13 Aar.

Rasmus Fransen, 10 Aar.

Marie Fransdatter, 6 Aar.

Tjenestefolk: Peder Pedersen, 26 Aar.

Lisbeth Christoffersen, 18 Aar.

Efter et Kort over Lundby Bys Jorder (opmaalt i Aaret 1806 af J. D. Degn) hørte der til Transingegaard (Matr. Nr. 21 a):

714790 Kvadr.-Alen i Hovedmarken.

202810 — — af Fællesmosen.

og 22080 — — af Hestehaugen.

Ved et Forlig med Herremanden paa Lundbygaard blev Frans Rasmussen, før der faldt Dom i Processagen, Selvejer til Transingegaard, imod at betale — efter Sigende — ca. 300 Rd. for Gaarden. Da Frans Rasmussen meddelte sin Sagfører Resultatet af det Forlig, han havde indgaaet med Ejeren af Lundby-

gaard. bebrejdede Sagføreren ham dette og sagde, at han kunde have skaffet ham Gaarden og 300 Rd. til, hvis Processen gennemførtes. Der fortælles, at Frans Rasmussen tog sig dette saa nær, at han gik hjem og berøvede sig selv Livet. Dette skulde være sket i 1795. Efter Kirkebogen døde han 17. September 1797.

I 1774 var Lundbygaard, der indtil da havde hørt til Statens Ryttergods, blevet solgt til Kammerherre v. Munthe af Morgenstjerne for 34,000 Rd, og i Løbet af de næste 50 Aar skiftede Gaarden Ejer flere Gange, ikke ved Arv, men ved Køb og Salg. 1786 blev den overtaget af Kammerraad A. G. Wiimh*) for 66,000 Rd. Denne solgte i 1811 Gaarden til Generalkrigskommissær U. C. Schmidten for 158,000 Rd., som i 1819 lod den overgaa til Kaptajn J. G. Scholten for 200,000 Rd. Men nu begyndte den skrækkelige Nedgangstid (1818—1828) med sit store Præfald, og i 1823 blev Lundbygaard stillet til Auktion, hvor Staten overtog Gaarden for 66,000 Rd. Aaret efter, 1824, solgte Staten Gaarden til Grosserer P. N. Arboe for 107,000 Rd.

2.

Hans Pedersen og Ane Larsdatter.

Hans Pedersen var født i Ring By, Hammer Sogn 1769 og blev i 1798 gift med Frans Rasmussens Enke, Karen Sørensdatter, der da ejede »Transinggaard« i Lundby. Hun sad i meget fattige Kaar, og da Hans Pedersen første Gang kom dertil for at prøve Forholdene, løb han derfra, da han syntes, det var umuligt at klare sig igennem under den Tilstand, Ejendommen da befandt sig i. Han var Ungkarl og Træskomand i Ring By. Karen Sørensdatter fik

---

*) Adam Gottlob Wiimh var Landvæsenskommissær i Præstø Amt og tillige en ivrig Landmand, der blev bekendt som Forfatter af »Den practiserende Landmands Haandbog«, der udkom i 3 Oplag.

ham alligevel overtalt til at komme tilbage; de blev gift 1798*) og levede sammen til $22\frac{1}{2}$ 1817, da hun døde, 60 $\frac{1}{2}$ Aar gl. Hans Pedersen levede som Enkemand til den 10. Maj 1818, da han holdt Bryllup med Ane Larsdatter, en Datter af Hovbonde Lars Pedersen, fra Bredemarkgaarden (en Del af denne Gaards Jord er senere tillagt Møllergaarden, en anden Del er lagt ind under Landbrugsskolen; Resten ejes nu af Gert Johansen). Han var dengang 49 Aar, hun 20 Aar gl.

Saavidt det er oplyst, var Hans Pedersen en Mand, der nød Agtelse i de Omgivelser, han færdedes iblandt. Han var flittig og stræbsom, sikkert noget tung af Væsen, noget, der vel var begrundet af strengt Slid og Fattigdom. Hans 2den Hustru var jo meget ung og en livlig Natur. »Da hun først døde, da jeg var 14 Aar gl.« — siger en af hendes Søønnesønner — »kan jeg jo huske hende fra hendes ældre Dage, og mindes da, at mange søgte hende om Hjælp, naar de trængte til et godt Raad. Naar en havde forstuvet en Haand, Finger eller l. kom de til Ane Hans Pæs (som hun blev kaldt), og hun tog det altid med dyb Alvor, gned paa det daarlige Lem og læste over det, og de gik i Reglen trøstet bort.

Jeg spurgte engang: »Hvad er det, Du læser over dem, Farmor?« Og hun svarede: »Det vil jeg godt fortælle Dig.« Og saa fortalte hun, at det var Evangeliet om Jesu Indtog i Jerusalem, hun brugte at læse. Hun troede selv fast paa, at Vorherre hjalp, naar hun foretog denne Handling. En Sygdom hos Børn, som de dengang kaldte »Skæver« (jeg ved ikke, om det var en Slags Engelsk Syge) læste hun ogsaa over og gav Raad for, hvordan de skulde behandle Børnene. Hun var en meget velbegavet Kvinde og godt oplyst efter den Tids

---

*) $\frac{1}{2}$ 1798 blev Ungkarl Hans Pedersen fra Ring trolovet til Enke Karen Sorensdatter, Frants Rasmussens Enke i Lundby; Forloverne vare: Jens Clausen og Jens Bonde i Lundby. (Efter Kirkebogen.)

Forhold. Ellers var hun fordomsfri og friggjort for megen af den Overtro, som ellers hendes Tid i saa mange Maader var hildet i. En Broder til hende, Hemming Larsen, fik Hjemgaarden i Fæste. En Søn af Hemming Larsen — Lars Hemmingsen — købte senere Kragebjerggaard af Lundbygaard Gods, blev gift der og fik 3 Sønner, nemlig: 1. Hemming Larsen, som fik Kragebjerggaard. 2. Hans Peder Larsen, der byggede en Gaard (»Østerliden«) paa ca. 18 Tdr. Land af Kragebjerggaardens Jorder. 3. Jens Larsen, der blev Gmd. og kom til at bo i Baarse.

Min Farfar Hans Pedersen, Transinggaard, havde en Døster, Katrine Pedersdatter, der var gift og fik 3 Børn: Jens, Else og Margrete. Jens Nielsen kom som 7 Aar gammelt Barn hen hos sin Morbroder Hans Pedersen (Drengens Fader blev nemlig dræbt af Lynild) og blev der som Dreng, Karl og Husmand, indtil han blev en gammel Mand. Han var gift med Lise Jensdatter (en Datter af Murer Jens Madsen); de fik 3 Sønner og 3 Døtre, hvoraf 5 er gifte og har Børn; den yngste er ugift og Lærerinde ved Mern. — Det er en meget dygtig og intelligent Familie.

Jens Niensens to Søstre, Else og Margrete, blev ogsaa gift, men havde, saa vidt jeg ved, ingen Børn. Deres Moder, Catrine, som altsaa var min Faders Faster, boede i sin Alderdom i Hospitalet i Køng, som var Fribolig for gamle Fæstere paa Øbjerggaards Gods og bygget af Ejeren Rydbjerg, der i sin Tid var meget bekendt og arbejdede for Landbrugets Ophjælpning og for at skabe bedre Kaar for Bønderne, navnlig lærte han dem at dyrke Hør i stor Stil og oprettede et Væveri i Køng og Vintersbølle, som en Tid var bekendt langt ud over Landets Grænser.

Her i Hospitalet i Køng boede Catrine (eller »Faster«, som hun blev kaldt). Hun var fattig, og jeg har mange Gange gaaet over Mosen, op til hende med

Fodevarer til Julen, og naar vi havde slagtet eller efter et Gilde og lignende. Og skønt jeg var en ung Dreng dengang, havde jeg Indtrykket af, at hun var en mild og rar gammel Kone.«

Hans Pedersen og Ane Larsdatter, Transinggaard, havde følgende Børn: Lars, Else, Peder, Karen, Johanne og Jens*). I Folketællingslisten for 1840 var Gaardens Folketal saaledes sammensat:

Gmd. Hans Pedersen, 72 Aar, gift.

Ane Larsdatter, 43 Aar, gift.

Børn: Lars Hansen, 21 Aar, ugift.

Else Hansdatter, 19 Aar, ugift.

Peder Hansen, 17 Aar, ugift.

Karen Hansdatter, 14 Aar.

Johanne Hansdatter, 12 Aar.

Jens Hansen, 3 Aar.

Tjenestefolk:

Jens Nielsen, 27 Aar, ugift.

Elise Nielsdatter, 18 Aar, ugift.

Ved Folketællingen 1850 var Gaardens Husstand opført saaledes:

Gmd. Hans Pedersen, 81 Aar, gift, født i Hammer Sogn, Husfader.

Ane Larsdatter, 52 Aar, gift, født i Lundby, Hustru.

Børn:

Lars Hansen, 31 Aar, ugift, født i Sognet, Gaardbest.

Johanne Hansdatter, 22 Aar, ugift, født i Sognet.

Jens Hansen, 13 Aar, født i Sognet.

Tjenestefolk:

Søren Pedersen, 19 Aar.

Peder Andersen, 19 Aar.

Mette Marie Pedersdatter, 16 Aar.

---

*) Desuden to Pigebørn og en Dreng, der døde som små:
 1. Marie Hansdatter, f. $2^{2}/_{10}$ 1831, hjemdøbt $2^{8}/_{10}$, døde inden hun kom i Kirke. 2. Marie Hansdatter, f. $2/_{6}$ 1833, død af Mæslinger $17/_{6}$ 1835. 3. Hans Hansen, f. $2^{8}/_{7}$ 1840, hjemmedøbt 2. August af Barnets Fader, døde 4. August s. A.

Af Hans Pedersens 6 ovennævnte Børn fik (1) Lars Hansen Gaarden (Transingegaarden eller Transinggaard), men herom nærmere siden.

(2) Else Hansdatter blev gift med Jens Hansen, Ellemosegaard, Hammer Thorup, med hvem hun havde 4 Børn: Maren, Hans, Trine og Marie. Hun var en højt begavet Kvinde med megen aandelig Interesse, ligesom hun fulgte de politiske Begivenheder med megen Forstaaelse. Hun havde et stort Lune og sprudlede af Vid. Det var en Fest at gæste hende, naar hun var i rigtig straalende Humør. Else Hansdatter var gift to Gange, sidste Gang med Ungkarl Niels Nielsen fra Holsted og fik i dette Ægteskab 2 Børn: Jens Peder Nielsen og Peter Nielsen, hvoraf den yngste døde i en ung Alder. Jens Peter Nielsen arvede »Ellemosegaard« og giftede sig med Marie Jensen, Datter af Gmd. Jens Pedersen, Lou. I dette Ægteskab blev født 2 Sønner: Gudmund og Gunner. Efter at Jens Peter Nielsen var død af Hjernebetændelse (han var ofte af et noget uligevægtigt Sind, i visse Perioder livsglad og meget interessant, i andre tungsindig og mørktseende) styrede Gudmund Gaarden for sin Moder, og Gunner blev Elev paa Vordingborg Seminarium. — Af Else Hansdatters Børn af første Ægteskab blev Maren gift med Kristian Nielsen, Søn af gl. Niels Jensen, Stenstrup. Hun fik 4 Børn, hvoraf Aksel Nielsen er gift og har en Gaard i Baarse. Hans døde som ældre Karl, ugift, var et oplyst Menneske efter den Tids Forhold. Trine blev gift med Peder Madsen, Gmd. i Vallekilde, og havde 6 Børn. Peder Madsen og Trines Hjem stod i meget nær Forbindelse med Ernst Trier og hans Højskole; de havde begge to været Elever hos Trier.

(3) Peder Hansen døde som Ungkarl; han havde Tilfælde af det, man i Landsbyerne dengang kaldte Ligfald; ved et af disse Anfald styrtede han om i et Vandhul og druknede.

(4) **K a r e n H a n s d a t t e r** blev gift med Enke-
mand og Gmd. **Kristian Larsen**, Nørre Tvede, Toks-
værd Sogn. Hun fik 3 Børn i sit Ægteskab, hvoraf
Hans Kristiansen fik Hjemstedet, giftede sig, men døde
i en ung Alder. Han efterlod sig en Søn, **Georg Kri-**
stensen, som boer i Toksværd og er en kendt Kvæg-
opdrætter.

(5) **J o h a n n e H a n s d a t t e r** døde som ung Pige
i Tyverne.

(6) **J e n s H a n s e n** blev gift med **Johanne Niels-**
datter, som var Enke i Lundby og havde **Kuenakkegaard**.
Jens Hansen, der var født 1837, var til Tider ulige-
vægtig af Sind. Han deltog ikke ret meget i det offent-
lige Liv; dog gjorde han et betydeligt Arbejde for
Rejsningen af **Lundby Forsamlingshus** (1892) og var
Formand for dette Selskab i en Del Aar. **Jens Hansen**
og **Johanne** havde i deres Ægteskab 7 Børn: **L a r s**
(Postmester i Mariager, har 2 Børn); **H a n n e** (gift med
sin Fætter **Niels Peter Larsen** i Tornemark, har 3
Sønner og 5 Døtre); **H a n s P e d e r** (gift og boende i
Kongsted, 5 Børn); **J e n s** (boende i Tornemark,
5 Børn); **N i e l s** (gift med **Sigrid Hansen** fra Myrup,
ingen Børn); **R a s m u s** (gift med **Ingrid**, Søster til
forannænte **Sigrid Hansen** fra Myrup, 1 Barn) og
A n n a (gift med **Hans Peter Larsen**, »Østerlide« [i
Lundby, nu i Næstved]). Ingen Børn.

3.

Lars Hansen

1819—1888.

(Ejer af **Transinggaard** i Aarene 1851—88).

Navnet **Transinggaard** menes at kunne udledes af,
at der i gamle Dage tæt ved Gaarden, paa dens nordre
Side, fandtes nogle Enghuller, som der kaldtes for
Trans-Enge (**Traner** og **Enge**). Disse Enge er nu op-
dyrkede og viser sig kun som en Lævning i Arealet.

Hans Pedersens ældste Søn, L a r s H a n s e n, var født paa Transinggaard d. 6. December 1819. »Han var, da han naaede op i Mandsalderen« — fortæller et af Børnene — »knap af Middelhøjde; han havde et smukt Ansigt med høj Pande, lidt svag kroget Næse og et Par dybe og kloge Øjne, der syntes at kunne se langt ind i den Person, han kastede sine Øjne paa. Hans Ansigt udtrykte en saa absolut ærlig og redelig Karakter, at ingen var i Tvivl om, at han besad disse gode Egenskaber. Vorherre vilde vistnok have brugt det Udtryk om ham, at han var »en Mand uden Svig«. Han stillede store Krav, først til sig selv, men ogsaa til andre, om at være sanddru, ærlig og redelig. Dette var maaske Aarsag til, at han blev anset for at være streng; mærkede han, at disse Egenskaber var til Stede hos den, han kom i Forhold til, ydede han vedkommende ubegrænset Tillid. Faa havde hans fulde Fortrolighed, ja, til syvende og sidst vel kun hans Hustru; men naar det skete, at een blev Genstand for denne hans ubetingede Fortrolighed, da var det en Fest og Glæde, der varmede een lige ind til Hjerterødderne, og at han selv nød samme Glæde, følte man straks.

Fra 1819 til 1825 var der i Lundby en Skolelærer ved Navn J o n a s H a u g s (Student), som efter Sigende var meget dygtig til at bruge Krabasken, hvorimod der ikke meldes meget om hans mere gode Egenskaber. Han havde 2 Børn, en Søn og Datter; Sønnen var i mange Aar en dygtig Bødker. Da Jonas Haugs døde 1825, blev der ansat en Lærer M. Poulsen; hos ham begyndte Lars Hansen at gaa i Skole 3. November 1827. Samtidig gik han ned hos en Gmd. Anders Espelund, som gav ham Undervisning i Læsning og Skrivning; denne Anders E. maa have været mere fremmelig i disse Kundskaber end sine samtidige, hvad der ogsaa er meddelt ad anden Vej; Læsningen hos denne foregik væsentlig ved Benyttelsen af Biblen og Salmebogen.

I Skolen var Lars Hansen en af de dygtigste. Læ-

rer Jensen (1830—34) var ogsaa en særdeles god Lærer, efter hvad der er blevet fortalt. Og i de gamle Sogneprotokoller fra hans Virksomhed i Lundby ser man, at han har haft en meget smuk Haandskrift.

Om de Aar, der ligger mellem Lars Hansens Udgang af Børneskolen, og til han i 1847 fik skriftlig Tilstaaelse af sin Fader og Moder om, at han skulde arve Transinggaard ved Faderens Død — er der kun faa Efterretninger om, hvordan Livet i Lundby formede sig for denne Ungersvend. Hans gamle 62-aarige Fader var med til i 1841 at oprette Lundby Læseselskab, og Lars Hansen blev ogsaa efterhaanden en flittig Lærer af de forskellige Bøger, Læseselskabet havde at byde sine Laanere.

Transinggaards 70 Tdr. Land var Udmarksjord med en Del mindre Mosehuller omkring i Marken; imellem Gaarden og Tornekærngaarden var der skaaret Tørv. »Jeg kan huske«, fortæller Lars Hansens ældste Søn, »der var meget lavt og fuldt af Tuer; der var Enge i Overmarken, hvor der høstedes Bindsel; det var meget langt Hø, som blev snoet til Brug ved Høsten at binde den afmejede Sæd med. Jeg har været med at sno disse Baand; der blev lagt 2 Traver (40 Baand) i hvert Bundt; naar saa Bundterne taltes, vidste man, hvormange Traver Sæd, man havde Baand til. I den nederste Mark, som var nærmest den Jord, der nu ligger Vest for Jærnbanen, var der megen lav Jord, som var uopdyrket; en Del kan jeg huske laa hen som Eng. Jorderne var ret opfyldte af store Sten; det har været et slidsomt Arbejde at opdyrke og rydde denne Jord, og saavidt jeg har forstaaet, har dette Arbejde i særlig Grad taget Fart, efter at min Fader overtog Gaarden som Gaardbestyrer i 1847; men en Del har jo nok været udført før den Tid. I 1851 blev min Fader gift, og nu fik han Skøde m. m. paa Gaarden, som følgende Papirer viser:

Underskrevne Gaardmand Hans Petersen i Lundby tilstaar at have overdraget min Søn Lars Hansen min ifølge Skode af 30. Marts 1796 og Vielsesattest af 18. Marts 1845, tinglæst den 4. Juni næstefter, ejende og iboende Gaard i Lundby By og Sogn, der staar for Hartkorn ny Matr. Nr. 21 og 27 i 8 Td. 1 Skp. 3 Fdk. 2 $\frac{1}{2}$ Album og Gammelskat 39 Rd. 65 Sk. tilhørende og tilliggende derunder 2 Huse, hvoraf det ene ved Arvefæstelsen af 27. Oktober 1846, tinglæst 28. Oktober s. A. er overdraget Anders Jensen Bondes Enke, Johanne Bonde Thorkildsdatter. Gaardens Bygninger, Indbo, Besætning og Inventarium, alt mod, at han

kvitterer for sin Fædrene- og Mødrenearv	1200 Rd.
til min Søn Jens Hansen	1200 —
ligeledes til mine Døttre Karen og Johanne Hansdatter til hver 600 Rd. og Naturalier, 150 Rd., ialt	1500 —

Summa .... 3900 Rd.

skriver Tre Tusinde og ni Hundrede Rigsbankdalere.

Da han nu har berigtiget forannævnte Købesum og forøvrigt opfyldt de stipulerede Belingelser, saa sælger, skæder og afhænder jeg herved til bemeldte, min Søn, Lars Hansen ommeldte Ejendomsgaard med Tilhørende, Tilliggende, Indbo, Besætning og Inventarium, med de samme Rettigheder, Byrder og Forpligtelser, hvormed jeg den hidtil har ejet.

Lundby, den 25. Februar 1851.

Hans Pedersen,
m. f. P.

Til Vitterlighed:

Peder Sørensen.   Hans Pedersen

Aftægtskontrakt.

Underskrevne Gaardmand, gl. Hans Pedersen i Lundby, der ved Skodet af Dags Dato har overdraget min Søn, Lars Hansen, min Ejendomsgaard sammesteds, har i den Anledning med ham oprettet følgende Aftægtskontrakt:

1

Fra Dato udbetaler Hans Larsen mig aarlig i Penge 10 Rd., som erlægges med Halvdelen hver 1. Juni og hver 1. December, og første Gang 1. Juni d. A.

2.

Saalænge jeg og min Hustru finder for godt, nyde vi frit Husly og Ophold i Gaarden, aldeles som Lars Hansen selv.

Skulde en af os derimod ønske Forandring, er Lars Hansen eller følgende Ejere pligtige i Nærheden at opføre os et Hus paa 6 Favne, indrettet til Stue, Kokken og Komfur, samt dertil at indlægge et passende Stykke Have, ikke under 9 Favne i Længden og 7 Favne i Bredden.

3.

Fra den Tid, vi drage ud af Gaarden, yder sammes nuværende Ejer os aarlig:

2 Tonder Rug,

2 — Byg,

2 — Malt,

½ — Hvede,

6 Lispund roget Flæsk,

10 Pund Fedt,

8 Pund Ost,

4 fede levende Gæs,

1½ Lispund renskættet Hor,

2 Skpr. graa og 2 Skpr. hvide Ærter,

} der leveres hvert Aars
Mortensdag.

All af forsvarligt Maal og Bonitet.

Skulde Gaarden overgaa til en anden Ejer end Lars Hansen, saa leveres de i 1. Post belingede Penge, som ovennævnte Naturalier, med det dobbelte, om vi begge er levende. Er en af os derimod ved Døden afgaaet, erholder den længstlevende kun det ovenfor bestemte.

4.

Vi forbeholder os af det Lars Hansen overdragne Indbo at udtage de Stykker, som vi maatte finde for godt, og hvilket vi, saalænge vi leve, nytte og bruge efter Forgodtbeholdende, men som ved begges Død hjemfalder til Lars Hansen eller Arvinger.

5.

Lars Hansen eller eventuelle Ejere maa ikke formene os at holde Smaakreaturer, saa mange vi finde for godt.

6.

Vi forbeholde os af Gaardens Besætning at udtage en Ko og 2 Faar med Lam, hvilke skulle fodres, græsses og passes mellem Gaardens egne og aldeles paa amme Maade. Skulde Køen bliver god, leverer Gaardens Ejer os paa Anfordring daglig 1 Kande Mælk.

Naar de udtagne Kreaturer skønnes af os at være for gamle eller skulle dø, udtage vi af Gaardens Besætning andre ligesaa gode, hvilke vi finde for godt.

7.

Endvidere leverer Lars Hansen og følgende Ejere os aarlig Ildebrændsel, 12 Læs Tørv og 2 Læs Brænde, af god og forsvarlig Bonitet, hvilket alt hjemkøres paa forsvarlig Tid og paa samme Maade som hans eget.

8.

Ligeledes henter han vort Korn til og fra Molle, bager vort Brød og brygger vort Øl, aldeles som hans eget.

Skulde vi ønske at tage nogetsteds hen, saa er Lars Hansen pligtig paa Anfordring at yde os den dertil fornødne Befordring.

9.

Lars Hansen og følgende Ejere er pligtige at forsyne os med den fornødne Opvarmning og Vask. I Sygdomstilfælde skaffer han os den behørig Pleje ved en Pige, som han selv koster og lønner.

10.

Naar vi ved Døden afgaar, besorger Lars Hansen eller eventuelle Ejere os anstændigen begravne efter Egnens Skik og Brug.

Underskrevne Lars Hansen erkender herved at have vedgaaet nærværende Kontrakt, som jeg forpligter mig og efterfølgende Ejere til i Et og Alt at efterkomme, og giver jeg til Sikkerhed for sammes Opfyldelse Prioritet og Panteret i Gaarden fremfor den indestaaende Gæld.

Værdien af de heri betingede Genstande anslaaes saaledes:
 Husly, der anlægges en Gang for alle ..... 100 Rd.
 De aarlige Præstationer, hvor den faste Sum
 150 Rd., der 5 Gange taget er..... 750 —

Er 850 Rd.

hvorefter det stemplede Papir til nærværende Kontrakt er beregnet.

Til Bekræftelse er denne Kontrakt underskrevet i Vitterlighedsvidnernes Overværelse.

Lundby, den 25. Februar 1851.

Hans Pedersen,
m. f. P.

Lars Hansen.

Til Vitterlighed:

Peder Sørensen.

Hans Pedersen.

Lars Hansen var 32 Aar gl., da han i 1851 blev gift med den 22-aarige Karen Olsdatter, hvis Fader var Gmd. Ole Nielsen, Blangslev. Hun var født 27. Juni 1829. Hun gik, saa ung hun var, ind til et Hjem, hvor der var en Svigerfader paa 82, en Svigermoder 53, en Svigerinde 23 og en Svoger, der var 14 Aar.

Karen Olsdatter var højere af Vækst end sin Mand; hun var rank, smukt bygget, havde et betydningsfuldt Ansigt og gode Øjne. Gamle Folk har fortalt, at man kaldte hende »Ole Nielses den fine Datter«, naar hun (som de sagde) gik bort for at besøge sin Kæreste »Hans Pæes Laves«. Hun kunde næppe den Gang staa Maal med sin tilkommende Mand, hvad Kundskaber angik, men senere hen i Livet indhentede hun, hvad hun havde manglet; hun blev en meget kundskabsrig og meget interesseret Kvinde i alt, saavel aandeligt som timeligt, som hun mødte i sin ret lange Levetid.

Lars Hansen og Karen blev viet i Mogenstrup Kirke Mandagen den 17. Marts 1851 af Pastor Fogh, den senere Biskop over Sjælland. Deres Forlovere var Ole Nielsen (1804—1876), »Spanagergaard« i Blangslev, og Jens Hansen i Thorup. Ved Bryllupsmaaltidet, hvor ogsaa Præsten Fogh var med, var første Ret: Grisesylte og syltede Grisetæer. Præsten (fortælles der) sad ved Siden af Brudeparret under Maaltidet, og da han var saa meget for at gnave Grisetæer, blev han ved længe efter, at de andre havde holdt op, og de, der opvartede ved Bordet, turde ikke komme med næste Ret, før Præsten var færdig. Da Brudgommen saa gjorde opmærksom paa, at der vilde komme en ny Ret (Suppe), sagde Præsten: »Nej, virkelig!« og lagde saa Grisetæerne fra sig med det samme. — Før Brudefolkene havde Jens Nielsen været Kusk, da de kørte til Kirke. Han var gift med Elise Jensdatter, og hun vilde have, at han ved denne Lejlighed skulde iføre sig sit fineste Sæt Tej, hvad han modsatte sig under Henvisning til, at han let fik det ødelagt, naar han skulde »køre«.

Aaret efter, den 10. Januar 1852, døde gamle Hans Pedersen, 83 Aar gl, og 12. Maj samme Aar fik Lars Hansen og Karen deres første Barn. Det blev en Pige, som fik Navnet Johanne. Der fortælles at Lars Hansen havde ventet, det skulde blive en Søn, for da det blev sagt ham, at det var en Datter, der var født, udbrød han: »Ja, hun skal alligevel lære at skyde«. Han var selv en ivrig Jæger og Riffelskytte og havde vel gaaet med Planer om at faa Lykke til at opdrage en Søn til den herlige Idræt.

I Aaret 1857 byggede Lars Hansen den (i 1927) nuværende Stuelænge paa Transinggaard, da den gamle Stuelænge var meget daarlig. Den ny opførtes af massiv Grundmur, gule Sten, og var meget stor og rummelig, navnlig efter den Tids Forhold, med store Vinduer. Gibsloft over hele Bygningen, og der blev indrettet 2 Stuer til Lars Hansens Moder at bo i. Samme Aar byggede den anden af Ole Niensens (Blangslev) Svigersønner, Gmd. Lars Nielsen i Holdsted, ogsaa et nyt Stuehus, men han byggede det noget tarveligere, med Bindingsværk og Bræddeloft samt mindre Vinduer: dette syntes Ole Nielsen var meget mer fornuftigt, og ham vilde han nok give et Tilskud til Byggeriet. Men naar Lars Hansen ikke i det mindste vilde nøjes med nogle mindre Vinduer i sin nye Stuelænge, saa skulde han ikke have Hjælp; — ja, Ole Nielsen blev saa vred, at han ikke kom til Lundby i lang Tid. Senere indsaa han, at Lars Hansen alligevel havde baaret sig rigtig ad, og han tilgav sin Svigersøn og Datter. Det var jo ogsaa efter Tiderne den Gang en meget flot og solid Stuelænge, vel ogsaa nok en dyr Bygning. Alle Haandværkerne fik selvfølgelig Kosten paa Gaarden, medens Byggeriet stod paa; men der maa alligevel have været ret gode Indtægter i de Aar, for der blev ikke i Anledning af det store Byggeri optaget noget Laan i Ejendommen.

»I den gamle Stuelænge blev jeg født« — fortæller

Hans Larsen — »men Barselgildet stod i den ny. (Hans Larsen blev født 23. Maj 1857 og døbt 2. August s. A.). Barselgilderne var store dengang. Hele Moders Familie, saaledes alle hendes Søskendebørn, var med (disse talte paa et senere Tidspunkt, da de var bleven ældre, 72), og saa Faders Familie, som dog ikke var ret stor, og saa hele Gildeslavet i Lundby. Men nu var der ogsaa god Plads i den ny Stuelænge.«

I 1854 deltog Lars Hønsen første Gang i Valget af 3 Valgmænd til Landstingsvalget. Og den 26. November 1855 blev han valgt til Sogneforstander; da var han 36 Aar gl. I 1857 blev han valgt ind i Bestyrelsen for Lundby Læseselskab og sad i denne til 1869. Han var forevrigt i disse Aar stærkt optaget af at faa sin Gaard og Jord i god Stand. Jorden blev ryddet for de mange store Sten, flere af disse blev sprængt med Krudt; det kaldtes »at skyde Sten«, og Lars Hansen var en Mester i denne Kunst. En Gang var han dog uheldig ved sin Stenskydning. Da han vilde bore et Skud op, som ikke vilde fænge, og borede i Leret oven paa Krudtet, var der en Gnist, som slog ned i Krudtet og fængede, saa hele Skuddet slog op i Ansigtet paa Lars Hansen og ødelagde navnlig det højre Øje, saa han alle Dage blev blind paa dette. Han kom sig imidlertid, men Jagtbøsse og Riffel kunde han ikke mere bruge, noget, der sikkert har været ham et stort Savn.

Lars Hansen fik ogsaa lavet sig en Maltkølle, saa han om Vinteren kunde lave Malt til sit eget og nærmeste Families og Venners Brug. Dette beskæftigede han sig med hver Vinter til op i 80'erne. Han skal i 60'erne og 70'erne undertiden have lavet 100 a 150 Td. Malt pr. Vinter.

Den gode Plads — særlig Øverstestuen — i den ny Stuebygning gav Anledning til, at Byens Unge snart kom for at »tinge Gilde« (Legestue) hos Karen og Lars Hansen. Det var en Del af Byens mest ældre Karle, der i et Antal af 15—20 mødte en Aften for at

fremføre deres Ønske. Betingelserne var her som andre Steder dengang, hvor Legestuerne blev holdt hos Bønderne: De Unge, der deltog i Legestuen, skulde betale for Musik, Smørrebrød og Snaps (for hvem der ønskede det) saaledes: 1 Karl 2 Mark, 1 Pige 1 Mark og 1 Dreng 8 Sk. Karlene skaffede Spillemandene, indsamlede Pengene, og efter at Spillemandene havde faaet deres Betaling, gik Restbeløbet til Husbond og Madmoder, hvor Gildet holdtes. Naar man tingede Skydebal eller Fastelavnsgilde, mødte Karlene paa samme Maade, men her maatte »de tingende Karle« Dagen forud for Gildet møde for at veje ud, hvad der skulde bruges af Brød, Kage, Smør, Kød o. s. v., som alt var tillavet, og saa spiste Gæsterne af det indvejede, og hvad der blev brugt, betalte de; det ikke brugte blev vejjet tilbage. Her holdt Karlene paa en Maade selv Gildet; de gav saa vist for Ulejligheden og Benyttelsen af Stuerne. Det blev altid et noget dyrere Gilde, naar det holdtes paa denne Maade; og gik det godt, bad Karlene ofte Pigerne med til et 2 Dages Gilde, og saa endelig holdt man en Opgørelsesaften, hvor man betalte for Gildets Afholdelse. Ved Skydeballerne var de ældre ogsaa med for at more sig, saa det naaede ud til hele Byen. Drengene fik i Reglen fri, saa de om Eftermiddagen kunde gaa hen og se paa de forskellige Forlystelser.

Lars Hansen havde aldrig været Soldat, da han blev fri som gammel Mands Søn; han havde heller aldrig nogen Interesse for Militærvæsenet. Men han havde megen Interesse for Skyttesagen, og i Aarene fra 1864, til Forsamlingshuset i Lundby blev bygget, blev Skyttefesterne i Lundby meget ofte afsluttet med Selskabelighed og Dans paa Transinggaard.

Omtrent ved 1870 begyndte Lars Hansen paa Rocyrdyrkningen. Han var ogsaa med til et Agitationsmøde for Oprettelsen af en Sukkerfabrik, men der kom ikke nogen Sukkerfabrik ud af det Møde. Lars Hansen var

ivrig af Natur og let til at blive begejstret, men han var lige saa sikker til at lade Handling følge efter Begejstring. Paa Mødet var han blevet stærkt optaget af Roedyrkning, og han købte straks noget Sukkerroefrø og begyndte med et lille Stykke Sukkerroer til sine Køer. Sønnen Hans Larsen har fortalt, hvor besværlig og omstændelig denne Roedyrkning var. ukendt som man var med denne Kultur. »Roefrøet blev omhyggelig saet med Haanden. Lugningen og Pasningen

Transinggaard.

af Roerne foregik med stor Nøjagtighed Sommeren igennem, og om Efteraaret gjorde man ved Optagningen hver enkelt Roe omhyggelig ren forinden Hjemkorsten. Efter 2—3 Aars Forløb blev det første større Stykke Runkelroer paa $1\frac{1}{2}$ Td. Land dyrket paa Transinggaard; alt skulde udnyttes, hvorfor Toppen først blev skaaret af Roerne og fodret op, medens Roerne fik Lov at sidde i Jorden. Saa kom der Sne, og vi maatte skrabe Sneen til Side og pille de topløse Roer op af Jorden.«

I 1884 var Lars Hansen 65 Aar. Alligevel veg han

ikke tilbage fra at bygge en ny Staldlænge paa Transinggaard, da han mærkede de nedadgaaende Tider, der foraarsagede, at Indtægterne blev for smaa. Det var jo ved den Tid, at Omslaget i Landbrugsproduktionen fandt Sted. Lars Hansen skønnede, at det vilde være et godt Skridt i den rigtige Retning at faa bygget en ny Kostald, hvor der kunde holdes en Del flere Køer, og hvor disse kunde blive passet bedre og give et større Udbytte end i den gamle Stald. Han havde ved den Tid ingen Prioritet staaende i sin Gaard. Nu vovede han at optage et Laan til at bygge en ny, tidsvarende Staldlænge for. (Den østre og vestre Længe paa Transinggaard er endnu (1927) i samme Skikkelse, som da de opførtes ved Udskiftningen for ca. 135 Aar siden). Lars Hansen havde ogsaa tidlig begyndt at fodre Køerne stærkt med indkøbt Krafftoder (Klid og Rapskager).

I det offentlige Liv tog Lars Hansen ogsaa sin Part af Læsset. Han var i mange Aar Sogneforstander og Sogneraadsmlem. Han var ogsaa flere Gange baade før og efter 1866 valgt som Valgmand for Lundby Sogn, naar der skulde være Landstingsvalg. Han var ogsaa Medlem af Skolekommissionen i Lundby. Og i 1863 blev han af Sogneforstanderskabet valgt til at være behjælpelig med Udvælgelse af Heste til Krigen: disse maatte ikke koste over 300 Rd. pr. Stk. (De Heste, der blev købt, kostede i Gennemsnit 280 Rd. — en stor Pris efter den Tids hidtilværende Priser). Den 17. Juli 1868 blev Lars Hansen valgt til som Repræsentant for Hammer-Lundby Kommune at tiltræde Ekspropriationskommissionen ved Anlæg af Sydbanen (Roskilde—Masnedesundbanen). Jordarbejdet paa denne Bane paabegyndtes i Efteraaret 1868, og den 4. Oktober 1870 aabnedes denne 12 Mil (90.36 Kilometer) lange Bane for Driften. Anlægget af denne Bane kostede 8,300,000 Kroner.

Lars Hansen var i 1866 en ivrig Modstander af den

reviderede Grundlov og holdt ubetinget fast paa, at 5. Junigrundloven af 1849 maatte bevares. Ved Valgmandsvalget for Hammer-Lundby Kommune i Juli 1866. hvor der skulde vælges 3 Valgmænd i Anledning af det forestaaende Landstingsvalg vedrørende Grundlovsspørgsmaalet, blev Lars Hansen valgt med størst Stemmetal. Men saa sorgelig lille var Deltagelsen i dette betydningsfulde Valg, at af 350 Vælgere var der kun 40, der stemte. Stemmerne faldt saaledes:

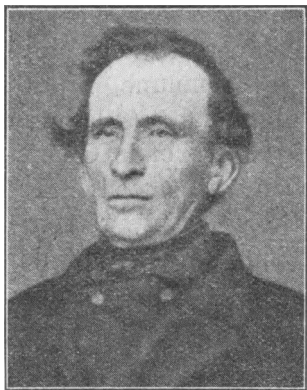
Gmd. Lars Hansen, Lundby, fik 34 St. og blev valgt.
 Gmd. Peder Nielsen, Hammer, fik 23 St. og blev valgt.
 Gmd. Hans Pedersen, Hammershus, fik 23 St. og blev valgt; derefter havde:

Gmd. Niels Olsen, Hammershus,	12	Stemmer.
Gmd. Søren Jensen, Lou,	10	—
Hmd. Jens Pedersen, Sandhuse	8	—
Sognefoged Hans Jakobsen, Lundby,	2	—
Gmd. Rasmus Pedersen, Torup,	2	—
Gmd. Anders Hansen, Hammer,	1	—
Gmd. Hans Nielsen, Risgaard,	1	—
Gmd. Hans Rasmussen, Ringgaard,	1	—
Gmd. Ejler Nielsen, Torup,	1	—
Gmd. Peder Pedersen, Lundby,	1	—

Af de 40 stemmegivende ved dette Valg var: 23 Gaardmænd, 14 Husmænd og Indsiddere, 2 Skolelærere og 1 Møller.

Ved det næste Valgmandsvalg — det første efter at den reviderede Grundlov af 28. Juli 1866 var traadt i Kraft — kunde hver Sognekommune kun vælge 1 Valgmand til Landstingsvalget. Hertil valgtes Lars Hansen som Valgmand for Hammer-Lundby Kommune saavel i 1866 som i 1874. (Der var kun Landstingsvalg hvert 8de Aar).

Der er sagt om Lars Hansen af Folk, der stod ham nær, at han indenfor sin Stand var en Fremgangsmand. saavel paa det landbrugsfaglige som paa det

Lars Hansen.

aandelige Omraade. Han skal have været meget arbejdsivrig, en rigtig Slider, og skødesløs med sig selv, naar det gjaldt Farer ved Dyr. Redskaber og forskelligt andet under et Arbejdes Udførelse. Han var med til at støtte det ny Blad »Næstved Tidende«, der paa hans Egn skulde tage Kampen op for det fri Folkestyre — Tidlig havde Lars Hansen og hans Hustru,

Karen, følt sig tiltrukket af det frie Forsamlingsliv. der i kristelig Henseende samlede sig i Sydsjælland hos Gaardmændene: Lægprædikanten Niels Jensen i Stenstrup og Jens Olsen i Sjolte, og senere om de to grundtvigske Præster A. Leth i Ulse og Brandt i Rønnebæk. Herved kom Lars Hansen og Karen ogsaa i Forbindelse med Højskolemanden Ernst Trier fra Vallekilde. Og dette, at møde Trier, blev en Oplevelse af største Betydning for dem selv, deres Børn og andre i deres store Slægt. Herved i Sydsjælland kom Ernst Trier i Forbindelse med flere Bondeslægter, der ligesom i høj Grad underbyggede hans Tro paa, at Højskolen i Sandhed havde en Gerning at øve i det danske Folk. Trier har fortalt, hvordan han i Efteraaret 1865 — halvanden Maaned før han skulde begynde Højskolen i Vallekilde — kom ned til Sydsjælland for at besøge sin Ven, Pastor Brandt i Rønnebæk, og hvordan han da efter et Ophold i den herlige Præstegaard fik Lejlighed til at besøge Gaardmand Niels Jensen i Stenstrup i samme Sogn. »Han tog imod mig med stor Venlighed«, siger Trier, »og det var mig ret en stor Glæde; thi det var netop den Slags Bønder, jeg higede efter at komme i

Forbindelse med, for sammen med dem og ligesom støttende mig til deres Hjem at kunne arbejde for Folkeoplysningens Fremme. Da jeg sad i hans jævne, hyggelige Stue med hans Hustru og Døtre og de store, kraftige Sønner, drejede Samtalen sig om Folkets Genoprejsning paa en Maade, som jeg aldrig før havde hørt det i en Bondegaard, og da jeg fik at vide, at den ældste

Lars Hansens Hustru.

af Sønerne skulde til min Skole om Vinteren, syntes jeg, at der ligesom begyndte at komme lidt fast Grund under mine Fødder.« Styrket og oplivet gav Ernst Trier sig paa Tilbagevejen til Vallekilde.

Da Lars Hansens ældste Datter, Johanne, skulde paa Vallekilde Højskole, kørte hendes Fader for hende og 3 andre unge Piger dér fra Egnen, som ogsaa vilde til samme Højskole. Det var en lang Køretur igennem Sjælland fra Lundby til Vallekilde. Da Trier kom ned i Højskolegaarden og fik hilst paa Lars Hansen og de 4 unge Piger, sprang han i stor Glæde og Begejstring rundt om i Gaarden og raabte til de andre unge nyankomne Højskolepiger: »Her skal I se! Her kommer en Mand fra Vordingborgegnen, der har kørt for fire unge Piger 13 Mil hertil paa en fast Vogn!« — Ja, en saadan Rejse paa den Maade var nok Beundring værd. Lars Hansen havde paa denne 13 Mils Tur holdt Hvil 3 Gange, for at Hestene kunde faa lidt Hvile og et Bedefoder; det var i Næstved, Sorø og et Sted til imellem Sorø og Vallekilde.

Senere fik Lars Hansen Trier til at komme til Lundby som Foredragsholder, saaledes i 1875, da Trier talte ude i Loen paa Transinggaard. Her holdt Trier

et glødende Foredrag om den fri Børneskole. Det var et af Triers bedste Foredragssemner. Resultatet af dette Foredrag blev, at Lars Hansen og hans Hustru bestemte sig til at ville oprette en Friskole i deres egen Gaard, trods det, at næsten alle deres Børn nu var over Børneskolealderen. Denne Friskole kom i Gang fra 1877 og bestod i 8 Aar. Her virkede bl. a. Emanuel Pedersen, der senere blev Friskolelærer paa Langeland, A. Albrektsen, der sidst var Højskolelærer i Hjørlande, og Jørgen Andreasen, der kom til Ormslev ved Slagelse. Saa længe der var Friskole paa Transinggaard, blev der gerne hver Vinter, 1 Gang ugentlig, holdt Møder for Egnens Ungdom. Her læste Friskolelæreren op, eller han fortalte Historier, Myter og Sagn. Og saa blev der sunget en Mængde Sange.

Det var et godt og i bedste Forstand jævnt Bondehjem, Lars Hansen og hans Hustru havde grundet paa Transinggaard. Det var den Slags Hjem, Trier saa en Lysning i for det danske Folks Fremtid. Han skal ogsaa en Gang have sagt, at der var en Slags Hjem, hvor han hellere vilde være end noget andet Sted, naar han undtog sit eget Hjem, det var i et ægte Bondehjem. Derfor var der Ild i hans Tale, naar han kom til at nævne Grundtvigs Spaadomsord fra 1850:

»Om hundrede Aar er den danske Bonde langt bedre oplyst om de bedste Ting end nu Professoren om det onde og om alle Tyskernes Bukkespring. Han kender vor Jord i sin bedste Dragt. han kender den himmelske Godheds Magt.«

Lars Hansen gik ogsaa med Planer om at faa bygget et Forsamlingshus i Lundby. Møderne hjemme i hans Gaard, i Stuer og Lade, var jo en Begyndelse hertil. »Hvor kunde det se tarveligt og primitivt ud«.

fortæller et af hans Børn, naar vi samlede nede i Loen til Møde; men naar Trier eller en anden begyndte at tale derinde, da lyttede alle, og da glemte vi at tænke paa de tarvelige Omgivelser, vi sad i. Lars Hansen havde udpeget Pladsen, hvor det ny Forsamlingshus engang skulde bygges; det var det sydøstlige Hjørne af hans Mark, tæt op til Landevejen. Der vilde det nemlig komme til at ligge lige midt imellem Lundby og Jernbanestationen, og saadan, at det laa bekvemt for alle de vestlige Udflyttere. Lars Hansen naaede ikke at faa Forsamlingshuset rejst. Det blev hans Sønner og hans Broder Jens, der i For- ening med andre i 1892 virkeliggjorde denne gode Tanke. Og nu ligger Lundby Forsamlingshus netop paa den Plads, som Lars Hansen havde udpeget.

Lars Hansen døde den 6. Maj 1888 — i det mindeværdige Aar, da Hundrearsmindet for Bondestandens Frigørelse fejredes over hele Landet, saavel i Tale som i Skrift. Paa Hundrearsdagen for Lars Hansens Fødsel, den 6. December 1919, rejste hans Børn en smuk Mindesten paa hans og hans Hustrus Gravplads paa Lundby Kirkegaard.

Om Lars Hansens Hustru, Karen Olsdatter, og deres Børn og Svigerbørn vil det følgende Afsnit af denne Bog komme til at handle.

Lars Hansens og Karen Olsdatters Børn og Svigerbørn.

Karen Olsdatter nedstammede paa fædrene Side fra en gammel Slægt paa »Spanagergaard« i Blangslev, Mogenstrup Sogn, Præstø Amt. Hendes Oldefader, Hans Christensen, Spanagergaard, regnes for at være Slægtens Stamfader. Han blev Onsdagen $\frac{2}{11}$ 1740 viet til Caren Hansdatter. De fik mange Børn, især mange Sønner, hvoraf følgende skal nævnes: Niels, der fik Gaarden, og Peder, der 1776 skal være død som Udrider paa Gavnø.

Niels Hansen var født 1753, fik Spanagergaarden efter sin Fader og blev gift med en Karen Olsdatter (født 1764, død $\frac{24}{1}$ 1828). Niels Hansen døde den 16. April 1821, 68 Aar gl. Af deres Børn fik

Ole Nielsen Spanagergaarden. O. Nielsen var født $\frac{24}{8}$ 1802 og døde den 15. Marts 1876. Hans Hustru var Kirsten Andersdatter (f. $\frac{17}{12}$ 1805, d. $\frac{13}{5}$ 1880). Ole Nielsen og Kirsten Andersdatter holdt Bryllup den 21. November 1828, ligesom en ny og stor økonomisk Opgangstid (1828—1876) var ved at skulle afløse de 10 haarde Nedgangsaaer (1818—1828), hvor saa mangen en Landmand i økonomisk Henseende havde haft det tungt og trangt. Ole Nielsen og Kristen Andersdatter fik paa Spanagergaard 10 Børn, hvoraf 5 døde som smaa. De 5, der levede efter og selv fik dannet Hjem, skal i Rækkefølge nævnes og omtales efter deres Aldersfølge:

- A. Karen Olsdatter var det ældste af de 10 Børn, født $\frac{29}{10}$ 1829, opkaldt efter sin Bedstemoder, der var død Aaret forud. Som foran nævnt blev hun gift med Lars Hansen, Transinggaard, den 17. Marts 1851. Hun kom til at overleve sin Mand i 18 Aar og døde 77 Aar gl. den 13. Marts 1906 i Myrup hos sin ældste Datter Johanne, hvor hun var taget hen for at være en Tid. Hendes to Sønner, Hans og Anders, kom og korte hende den sidste Rejse hjem til Transinggaard. I sin lange Enkestand var hun omkredset af sine glade og lykkelige Børn og Bornebørn, som hun blev ved at følge med en god Moders Oplagethed. Et Par Breve fra hende og hendes Mand, skrevet til en af deres Dotre, viser, hvorledes deres Haab trygt hvilede paa Troens Grund, naar der kom tunge Stunder for et af Børnene, og det her gjaldt om at trøste og hjælpe. Disse to Breve vil senere blive meddelt her i Bogen i Optegnelserne om deres 4de Barn Sofie. De to Breve giver et kort Billede af Karen Olsdatter og Lars Hansen.
- B. Maren Olsdatter var født 16. Januar 1835 og blev 8. Oktober 1856 gift med Enkemand, Gmd. Lars Nielsen, Holsted.
- C. Hans Olsen, født 7. Marts 1839, blev gift 13. Maj med Anna Rasmussen, Blangslev, og kom til Alnarp i Sverige, hvor han døde 19. Marts 1876, kun 37 Aar gl.
- D. Johanne Olsen, født 1843, var første Gang ($\frac{27}{10}$ 1871) gift med Gmd. unge Ole Nielsen i Blangslev og 2den Gang ($\frac{3}{11}$ 1876) med Ungkarl Hans Peder Jensen af Holsted.
- E. Anders Olsen, født 1849 (gift med Ane Christiansen), død 1915 paa Spanagergaard, der nu ejes af Sønnen Ole Frederik Olsen (født $\frac{12}{3}$ 1877, gift $\frac{20}{11}$ 1907 med Maren Sofie Andersen af Blangslev), der er Sognefoged. Ole Fr. Olsen er tillige Formand for Sydsjællands Landboforening, Næsiformand for Sydsjællands Landbrugsskole, Formand for Brugsforening og Foderstofforening m. m. Han er meget interesseret i sin Slægts Historie og har væsentlig optegnet det, der her meddeles om Karen Olsdatters Afstamning.

Om Karen Olsdatters Afstamning paa mødrene Side kan følgende meddeles:

I det 18. Aarhundrede boede der i Snæsere en Husmand ved Navn Jens Nielsen. Han fik fra sit Herskab Tilhold om, at han skulde overtage en Gaard i Blangslev eller bøde 20 Rigsdaler. (To andre Mænd havde faaet det samme Tilhold, men betalte de 20 Rigs-

daler og slap fri for Fæstegaarden). Jens Nielsen valgte at overtage den ham tilbudte Fæstegaard. Han blev gift med en Søster til Ejeren af Engelholm (Hans Pedersen)*). Jens Nielsen og hans Hustru fik 5 Børn, hvoriblandt Anders Jensen, som fik Hjenngaarden i Blangslev, og giftede sig med Johanne Rasmusdatter af Blangslev. De havde 10 Børn, nemlig følgende:

- a) Karen Andersdatter, gift med Gmd. Ole Kristensen, Blangslev. 5 Børn.
- b) Johanne Andersdatter, gift med Bmd. Bent Ulrik i Hammer. 3 Børn.
- c) Magdalene Andersdatter, gift med B. Jensen, Brandelev. Flere Børn.
- d) Ane Andersdatter, gift med Gmd. Ole Hemmingsen, Hundstrup. 3 Børn.
- e) Maren Andersdatter, gift med Gmd. Peder Villumsen, Bogesø. 7 Børn.
- f) Ellen Andersdatter, gift med Gmd. Lars Jorgensen, Bogesø Sø. 3 Børn.
- g) Mette Andersdatter, gift med Gmd. Peder Madsen, Basnæs. 2 Børn.
- h) Jens Andersen, gift med Inger, Engelstrup. 4 Børn.
- i) Rasmus Andersen, gift med Gertrud Ejlersdatter, Blangslev. 13 Børn.
- j) Kirsten Andersdatter, gift med Gmd. Ole Nielsen, Spanagergaard i Blangslev. 10 Børn, hvoraf 5 døde som smaa. Den ældste af de 5 efterlevende var Karen Olsdatter, der blev gift med Lars Hansen, Transinggaard.

Lars Hansen og Karen Olsdatter havde i deres 37-aarige Ægteskabsliv paa Transinggaard 10

---

*) Hans Pedersen købte 1775 »Engelholm« for 30,000 Rd. Gaarden blev opkaldt efter hans Hustru Inger Engel. H. Pedersen døde 1803. Hans Søn P. B. Pedersen fik Gaarden efter ham, men døde 1824. En Datter af H. P. blev gift med en Præst i Stevns; en Datterdatter af H. P. var gift med Pastor H. C. Ror-dam i Hammer.

Børn, hvoraf 4 døde, mens de var smaa. De 6, der naaede at blive voksne, og som nærmere vil blive omtalt paa de følgende Blade, ere:

1. Johanne Larsen, f. $\frac{12}{5}$ 1852, gift $\frac{9}{4}$ 1875 med Gmd. Peder Hansen, Myrup (f. $\frac{4}{12}$ 1849).
2. Hans Larsen, f. $\frac{23}{5}$ 1857, gift $\frac{30}{4}$ 1889 med Johanne Pedersdatter fra Tjæreby ved Roskilde (f. $\frac{10}{10}$ 1856).
3. Niels Peter Larsen, f. $\frac{9}{5}$ 1859, gift $\frac{16}{6}$ 1888 med Hanne Sofie Hansen, Lundby (f. 1865 paa Kuenakkegaard).
4. Maren Sofie Larsen, f. $\frac{20}{10}$ 1861, gift $\frac{28}{6}$ 1882 med Lærer Albrekt Johannes Albrektsen, Høve Friskole i Ods herred (f. $\frac{11}{2}$ 1853).
5. Anders Larsen, f. $\frac{17}{7}$ 1864, gift $\frac{24}{3}$ 1893 med Marie Sand fra Holmsbo i Sydnoerge.
6. Jens Larsen, f. $\frac{3}{6}$ 1870, døde som Elev paa Vallekilde Højskole den 27. Januar 1890.

1.

Johanne og Peder Hansen, Myrup.

Det var i Begyndelsen af 70erne, at Johanne en Sommer blev Triers Elev paa Vallekilde Højskole. Som foran nævnt kørte hendes Fader hende og 3 andre unge Piger, i en gammeldags fast Vogn, den 13 Mil lange Vej derop fra Lundby til Vallekilde. 1 1875 den 9. April blev Johanne gift med Peder Hansen, der samme Aar overtog sin Faders Fæstegaard i Lundby i Forpagtning. Peder Hansen var $2\frac{1}{2}$ Aar ældre end sin Hustru. Han havde en Vinter været Elev paa Brøderup Højskole (i Forstander Johannes Schrøders Tid). Ret længe fik de to nygifte dog ikke Lov at bo i Lundby. Den Fæstegaard, som de her havde i Forpagtning, havde de kun i 5 Aar. Da den laa med sine Marker op til Lundbygaards Jorder, blev Fæstegaarden, i Henhold til Fæsteafsløsningsloven af 1861, nedlagt i 1880 og dens Jord indtaget under Lundbygaard — som 9de Gaard, efter at 8 andre Fæstegaarde var overgivet til fri Ejendom.

Peder Hansen og Johanne maatte altsaa se sig om efter noget andet. De fik en Gaard i Myrup med meget daarlig og let Jord. Og her var det saa, de fik deres fremtidige Bo og Virkeplads.

»Faster Hanne«, som Johanne gerne blev kaldt i hendes Brødres Hjem, var en meget livlig interesseret Kvinde, navnlig interesseret i aandelige Spørgsmaal. Hun tog altid meget livlig Del i Diskussioner om den Slags Ting, naar Familien og Bekendte var samlede. At hun selv i sit Hjem holdt Skole med sine 8 Børn og gennemførte dette, var jo noget over det rent almindelige. Et af hendes Børn har vidnet om hende saaledes: »Mors Gerning laa saa godt som udelukkende i Hjemmet med den store Børneflok; men hun var jo i Grunden — naar hendes Helbred var nogenlunde — ligesaa optaget som Far, f. Eks. var hun altid stærkt interesseret i Politik. Men det, der optog hende allermest, og som vel forøvrigt i en Aarrække tog alle hendes Kræfter, var jo hendes Arbejde med hendes Børns Undervisning i de mest nødvendige Skolefag, — en Gerning, hun tog op fra det Øjeblik, da Friskolen paa Transinggaard opførte (i 1885), nærmest tilskyndet hertil af Friskolelærer Jens Nielsen. I flere Aar maatte Moder give Møde med sine Elever (hendes egne Børn) til Eksamen i Vester Egesborg Skole, for Præst og Skolekommission. Senere hen blev man dog saa velvillig at holde denne Eksamen i hendes Hjem i Myrup. — Skole og Kirke var Mors Hovedinteresser, og Religionsundervisningen blev altid hendes kæreste Fag i Skoletimerne. Hendes kirkelige Interesser bevirkede, at hun, da Menighedsraadsloven i 1903 kom ud, valgtes ind i det første Menighedsraad«.

Hendes Mand, Peder Hansen, var af gammel sydsjællandsk Bondeslægt, hans Fader og Bedstefader havde været Fæstebønder under Lundbygaard. Den Gaard paa 70 Tdr. Land, han 1880 købte i Myrup, var i en maadelig Forfatning; men ret længe varede det

ikke, før det kunde kendes, at der var kommet nye Folk til Gaarden; det gik fremad baa- de ude og inde, der blev Or- den i Sagerne og god Gang i Bedriften. Samtidig begyndte det offentlige Liv at lægge Beslag paa de gode Evner, Pe- der Hansen sad inde med. Han blev i Provisorietiden valgt ind i Vejlø - Vesteregesborg Sogneraad, da de politiske Bølger gik højt i Sogneraads- moderne. Her stod Peder Han-

P. Hansen og Hustru, Myrup.

sen i Reglen som Venstres Ordfører. Han stod som en Mand, der havde en Mening og turde hævde den, men uden Bitterhed og uden personlige Grunde.

Men han var ogsaa Formand for Andelsmejeriet, Styrelsesmedlem og Kasserer i Landboforeningen, Kontorbestyrelse i Bondestandens Sparekasse og tilsidst For- mand i 8 Aar for Andelssvineslagteriet i Masnedsund. Men midt i Travlheden ude i det offentlige Arbejde, som P. Hansens Standsfæller havde læsset paa hans Skuldre i saa rigeligt Maal, blev han aldrig bjergtagen af sin offentlige Virksomhed. Han vidste, at der skulde gøres et godt og forsvarligt Arbejde, hvor han var sat; men han blev aldrig Stræber, aldrig Materialist. Han vidste, der var sat anderledes højere Maal for Menne- skelivet, og disse Maal tabte han aldrig af Syne.

•Een, der havde lært P. Hansen, Myrup, at kende fra hans yngre Dage, har fortalt følgende: »Det var omkring ved 1876, jeg første Gang traf Peder Hansen hos hans Svigerfader, Lars Hansen, Lundby. Peder Hansen var den Gang ung, livsglad og munter, kvik og slagfærdig, han var i det hele taget en lys og god Skik- kelse at se paa og være sammen med; man følte, at man var i godt Selskab, naar han sad for Bordenden — paa

Hæderspladsen. Man følte en Ting til, og det var, at bag ved Livsglæden og Munterheden laa Alvoren gemt. Det er en mangfoldig Kendsgerning, at det er den dybe Alvor, der bærer den ægte Livlighed frem. Hvor der ingen rigtig Alvor er, der er heller ingen rigtig Glæde«.

Og nok et Træk af den samme Fortæller: »Da jeg paa en Cykletur for en Del Aar siden besøgte Peder Hansen i Myrup, blev jeg Vidne til noget, jeg aldrig før eller siden har set Mage til. Næste Morgen skulde P. H. køre til Næstved. Og som efter en stiltiende Aftale kom det ene Menneske efter det andet og skulde have Bud med P. H., og han sagde glad og gerne Ja til dem alle, selv om det kneb med Pladsen; der var nemlig flere, der kom med deres Pakker. Havde der ikke været andet Raad, saa havde han, det tror jeg sikkert, taget en større Vogn. En saa vidstrakt Hjælpsomhed fortjener mere end hæderlig Omtale; det viser, at han baade i Teori og Praksis var en god og hjælpsom Mand, der ikke nøjedes med at snakke om det, men handlede. Naar man har været Vidne til hans store Hjælpsomhed i stort og ikke mindst i smaat, saa forstaar man, at han var, hvad han gav sig ud for, helt og fuldt«.

Han blev ogsaa ved sin Død nævnt som Typen for den solide Bonde, den typiske Repræsentant for sjællandske, ja for danske Bønder, en Mand, man kunde stole paa, en Mand, i hvis Mund, der ikke fandtes Svig. Han var uendelig meget for sit Hjem, men ogsaa meget for sine Sognefolk og for hele Sydsjælland.

Peder Hansen var i Betragtning af de mange offentlige Hverv, han røgtede, en Mand med en rølig Fremtræden. Det var et ægte Væsen hos ham at være, som han var. Og det tjente hans Standsfæller til Ære, at disse, trods hans lidet fremtrædende Væsen, brugte ham saa meget, som de gjorde.

Han døde Onsdag den 1. November 1916 paa Næstved Sygehus, efter en Operation for en Svulst i Under-

livet. Hans Hustru, Johanne, døde den 18. Marts 1921.
De efterlod sig følgende Børn:

1. Hans Peter Hansen, f. $7/3$ 1876, bor i Bygaard i Lou, gift med Johanne Petersen, Skovmølle.
2. Ingeborg Hansen, f. $6/3$ 1878, bor i Næstved, gift med Rasmus Hansen fra Kuenakkegaard i Lundby.
3. Sigrd Hansen, f. $21/7$ 1880, gift med Niels Hansen fra Kuenakkegaard.
4. Ole Hansen, f. $13/1$ 1882, ugift, bor i Fensmark.
5. Aage Hansen, f. $24/12$ 1883, bor i Fensmark.
6. Johanne Hansen, f. $10/3$ 1885, bor i Myrup, gift med Hans Hansen fra Pederstrup.
7. Karen Hansen, f. $14/11$ 1887, bor i Næstelsø, gift med Frederik Poulsen fra Myrup.
8. Sofie Hansen, f. $9/4$ 1889, død $27/1$ 1924, ugift.

2.

Hans Larsen og Johanne Pedersdatter.

Den 23. Maj 1857 blev Hans Larsen født paa Transinggaard. Han blev ved sin Daab, 2. August, opkaldt efter sin Bedstefader Hans Pedersen. Det var i en rig, økonomisk Opgangstid, Hans Larsen var kommen til Verden, og under hans Opvækst indtraf der store Begivenheder.. Krigen 1864 foregik, da han var i 7 Aars Alderen; fra sit 9de Aar erindrer han sin Faders Deltagelse i Grundlovskampen 1866, og da han var 13 Aar gammel, udbrød den voldsomme Krig mellem Frankrig og Tyskland. Alt dette indvirkede paa Drengens Sind og optog ham saadan, at han ved sin 70 Aars Alder er i Stand til med Liv og Lune at fortælle mangt et Smaatræk, hentet fra de mindeværdige Begivenheder, der indtraf i hans Barneaar, og som han dels oplevede paa nært Hold eller hørte fortælle om i hans livlige og stærkt interesserede Barndomshjem.

Som Barn gik Hans Larsen i Lundby Almueskole,

Hans Larsen.

som den Gang var noget gammel­dags, og hvor den gamle og mangeaarige Lærer Poulsen ikke altid havde saa let ved at magte sin Opgave. Men saa kom Ungdomsaarene. Og Hans Larsens Fader, der havde været med at støtte Oprettelsen af Brøderup Højskole i Sne­dere Sogn 1868, fik sin Søn herhen som Elev i Vinteren 1875—76. Senere kom Hans Larsen i en mere moden Alder paa Askov Højskole, hvor han

paa denne udvidede Højskole modtog en stærk Paavirkning; dette førte til, at han en Tid blev Karl paa Ludvig Schrøders Avlsgaard i Askov, hvor han endnu nøjere kom i Forbindelse med Askov og dens Lærere, og da især med Ludvig Schrøder, og der er mange Vidnesbyrd om, at Ludvig Schrøder satte Pris paa denne Sjællænder og aldrig glemte Hans Larsen. Endelig var Hans Larsen paa Tune Landbrugsskole i 9 Maaneder. Imellem disse Skoleophold deltog han — dels hjemme, del ude — i Landbrugsarbejdet. Faa Bøndersønner har i de Aar faaet saa sund og god og alsidig en Uddannelse som Hans Larsen.

Noget hen i Tyverne blev han forlovet med Johanne Pedersdatter, der var født den 16. Oktober 1856 i Tjæreby, Vor Frue Sogn ved Roskilde. Ogsaa hun fik en udmærket Paavirkning i Ungdommen. Hun var først Elev paa Tune Landbrugsskoles Højskoleafdeling, hvor Forstander A. Svendsen og Lærerne Chr. Christensen og Peter Lodal særlig gav Undervisning i de almindelige Højskolefag. Derefter var hun Elev paa Askov Højskole og var ogsaa en Sommer Elev paa Ullmanns Højskole i Norge. Hun havde uddannet sig som Mejerske og var ogsaa en kort Tid hos den be-

kendte Fru Hanne Nielsen, Havarthigaard, for at sætte sig ind i den ejendommelige Fremstillingsmaade, som Smør og Ost fik paa dette Mejeri. Senere gjorde hun en Rejse til Norge, hvor hun et Par Aars Tid gjorde alt Arbejdet paa et lille Mejeri i Holmsbo paa Holmsland i Norge, og endelig var hun i nogle Aar Mejerske hos Forstander J a k o b H a n s e n, Faurbogaard (senere For-

Johanne Pedersdatter.

singe) i Holbæk Amt. Johanne, der var saa stille og rar, saa god og interesseret, havde altsaa ligesom sin tilkommende Mand været meget ude og besøgt Skoler i en Grad, som den Gang var ualmindeligt for Bønderpiger.

Hans Larsen og Johanne giftede sig i en sat Alder, da han var 32, hun 33 Aar gl. Bryllupet stod den 30. April 1889, Aaret efter, at Lars Hansen paa Transinggaard var død. I de første to Aar levede de Nygifte paa Transinggaard, som de bestyrede for Hans Larsens Moder, til 1891.

I 1891 delte nemlig Hans Larsen og hans yngste Broder, Anders Larsen, deres Fødegaard saaledes, at Anders fik Fødegaarden og den Jord, som laa Øst for Banelinien, medens Hans Larsen fik Jorden Vest for Banen. Her byggede Hans Larsen i Sommeren 1891 en ny Gaard, som han kaldte »Løvelændegaard«, efter et Navn, som det lille Højdepunkt havde, Gaarden kom til at ligge paa. Og Mortensaften — den 10. November — 1891 flyttede Johanne og Hans Larsen med deres lille Søn ind i deres ny Gaard. Og siden den Tid er Mortensaften hvert Aar bleven dobbelt festligholdt paa »Løvelændegaard«.

Det var omtrent midt i den økonomiske Nedgangsperiode (1877—1898), at Hans Larsen blev Gaardejer. Vel var Andelssagen i god Fremgang, men immer var det det betrængte Landbrug, der taltes om. Agrarspørgsmaalet blev brændende. Toldbeskyttelse og Frihandel blev drøftet stærkt. Og i den politiske Verden var der vedvarende stor Uro. Det var Provisorismens Kongstid. Ogsaa om de mere aandelige Spørgsmaal var der megen Gæring og Uro. Hans Larsen og hans Hustru stod overfor saa mange Opgaver, som de gerne vilde være med til at løse. Først var der nu deres nye Hjem med den omliggende Jord — paa 3 forskellige Steder — de maatte se at faa noget ud af. Og der blev taget fat med al den Kraft, de evnede.

I den fortrinlige Beskrivelse af Landbrugsgets Udvikling paa Sjælland fra 1835 til 1900, som J. B. Krarup og S. C. A. Tuxen udsendte i 1904 findes der (Side 363 o. fl.) en meget interessant Redegørelse om Hans Larsens Gaarddrift og Landbrug paa »Løvelændegaard« i Aarene 1891—98, som her for en Del skal anføres:

»Denne Ejendom har i 1898 sit Jordtilliggende paa 3 Steder. Ialt er 21¼ Td. Land under Plov og 11¼ Td. Land Eng. Det samlede Hartkorn udgør 2 Td. 5 Skp. 2 Fdk. ½ Alb. Gaarden eller rettere Jorden har den nuværende Ejer købt fra hans Fædregaard i 1891. Den tilbageblevne Del af denne Gaard har et Tilliggende af ca. 46½ Td. Land, hvoraf 7½ Td. Land Eng og Torvejord. Resten meget god Jord med godt Underlag, af Hartkorn 5 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 0 Alb., hvilket anføres, for at det bedre kan forståes, hvad der senere anføres om den tidligere Drift.

Af den samlede Ejendom er vel omtrent Halvdelen taget under Plov siden 1835, og navnlig er fra Halvtredserne og indtil 70'erne den væsentligste Opdyrkning foretagen. Her er nemlig en Del Pløjejord, som kun ligger 5 Tommer over daglig Vande. For Opdyrkingen henlæa Jorden til Høslæt og Græs, men den gav i den Tid meget Hø, og en Del af dette var af det saakaldte Bindsel, d. e. langt, blødt og sejt Hø, saa man deraf kan lave Høstbaand til Sæden, hvad man tidligere brugte meget her paa Eggen. Tillige var en Del af Jorden meget opfyldt med Sten og Krat. Merglingen foretoges fra 1859 og i de følgende Aar, dog

er en Del af Jorden ikke merglet, navnlig den senere opdyrkede, som især hører til den nye Gaard. Dræningen udførtes i den sidste Havdel af Tredserne. Virkningerne af Mergling og Dræning var efter de Ældres Udsagn meget iøjnefaldende; men der udtaltes dog ogsaa, at Jorden blev mindre ydedygtig efter nogle Aars Forløb. Her holdes ikke og har ikke været højdt Renbrak i mange Aar. Dybpløjningen foretoges inden Dræningen, hvilket vistnok var for tidlig, da den ikke altid har vist sig gavnlig.

Engene har tidligere henligget fuldstændig ubehandlede, naar undtages, at de er gødede med Torveaske; men det var kun meget smaa Stykker, som paa den Maade kunde gødes. I 1893 fik imidlertid hele Engen 600 Pd. Kainit og 400 Pd. Thomaslagge pr. Td. Land, og Virkningen heraf var meget iøjnefaldende; thi medens Engene tidligere kun gav ca. 1 Læs Hø pr. Td. Land og lidt mindre, gav de, efter at være gødede, fra 2 til 4 Læs pr. Td. Land samt en god Efterskøl, og Hø og Græs var af en langt bedre Kvalitet. Men her er desuden saaret Græs- og Kløverfrø paa Engene, hvilket har bedret Græs-bunden overordentlig meget. Det er lidels Blandingsfrø, men ogsaa ren Engsvingel, Hundegræs, Eng-Rævehale og Alsikke, som her er saaret.

Af nyere Redkaber er her i 1891 anskaffet en kombineret Meje- og Slaamaskine. For 3 Aar siden anskaffedes en Stiftetærskemaskine med Emte- og Sortersold, som baade tærsker meget og sorterer godt; man kan ved den spare en Mand under Tærskningen, og Sæden er let at kaste og rense. I 1891 købtes en Føghs Patentharve af sværeste Konstruktion, fordi her er en Del Sten i Jorden. Den behandler Jorden udmærket, fremfor den almindelige Svenskharve, som tidligere brugtes, men som nu er sat til Side. Endvidere bruges en Howardsharve, Ristplov, Tromle og Radrenser (Planet jun.), hvilken sidste er et fortrinligt Redskab til Roerne fremfor de simple Radrensere (hjemmelavede med 3 Harvetænder), som brugtes i Begyndelsen af Roedyrkningen. Endvidere bruges en «Slette» til at jævne Jorden med ved den første Foraarsbehandling; den bestaar af to Stykker firkantet Tommer, som samles med 2 Jærnskaar, saaledes at Tommerstokkene er 14—16 Tommer fra hinanden og staar med Kanten i Vejret lidt skraat fremetter saaledes, at de kan jævne og findele Jorden, ved at man kører nojagtig tværs af Agrene. «Sletten» gør paa denne Maade bedre Nytte end Letharven og Tromlen tilsammen.

I 1891 blev Jordflodden til den ny Gaard delt i 6 Skifter, men i 1892 atter forandret til 4 Skifter saaledes: 1) Roer, 2) Byg, 3) $\frac{2}{3}$ Græs og $\frac{1}{3}$ Staldfoder, 4) $\frac{2}{3}$ Havre + $\frac{1}{3}$ Rug; paa den Jord, som ligger langt fra Gaarden og er let Jord, blev indført en 6

Marks Drift saaledes: 1) dyrket Brak (Staldfoder eller Kartofler) 2) Rug, 3) Byg, 4) Græs, 5) Græs og 6) Havre. — Den oplyrkede Eng drives fuldstændig for sig selv uden nogen bestemt Plan.

.... I Aarene 1893—95 dyrkedes her Sukkerroer, første Aar $\frac{1}{3}$ af Roeskiftet, 2det Aar $\frac{2}{3}$ og 3die Aar hele Roeskiftet, her avledes fra 300 til 356 Centner rene Roer pr. Td. Land til Gennemsnitspris $71\frac{1}{2}$ Øre pr. Centner, og Roeaffaldet frit tilbage — Fragten. Roerne leveredes i Nykøbing paa Fa'ster. Prisen paa Roerne sank siden saa betydelig, og Fragten var ca. 9 Øre pr. Centner, og saa ophørte man med Dyrkningen af denne Plante.

Stalgødningen — den faste Del — opbevares i almindelig aaben Mødding. Den flydende — Urinen — i en Ajlbeholder, som kan rumme Ajlen for 6 Maaneder. Den faste Godning anvendes til Staldfoder, Rug og Roer, og paa den lettere Jord om Foraaret tillige til Foraarssæd, hvor den harves ned; paa denne Jord gødes nemlig tit og lidt, helst til hver Afgrode, da dette lonner sig bedst. Den flydende Godning anvendes om Foraaret paa Græsjorden, og hvad der kan samles til hen i Juli Maaned vil nu herefter blive anvendt i Roemarken, da man har forsøgt dette med godt Resultat; om Efteraaret har man sommetider anvendt noget paa Engen. Her blev anvendt en Del Kunstgødning i 70'erne, endvidere i de 3 Aar her dyrkedes Sukkerroer. Til disse brugtes 400 Pd. nyt Superfosfat og 200 Pd. Chilisalpeter pr. Td. Land; ellers bruges her ingen Kunstgødning, naar undtages, som nævnt, til Engene.

Bygningerne er alle opført i 1891. Stald og Stuehus er Grundmur af Mursten, medens Lade, Hestestald og Materiallænge er af Brædder. Stuehuset er tækket med Teglsten og Avlsbygningerne med Tagpap. Staldlængen er delt midt igennem paa langs, saa Kostalden er i den ene Halvdel og Svinestalden i den anden. Muren er kun 3 Alen til Rejsehøjde, og der er i Stedet for Bjælker kun anbragt 2 Rundjærnsstænger paa tværs i Rygningen til at holde denne sammen, her er nemlig ingen Bjælker eller Loft, men der er forskallet og gibset paa Spærrerne og Vindbjælkerne, derfor kan Muren være saa lav og endda give god Højde i Stalden, og dette er en billig Bygningsmaade.

I 1891 var Heste besætningen 1 Hingst og 1 Følhoppe. Nu (1898) 3 Heste, henholdsvis 5, 5 og 4 Aar gamle, og 15—16 Stkr. Kvæg af rød Race, deraf 11—12 Malkekoer. Resten Ungkvæg og en Tyr, hvilke sidste er af eget Tillæg. Vedligeholdelsen og Forøgelsen er dog tidligere væsentlig sket ved Indkøb og kun lidt ved eget Tillæg. Det aarlige Indskud har hidtil vært forholdsvis stort, da man har forøget Besætningen fra 6 Malkekoer i 1891 til 11—12 i 1908, ligesom Indskudet altid medfører et større Antal Udsættelser, især da man må

lade alle de Koer, som tages i Brug i Besætningen, indsprøjte med Tuberkulin. Der var dog i de forløbne Aar kun 2, som faldt for denne Prøve. Det normale Indskud vil antagelig blive 2 Sikr. aarlig. Tidligere holdtes her en Del Svin, og der produceredes da ogsaa gerne 8—10 Slagterisvin pr. Td. Hartkorn, nu for Tiden holdes kun 2 Søer og en Orne, alle af gammel dansk Race. Nu sælges al Mælken, og dermed er en af Betingelserne for et lønnende Svinehold bortfalden. Svin til Slagtning har derfor ikke været holdt i de sidste 4 Aar, naar undtages en enkelt Gris til Husholdningen.

Mælkeudbyttet pr. Ko stiller sig saaledes (Regnkabet gaar fra 1. November til 31. Oktober):

I Aaret 1892—93:	6207 Pd. Mælk pr. Ko af 7 Koer.
1893—94:	5713 — — — — 6 —
1894—95:	5807 — — — — 8 —
1895—96:	6792 — — — — 8 —
1896—97:	7270 — — — — 10 —

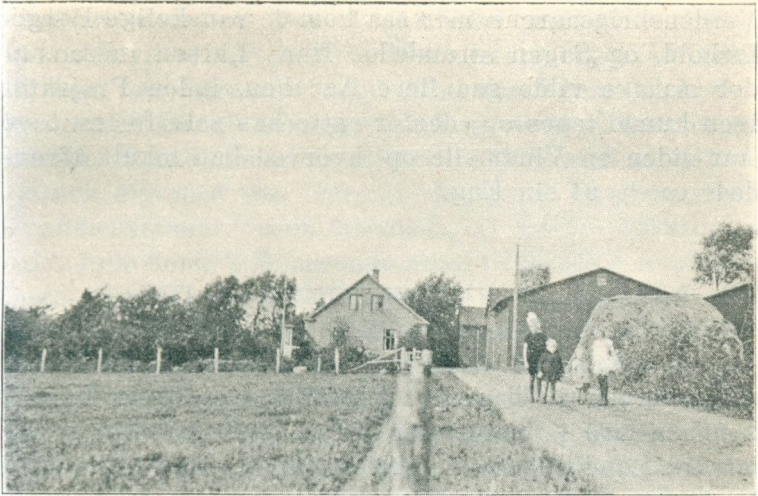
Her er sidste Aar (1897) opfodret ca. 1500 Pd. Kraftfoder (Kraftfoderet bestaar omtrent hele Aaret udelukkende af Bømdsfrøkager og Solsikkekager, kun en lille Tid gives et Tilskud af Blandsæd, Havre og Byg og til Tider nogle Maltspiser) og ca. 100 Td. Røer samt $1\frac{1}{2}$ Læs Ho pr. Ko foruden Grønfoder og Halm. Ydelsen var 78,072 Pd. Mælk a 5,3 Øre pr. Pd. netto (alle Salgsomkostninger ved Mælken fradraget) = 4137,80 Kr., medens Udgiften har været 16,000 Pd. Kraftfoder til 960 Kr., 1100 Td. Røer til 880 Kr. og 17 Læs Ho til 510 Kr., ialt 2350 Kr. Draget fra Indtægten giver det i Rest 1788 Kr., som tjener til Dækning af Grønfoder, Rogter- og Malkeløn o. s. v. Gødningen haves for Halmen. Mælken sælges i Næstved til foranførte Gennemsnitspris 5,3 Øre pr. Pd. En Del af Mælken sælges som Børnemælk, navnlig Middags- og Aftenmælken til 9 Øre pr. Pd., hvorimod Morgenmælken sælges pr. Junge til Forhandler til 4,75 Øre pr. Pd. Floden af den Mælk, som bruges i Husholdningen, sælges til Priser fra 60 Øre til 1 Kr. pr. Pot efter dens Brug (Priserne tilføjes her for at klargøre, hvorfor Gennemsnitsprisen pr. Pd. er sat til 5,3 Øre). — Her holdes en Mand, som rejser med Mælken til Næstved, hvortil han bruger hver Formiddag, og herfor faar han fri Rejse og 20 Kr. maanedlig paa egen Kost. Om Eftermiddagen faar han 54 Øre og Kosten for at arbejde paa Gaarden. Her holdes saa en mindre Karl paa 16 Aar til Løn 100 Kr. aarlig. Endvidere en Daglejer enkelte Dage, som Regel til 1 Kr. og Kosten pr. Dag om Vinteren og fra 1,32 Kr. til 1,50 Kr. pr. Dag + Kosten om Sommeren. Kosten kan antagelig sættes til 55—60 Øre pr. Dag.◄

Saaledes har Hans Larsen skildret sit Landbrug, som han drev det i Aarene 1891—98, da hans Ejendom udgjorde ca. 35 Tdr. Land ialt, Moser Veje og Gaardsplads iberegnet. Hans mange Regnskabsbøger fra disse Aar viser, hvor rolig og støt han har arbejdet sig frem, trods det, at den økonomiske Nedgangstid (der var begyndt i Slutningen af 70erne) vedvarede til henimod 1900. I 1902 købte han af Vængesbjerggaards Jorder i Køng Sogn, 26½ Td. Ld. (2 Tdr. Ld. Ager + 24½ Td. Ld. Eng). Nu havde han altsaa godt og vel 60 Tdr. Ld. Fra 1911 til 1915 drev han Vestergaard (hertil hørte 90 Tdr. Ld. Ager + 25 Tdr. Ld. Eng) sammen med Løvelændegaard. Hans Larsen beholdt dog ca. 22 Tdr. Ld. af Vestergaards Jorder, hvorved hans Ejendom fra 1915 til 1925 ialt blev paa 83 Tdr. Ld. I 1925 solgte han en Ud lod paa 7 Td. Land Ager + 4 Td. Land Eng, og ved Salg af nogle Byggegrunde og ved Ekspropriation af Jord til Dobbeltsporet paa Sydbanen blev hans Ejendoms Areal formindsket, saa han efter 1925 kun har 66 Td. Land, deraf 22 Td. Land Ager, 35½ Td. Land Eng*) og 8½ Td. Land som Tørvemose, Gaardsplads, Have og Vej.

Hans Larsen har som nævnt altid været sikker til at føre Regnskab. Fra han fik sin egen Landbrugsbedrift (1891) og indtil 1913 førte han sit Regnskab efter Jakob Hansens Pengeregnskabsbog. Men fra sidstnævnte Aar gik han over til at bruge Landhusholdningsselskabets Regnskabsbøger og har siden ført et fuldstændig Driftsregnskab. Inden Baarse Kontrolforening i 1903 blev oprettet, førte Hans Larsen Prøvemalkningsregnskab over Køerne paa Grundlag af ugentlige Prøvemalkninger.

Hans Larsen har aldrig søgt at gøre sit Landbrug rentabelt ved kun at sætte andre i Arbejde. Han har altid selv været arbejdsivrig, været tidlig paa Færde

*) For største Delen sur Eng, der i hvert Fald om Vinteren er oversvømmel.

Løvelændegaard.

og især haft en meget stor Lyst til at passe Køerne. Fra 1895 til 1913 havde han sine egen Børnemælksforsyning i Næstved, hvor han og hans Hustru sammen med deres Folk i alle de 18 Aar hver Morgen var oppe Kl. 4 $\frac{3}{4}$ for at fylde Mælk paa Flasker og faa disse sendt til Næstved. Han var stærkt interesseret i Mosenes Kultivering, og paa dette Omraade søgte han jævnlig Raad hos det danske Hedeselskab; han havde ikke saa lidt Forbindelse med Selskabets Ingeniører, navnlig med Aage Fejlberg, København, og Nielsen i Slagelse. Jævnlig pløjede han en Del af sin Eng op og lagde den ud igen med Kulturgræsser, hvortil han gødede godt; men jo længere han har arbejdet med dette, des mere er det blevet ham klart, at en Betingelse for, at Arbejdet kunde give et godt Resultat, var, at Mosen blev afvandet. Derfor har han deltaget i og pustet til enhver Rørelse, der har været fremme angaaende en fælles Afvanding af den store Kæng Mose. Hedeselskabet havde hele dette Afvandingsprojekt færdig, og det var lige ved at skulle været gennemført i

Verdenskrigsaarene, men saa kom de vanskelige Pengeforhold, og Sagen strandede. Hans Larsen indsaa, at der maaske vilde gaa flere Aar hen, inden Projektet igen kunde tages op; derfor satte han selv for en 5—6 Aar siden en Vindmølle op, hvorved han lokalt afvandede ca. $\frac{1}{3}$ af sin Eng.

Allerede i Tiaaret 1890—1900 var Hans Larsen kommen med i Bestyrelsen for »Landboforeningen for mindre Landbrugere i Præstø Amt«. Han stillede i Foraaret 1892, ved Foreningens Generalforsamling, Forslag om, at Landboforeningen under betryggende Former skaffede Frø og Sædekorn til sine Medlemmer, og et Udkast til dette dengang nymodens Forslag er endnu bevaret. Da Hans Larsen sad i Bestyrelsen for Landboforeningen, var han bl. a. udvalgt til at indkøbe Kviekalve omkring i Avlsbesætningerne paa Fyn og Sjælland. Disse Avlsdyr blev saa bortloddet gennem Landboforeningens aarlige Bortlodninger.

Hans Larsen har altid fulgt Landboforeningsarbejdet med Interesse, og længe har han f. Eks. ventet, at Landboforeningen vilde medvirke i Agitationsarbejdet for fælles Afvanding af den store Kængmose.

Ogsaa Andelsvirksomhederne har han fulgt med stor Interesse, og Andelssagen har i ham haft en uforbeholden Tilhænger.

Og efterhaanden som Aarene gik, blev der stillet flere Krav til hans Evner og Kræfter. Han kom med i Bestyrelsen for Andelssvineslagteriet i Masnedsund og med i Styrelsen for Øernes Eksportforening. Afvandingsplanerne angaaende den store Kæng Mose havde han i flere Aar meget med at gøre. Endelig blev han tidlig taget i Brug i Kommunens Tjeneste som Medlem

af Sogneraadet og Medlem af Skolekommissionen. Han var med til at faa Lundby Forsamlingshus rejst 1892, ligesom han ogsaa var med til at faa Byens Elektricitetsværk i Gang. Sogneadskillelsen mellem Hammer og Lundby Sogne, der gennemførtes i 1908, modsatte Hans Larsen sig med stor Energi, da han i Forening med Trafikassistent Jensen hævdede, at denne Adskillelse vilde i økonomisk Henseende blive til Skade for Lundby Sogn. Ved Tiendeafsløsningsloven af 15. Maj 1903 blev Hans Larsen udnævnt til Tiendekommissær for Præstø Amts 5. Tiendekreds, der omfattede 12 Landkommuner — en Bestilling, som især de første 4—5 Aar gav ham meget Kontorarbejde og mange Rejser at udføre.

Han var ogsaa i 1908 sammen med flere virksom for Tanken om at faa rejst en Mindelund (»et Skibelund Krat«) i Præstø Amt, som en Plads for Folkemøder og Mindesmærker. Hans Larsen havde i 1902 været optaget af, at Husmand Peder Hansen kunde faa sig en Mindesten i Sydsjælland, helst i Lundby. I 1908 var han optaget af at faa rejst en Mindesten for Landstingsmand Jens Rasmussen i Snertinge, der bl. a. i saa mange Aar havde været Kontorbestyrer og Næstformand i Den sjællandske Bondestands Sparekasse. Men herved kom Tanken op hos flere, at hvis man nu havde en fælles Mindelund i Sydsjælland, vilde den være Stedet, hvor saadanne Mindestene skulde have deres Plads. Tanken blev dog ikke bragt til Udførelse; thi i September 1908 kom Alberti-Kracket i den sjællandske Bondestands Sparekasse, og Sagen maatte foreløbig stilles i Bero.

Men fra 1908, ja allerede før, var der en anden stor Sag, der mere og mere optog Hans Larsen, og som han ikke kunde lade ligge; det var Rejsningen af en Landbrugskole for Sydsjælland. Hans Larsen var jo en Ven af sand og god Oplysning. Han og hans

Hustru havde selv fra deres Ungdomsdage erfaret, hvilken Lykke det er at faa sine Kræfter udviklet, sine Øjne og Øren lukket op, mens man er ung. Her skulde Højskolen og Landbrugsskolen gaa Haand i Haand og hjælpe de Unge til at faa Livsudvikling, men ogsaa faglig Oplysning. Ingen af de to Skoler maatte Landungdommen gaa forbi. Saaledes saa Hans Larsen paa det. Men i Sydsjælland eller paa Møen var der ikke nogen Landbrugsskole, en saadan havde han savnet i mange Aar. Hvis man vil vide, hvad Hans Larsen igennem flere Aar har gaaet og tænkt og forberedt for at faa denne Sag frem, skal man blot læse Referatet af den Tale, han den 28. April 1912 holdt ved et Møde i Lundby, hvor han første Gang lagde Sagen offentlig frem for en Forsamling af Landmænd. Hans Larsen udtalte, efter at han havde budt Velkommen:

»Alt for flere Aar siden er den Tanke opstaaet hos mig, at det vilde være til Gavn for os her i Sydsjælland, om vi havde en Landbrugsskole. Vi har her staaet langt tilbage og gør det endnu. En Landbrugsskole vilde have hjulpet os meget. For 4 Aar siden (i 1908) tilbød der sig en til Formaalet passende Ejendom, nemlig Søren Pedersens Gaard i Lundby. Vi blev enige om Prisen, men vilde saa sove paa det til næste Dag, og saa fortrod Sælgeren det, og Handelen blev ikke til noget.

Saa hørte jeg i Fjor, at Hofjægermester Collet vilde sælge »Vestergaard« i Lundby. Jeg købte den med det for Øje, at den kunde bruges til Landbrugsskole, og jeg er nu i Stand til at tilbyde den til en billig Pris, hvis Befolkningen vil rejse en Skole. Gaarden har flere Fordele. Bygningerne er gode. Her er en god Staldlænge og en god Lade, som med lidt Ombygning kan bruges af Landbrugsskolen. Stuehuset har mindre Betydning, da det jo ikke vil kunne bruges alligevel. Prisen for Gaarden med Bygninger er ca. 500 Kr. pr. Td. Land. Regnes Bygningerne til deres Assuranceværdi, bliver Prisen for Jorden 380 Kr. pr. Td. Land, en Pris, der set i Forhold til det, der i disse Tider betales for Landejendomme, nok tør kaldes meget billig.

Der skal selvfølgelig megen Kapital til for at rejse en tidsvarende og moderne Landbrugsskole, og det er ingenlunde nok at tilbyde en passende Gaard. Vi har derfor ogsaa truffet nogle Forberedelse til Pengeforholdenes Ordning, og har der fundet megen Imodekommenhed hos Hofjægermester Collet, som vi

siger ham Tak for. Og foruden Gaard og Penge gælder det om at have en dygtig Mand til at lede Skolen. Her har vi formaaet Landbrugslærer Morten. Nielsen, Asmildkloster*), til at komme til Stede her i Dag. Han faar fra alle Sider det Vidnesbyrd, at han vilde være en udmærket Leder af Skolen, og han har erklæret sig villig dertil, hvis Befolkningen ønsker at rejse Skolen og ønsker ham til Leder.

Angaaende Bekostningerne har jeg et Overslag, der er udarbejdet af Tomrermester Marius Thomsen i Vordingborg, og hele Anlægget anslaaes da saaledes:

Ejendommen ((Vestergaard med Jord og Bygninger)	55,000 Kr.
Et nyt Svinehus	4,000 --
Maskinhus	2,000 —
Besætning og Driftskapital	7,000 —
Maskiner og Redskaber	4,000 —
Dræning	3,000 —
Skolebygning	55,000 —
Gymnastikhus	2,000 —
Montering	3,000 —

Tilsammen 135,000 Kr.

Vi tænker os disse Penge skaffet tilveje for det første ved en god 1ste Prioritet. Her har Hofjægermester Collet venligst lovet at lade Købesummen for Gaarden rykke ud til 90,000 Kr. Til Rest bliver saa 45,000 Kr., som skal tegnes i Aktier af Egnens Befolkning.

Mange vil maaske synes, at det er en temmelig stor Sum; men hvis der virkelig er Stemning for en Landbrugsskole, kan det Beløb dog næppe virke afskrækkende. Aktiekapitalen tænkes indbetalt, indtil Skolen er bygget, og den skulde saa staa rentefri, indtil Skolen har et vist Antal Elever, f. Eks. 80, hvorefter Aktiekapitalen tænkes forrentet med 4 % eller successivt udtrukket. Hermed har jeg givet Besked om det, der hidtil er lagt til Rette for Sagen. Om Skolens Betydning har jeg bedt Landbrugslærer Morten Nielsen udtale sig.

Resultatet af dette Møde blev, at det med et Fler-tal af de forsamlede Landmænd blev vedtaget at rejse

---

*) Allerede i Juli 1911 havde H. Larsen, efter Samraad med Konsulent Lund, opfordret Morten Nielsen til at udtale sig angaaende Spørgsmaalet om en Landbrugsskole i Sydsjælland med M. N. som Forstander, og i Begyndelsen af August var Morten Nielsen i Lundby for at se paa Forholdene.

en Landbrugsskole i Lundby med Morten Nielsen som Forstander, og et Udvalg med Hans Larsen som Formand blev nedsat for at faa Aktietegningen i Gang og Sagen ført igennem; Hofjægermester Collet, der havde givet Sagen sin varme anbefaling og rettet en særlig Tak til Hans Larsen og Morten Nielsen, blev valgt ind i Udvalget sammen med Sognefoged O. Fr. Olsen, Blangslev, Gmd. Poul Andersen, Ambæk, Gmd. Hans Hansen, Taageby, Konsulent Lund i Lundby og Proprietær Erhard Frederiksen, Svindingegaard.

Men nu kom der Genvordigheder af forskellig Slags, som hindrede Planens Gennemførelse de første Aar og nær havde faaet den til at strande, hvis ikke Hans Larsen, trods alt hvad han mødte, havde holdt ud, til Skolens Oprettelse var sikret. Venner af Brøderup Højskole blev bange for, at den ny Landbrugsskole vilde skade Højskolen. Og Højskoleforstander Dam, der paa saa udmærket en Maade siden 1890 havde arbejdet Brøderup Højskole op til at have mange Elever, erklærede i en Skrivelse af 17. Maj 1912, at han ikke vilde indtræde i Udvalget for den ny Landbrugsskole (som han venligt af Udvalget var blevet opfordret til), da han fandt, at der for Tiden var Landbrugsskoler nok til de Elever, der søgte disse; desuden følte han sig krænket over nogle Udtalelser, som Hans Larsen ved Forhandlingen paa Mødet i Lundby skulde være fremkommen med. Dam tilføjede dog i Slutningen af sin Skrivelse, at hvis Udvalget for den paatænkte Landbrugsskole skulde ønske at overtage Brøderup Højskole til Omdannelse af en Landbrugsskole, var han villig til at optage en Forhandling derom.

Desuden blev der den 29. Juni s. A. af nogle gamle Brøderup Elever stiftet en Forening med det Formaal:

- 1) at værne om Brøderup Højskole,
- 2) at modarbejde Planen om Oprettelsen af en Landbrugsskole i Lundby, og
- 3) at arbejde for, om Tiden fordrer det, at omdanne Brøderup Højskole til en Landbrugsskole.

Dette var lige haardt nok. Der var jo ingen — og allermindst Hans Larsen — der tænkte paa at gaa den gode, gamle Brøderup Højskole for nær. »Den klare Sandhed var dog vel nok den«, skrev en Mand, »at i Hovedsagen ønsker ingen Brøderup Højskole bedre og mere daadrige Dage end netop de Mænd, der rejste Landbrugsskolesagen, og da i særlig Grad Hans Larsen fra Lundby.« Meningen med at rejse en Landbrugsskole i Sydsjælland var jo ikke at skabe Brøderup Højskole en Konkurrent, men at skabe den en Medarbejder, ud fra den Erkendelse, som den sjællandske Bonde, Landbrugsminister Ole Hansen, sagde i 1901, at i Fremtidens Arbejde er der Brug for alle gode Kræfter.

Overfor den Indvending, at der var Skoler nok, havde Morten Nielsen allerede paa Mødet i Lundby givet det Svar: »Det er i Virkeligheden Gammelmandstale, naar der siges, der er Skoler nok. Der er nok bestemte Skoler, der ikke er fyldte; men vi kan jo ikke tvinge de Unge til at rejse til bestemte Skoler, der ikke er fyldte. Der er Skoler, der stadig maa udvide og endda afvise mange Elever«.

Og med Hensyn til Planerne om, at Brøderup Højskole muligvis kunde købes for at omdanne til Landbrugsskole, da svarede Hans Larsen, som den gamle Brøderup-Elev, han var: »Brøderup har Befolkningen støttet og været glade for som Højskole, og som saadan bør den opretholdes. Dersom vi ved at oprette en Landbrugsskole i Lundby skadede Brøderup Højskole, ja saa var Tanken om Oprettelsen af en saadan forkastelig, og jeg vilde ikke være med i Arbejdet. Men jeg er ogsaa forvissat om, at det modsatte vil blive Tilfældet. De vil blive til Støtte og Hjælp for hinanden. Et saadant Forhold har jeg set imellem Askov Højskole og Ladelund Landbrugsskole i 80erne, og de ligger dog betydeligt nærmere hinanden. L. Schrøder glædede sig over Ladelunds Vækst, og han fulgte og

fremhævede den ved mange Lejligheder, og gjorde det med stor Glæde.. Naar der er Tale om at lade Brøderup Højskole gaa over til at blive Landbrugsskole, da maa jeg tænke paa, hvad Fædrene har afset, slidt og stridt for at faa den Skole bevaret for Folke- og Kristenlivets Vækst og Trivsel her i Sydsjælland. Her er ogsaa øvet en stor Gerning. Sydsjælland er jo i mange Maader en Hedeegn paa Aandslivets Omraade: de aandelige interesserede Mennesker bor her som Udflyttere; af den Grund har Brøderup som Højskole været til Gavn og Glæde og overordentlig Støtte for disse Hedeboere. Dersom Brøderup nu gaar over til at blive Fagskole, vil alt dette ophøre, eller rettere vi savner Stedet, hvor vi kan samles til Opbyggelse og Oplivelse. Dette vil jeg, som levende Arvtager fra Fædrene og som Søn, der ærer sin Faders Gerning og Minde, sige uden Bitterhed eller Bagtanke rent ud som min Hjertens Mening«.

Aaret efter — 12. Juli 1913 — fik Hans Larsen fra Hofjægermester Collet Brev om, at da der viste sig saa ringe Sympati for Landbrugsskolesagen, saa ønskede han ikke yderligere at have med den Sag at gøre. (Ogsaa »Landboforeningen for mindre Landbrugere« stillede sig ved det Tidspunkt ret køligt overfor Landbrugsskolesagen).

Hans Larsen gjorde et Forsøg paa i en venlig Skrivelse at faa Hofjægermesteren omstemt; men i et nyt Brev af 17/7 fastholdt Hofjægermester Collet sin Beslutning, idet han bemærkede, at vel havde Hans Larsens Standsfæller maaske fra først af holdt sig tilbage fra Aktietegningen af Hensyn til Brøderup Højskole, men at det vist snarest var, fordi de frygtede, at en Skole som den ny Landbrugsskole, og som Hans Larsen nok vilde faa sin Indflydelse paa, vilde faa en skadelig Betydning for de Interesser, som disse Folk anser for de bærende i Samfundet. »Meget havde jeg ønsket en saadan Skole, hvis der havde været Stem-

ning derfor i den konservative Bondestand, men efter at Hans Hansen, Taageby, Emil Hansen, Poul Andersen m. fl. har trukket sig, indser jeg, at den ej kan holdes oppe af det Parti, jeg tilhører, og maa De derfor heller ikke gøre Regning paa mine svage Kræfter.

Paa denne sidstnævnte Skrivelse fra Hofjægermesteren gav Hans Larsen Svar i følgende Brev:

Hr. Hofjægermester H. Collet,
Lundbygaard.

Hofjægermesterens Brev af 17. ds. har jeg modtaget med smertelige Følelser, særlig af den Grund, at De heri meddeler, at Poul Andersen og Emil Hansen har trukket sig tilbage eller ud af Sagen. Jeg har ikke Anelse derom. Hele Tiden har jeg set, og fremdeles ser jeg saadan paa Sagen, at den er Politik ganske uvedkommende, og mindes jeg ret, var Hofjægermesteren enig med mig herom tidligere. Hvad der skulde være Aarsag til, at denne Sag nu skulde være kommen ind i det Spør, aner jeg ikke, og skulde delte utrolige være sket, beklager jeg det i høj Grad; det er mig dog en Tilfredsstillelse at vide mig forvissel om, at jeg ikke har givet Anledning.

Skal en saadan Skole faa nogen Betydning for Livet og dets Udvikling, vil den kun kunne faa denne ved ikke at være nogen Partiskole; og en Partiskole vil jeg ikke være med til at arbejde for Rejsning af, enten det saa var den Retning, som Hofjægermesteren nævner, eller den, som jeg nærmest slutter mig til i politisk Henseende.

Dernæst forstaar jeg ikke den Frygt, der næres for, at jeg skulde faa en skadelig Indflydelse paa den eventuelle Skole, da jeg jo ikke i nogen Maade vil faa noget med den at gøre mere, end enhver anden Aktionær eller Interessent, da Skolen jo absolut maa ledes og styres af Forstanderen, i dette Tilfælde af Morten Nielsen, som (i Parentes) er en fuldtro Mand for den konservative Bondestand, politisk set.

For nærmere foretages i Sagen, finder jeg, at det var bedst, om De kunde og vilde ofre saa megen Tid, at vi fik en personlig Samtale om Forholdet, da det forekommer mig, at baade Sagen samt De og jeg vil være bedst tjent hermed, idet alle Spørgsmaal altid bedst klares ved det mundtlige Ord, og da det her gælder en Sag, som ikke kan eller maa do, uden at alt ligger klart, og alle Veje har vist sig ufarbare.

Ærbødigt
Hans Larsen.

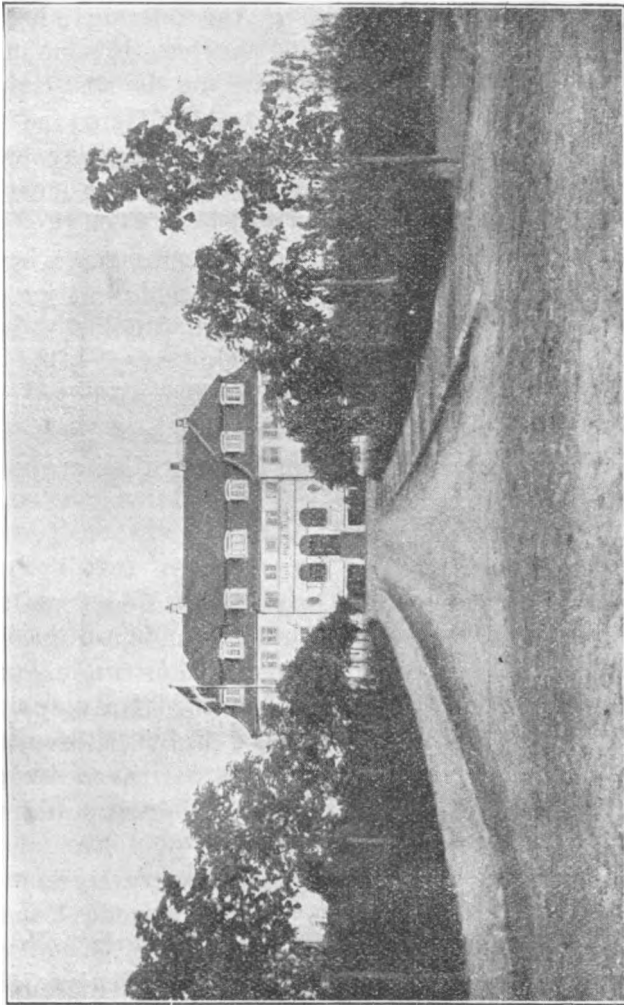

Da den tilstrækkelige Aktiekapital til Landbrugsskolen ikke var tegnet i Sommeren 1914, gennemførtes den ejendommelige Ordning, at Morten Nielsen som Forstander skulde eje Landbruget med Avlsgaarden, medens Aktieselskabet skulde opføre og eje Skolebygningen.

Efter Hans Larsens Mening vilde det mest ideelle have været, at baade Skole og Landbrug havde samme Ejer (Aktieselskabet); ved den ny Ordning, som nu gennemførtes, mistede Aktieselskabet og dermed Skolen den Fordel, der fremkom ved, at Hans Larsen i 1911 havde købt Gaarden (Vestergaard) billigt, drevet den godt i 4 Aar, renbrakket 4 Skifter og saa efter 4 Aars Forløb lod den gaa over til Landbrugsskole for samme billige Pris, som han selv havde købt den til. Naar Hans Larsen bragte dette Offer, var det for det første: for at muliggøre Landbrugsskolesagens Gennemførelse, for det andet: fordi han tænkte sig, at et saadant Offer skulde komme selve Landbrugsskolen tilgode, og for det tredje: selvfølgelig ogsaa for, at han uhildet, uden at blive beskyldt for økonomisk Vinding, kunde i al Frihed arbejde for Skolens Oprettelse.

Med den ny Ordning for Øje blev Aktieselskabet nu dannet med Hofjægermester Collet, Lundbygaard, som Formand og Sognefoged Ole Frederik Olsen, Spanøgergaard, som Næstformand. Og i Løbet af Sommeren 1915 blev den ny Skolebygning opført, saa den kunde indvies ved et offentligt Møde den 14. November s. A. Her talte bl. a. Højskoleforstander Holger Begtrup, der først gav en betagende Skildring af den idylliske og historiske Egn, man saa sig omgivet af paa den ny Landbrugsskole, der var som et storslaaet Vindu mod Vest, hvor Dybsø Fjord blinkede i den nedgaaende Aftensols Straaler; derefter lykønskede han sin gamle Ven og Skolekammerat, Gmd. Hans Larsen, Lundby, med det Resultat, der her var naaet: »Jeg vil,« sagde

Begtrup, »lægge et godt Ord ind for, at det broderlige Forhold, der bestaar mellem Højskolen og Landbrugsskolen, maa blive fortsat her.«

Sydsjællands Landbrugsskole, Lundby.

Hans Larsen har selv i et Brev efter Skoleindvielsen udtrykt sig saaledes: »... trods Skuffelserne har vi jo alligevel megen Glæde og meget at takke for.

Skoleni staar der nu som en Kendsgerning .... og jeg følte under Begtrupps Foredrag en Lykke, medens jeg samtidig spurgte mig selv, om den ikke var større, end jeg fortjente.«

Han havde ofte i de sidste Aar følt sig mismodig under Indtryk af den — dels passive, dels aabne — Modstand, hans Skoleplaner mødte, og de Misforstaaelser og Fortrædeligheder, han selv blev Genstand for i en Sag, hvor han fremfor alt havde søgt at handle uselvvisk og upolitisk. Til en af sine mest fortrolige skrev han saaledes i 1916:

».... Jeg tænker undertiden paa at rejse herfra, men saa synes jeg, det er Fejghed hos mig, at jeg ikke tør stole paa, at Retfærd og Redelighed nok skal sejre.

.... Mennesket spaar, men Gud raar! Godt det samme, for han gør det langt bedre og fuldkomnere, naar vi blot kan indordne os under hans Vilje; det er en Visdom, jeg har erfaret; den holder Stik i et og alt.«

Som foran nævnt har Hans Larsen fra sin første Ungdomstid været stærkt interesseret i det politiske Liv. Han fortæller selv, hvordan han 9 Aar gl. følte sig betaget af den Stemning, som hans Fader under Grundlovskampen i 1866 kom hjem med fra et politisk Møde i Køng, hvordan Faderen i Følge med mange andre kom ind i Gaarden, fyldte Stuerne, og hvordan de som trofaste Tilhængere af den gamle 5. Junigrundlov opdannede hverandre til at holde ud i Kampen for Folkefriheden. Hans Larsen blev senere ligesom sin Fader en fuldtro Tilhænger af det forenede Venstres Program, og under Estrups Styre (1875—94) og især i Provisorieaarene 1885—94 oplevede han Begivenheder, som har præget hans politiske Standpunkt indtil denne Dag. Han var og blev en afgjort Tilhænger saavel af politisk Frihed (almindelig Valgret, Parlamentarisme) som af den personlige Frihed i Kirke- og Skolespørgs-

maal. Det første Venstreministerieum af 23. Juli 1901 var for ham et stort Vaartegn (= Martsdagene i 1848), den første store Folkesejr efter Nederlaget i 1866.

Hans Larsen var i nogle Aar Formand for Grundlovsværneforeningen i Vordingborgkredsen, baade før og efter 1905. Han blev enstemmigt genvalgt paa Generalforsamlingen saavel i 1906 og 1907. I 1906, hvor der var Folketingsvalg, tog han ved et Vælgermøde i Køng den 18. Maj Ordet for at tilbagevise den socialdemokratiske Fordring om Fællesdrift: »De siger, at det er mere fordelagtigt at drive f. Eks. 100 Td. sammen under ét end i 10 Stykker; det tvivler jeg noget om, og jeg tvivler ogsaa noget om, at det vil blive billigere. De 100 Td. Ld. drevet i 10 Brug hver for sig vil give mere, end hvis de drives fælles som ét Brug. Andelsbevægelsen grunder sig paa at arbejde og forædle et Produkt; men det at frembringe et Produkt er noget helt andet. Der kommer det an paa den personlige Dygtighed. Skal vi have Fællesdrift i Landbruget, vil vi komme ind paa et Skraaplan.«

Lige fra 70'ernes Dage havde Hans Larsen i hele sin politiske Opfattelse været Tilhænger af det forenede Venstres Program, baade med Hensyn til lige og almindelig Valgret, Forsvarsspørgsmaal og ikke mindst Venstres Stilling til Arbejderspørgsmaalet. Han havde med stor Energi været med til at sende Fødemidler ind til de københavnske Arbejdere under Smedelockouten i 1899, og han havde med Sympathi i Provisoricaarene fulgt Venstres Samarbejde med Socialdemokraterne imod Højre. Men Hans Larsen har altid handlet ud fra en personlig Overbevisning, han har aldrig været saa partibundet i ét og alt, som de fleste i vor Tid nøjes med at være. Hensynet til, hvad der gavnede Folk og Fædreland, vejede for ham mere til end de snævre Partiinteresser, selv om han har erkendt og hævdet Fordelene ved at staa i et Parti, naar man er enig med

dette i Hovedspørgsmaalene. Dette maa tages med, naar man vil bedømme hans politiske Stilling til et eller andet Samfundsspørgsmaal. Han kan have taget fejl, og han kan have Meninger, som man ikke kan følge ham i, men altid har hans Overbevisning og Handlemaade været baaret frem med Redelighed og Uselvskhed.

Hans Larsen var ikke glad ved J. C. Christensens Udtalelser i 1905 om Forsvarsspørgsmaalet. Og han gjorde i 1908 et Forsøg paa som Formand for Reformpartiets Organisation i Vordingborgkredsen at faa dette Spørgsmaal frem ved Partiets Delegeretmøde. Men det var dog først, da Forsvarskommissionen havde afgivet sin Betænkning, og Forsvarslovene i 1908—09 kom til Behandling, at Hans Larsen ud fra en indre Overbevisning, der hverken var fra i Gaar eller i Fjor, traadte op imod sit eget Parti og ikke længere vilde eller kunne staa som Formand for Valgkredsorganisationen, naar han ikke havde Flertallet med sig.

Den 5. April 1909 var Hans Larsen med til at udstede følgende Opraab til Vælgerne i Præstø Amts 5. Valgkreds:

»Repræsentanter fra 7 Sogne i Vordingborgkredsen, samlet til Møde i Lundby den 4. April, alle Venstremænd af Reformpartiet, er efter moden Overvejelse kommen til den Overbevisning, at vi ikke længere kan følge dette eller give den nuværende Folketingsmand vor Stemme i Henhold til hans Udtalelser paa Mødet i Lundby den 14. Marts, hvor han sluttede sig til Forsvarskommissionens Flertalsbetænkning.

Vi vil derimod samle os om en Kandidat, der staar uafhængig af Reformpartiet.

Vort Program er Venstres gamle, hvoraf vi kun vil nævne:

- 1) Junigrundlovens Gennemførelse.
- 2) en økonomisk Lovgivning til Gavn for det arbejdende Danmark, rettet imod Monopolerne.

- 5) en Ordning af vort Militærvæsen, der gaar imod Regeringens Forslag, en Ordning, der kræver alle Fæstninger om København nedlagt og gaar imod Militærudgifternes Forøgelse.

Vi skal derfor opfordre alle, der kan dele vor Opfattelse, til at gaa sammen med os i Arbejdet for Valget af en Kandidat, der i første Række er Modstander af Befæstningen.«

Fjorten Dage senere havde Hans Larsen faaet et nyt Møde i Stand i Lundby, hvor der trods den stærke Foraarsregn dog var mødt 350 Mennesker for at høre Højskoleforstander Bredsdorff fra Roskilde tale om Forsvarsspørgsmaalet. Hans Larsen aabnede Mødet og sagde i sit Velkommen bl. a.: »Den Sag, der her skal drøftes, er jo overordentlig vigtig for vort Folk, lige vigtig, hvad enten vi er for den eller imod den. Vi vil jo alle det, der tjener gamle Danmark bedst, men vi har forskellig Opfattelse af, hvad der skal gøres.«

Bredsdorf holdt saa et historisk-politisk Foredrag om Forsvarsspørgsmaalet og sluttede med at sige: »Det har været mig en Glæde at se det Opraab, De har udstedt. Og jeg vil sige til Dem: Arbejd De for alle Fæstningers Nedlæggelse og i det hele taget paa det Programs Gennemførelse, De har opstillet, da arbejder De for Folkelivet og dets Vækst!«

Hans Larsen hævdede her som altid, at han vilde følge sin Overbevisning, og den var, at Venstres gamle Standpunkt i Forsvarssagen var rigtig, og at Venstre for Tiden arbejdede for langsomt for den lige almindelige Valgrets Gennemførelse. Han søgte derfor nu at faa saa mange Venstremænd som muligt til at gaa imod de nye Venstreforsvarsplaner og paa at faa Seminarie-lærer E. Munk valgt ved misfornøjede Venstremænds og Radikales Stemmer. Munk opnaaede ved Valget den 25. Maj 1909 at faa 485 Stemmer, mens Assurancebestyrer Carl Hansen valgtes med 863.

I 1910 holdt Hans Larsen sig nærmest passiv overfor Folketingsvalget den 20. Maj; men i 1913 var han i Tilslutning til det radikale Venstre med til at fortrænge Carl Hansen ved Valget den 20. Maj. Derefter var han et ivrigt Medlem af det radikale Parti og blev tilsidst Formand for den radikale Amtsorganisation i Præstø Amt.

Hans Larsen er en udmærket Fører at have med sig, naar man kommer ned i Sydsjælland og bl. a. vil fordybe sig i Grundtvigsminder, der knytter sig til saadanne Steder som Rønnebæksholm, Præstø og Udby. En Køratur sammen med ham fra Lundby til Udby Kirke og Præstegaard er uforlignelig. Faa sjællandske Bønder har faaet saa meget ud af Grundtvigs omfattende Virke, som Hans Larsen har det. Han var da ogsaa med blandt dem, som i Anledning af Hundreedaarsdagen for Grundtvigs Fødsel i 1883 var med til fra Lundby Station at køre Festdeltagerne til Udby; og her kom Hans Larsen til at køre for sin gamle Højskoleforstander, Ludvig Schrøder fra Askov. At Glæden over Gensynet har været stor paa begge Sider, er der ingen Tvivl om. Hans Larsen fortæller selv med jævne Ord, hvilken stor Begivenhed det var for ham. Det var Mandagen den 10. September 1883, den sidste og største af de 3 Festdage. Et Ekstratog førte Deltagerne fra København til Lundby Station. Det var det herligste Septembevejr, høj Himmel og ren Luft og straalende Solskin over Stubmarkerne. Ved Stationen holdt en mægtig Række Vogne for at køre Festdeltagerne til Udby, hvor Mindestenen for Grundtvig skulde afsløres paa Kirkebakken. »Naar jeg nu tænker tilbage paa hin Dag« — har en Deltager fortalt — »da staar det klart for mig, at der især var to Ting, som gjorde Dagen saa mærkværdig for mig, og jeg tænker for de fleste af de andre unge, som var med. Først var

der dette, at vi saa forsamlet paa ét Sted de store Gamle, det første Kuld af Grundtvigs Disciple, dem, som i deres Ungdom var blevet grebet af Mesteren, og som nu gennem en lang Aarrække havde været Talsmænd for Grundtvigs Tanker i Kirke og Skole. Jeg kendte deres Navne, nu saa jeg dem selv, og flere af dem saa jeg for første Gang. Det var Vilhelm Birkedal fra Ryslinge, der holdt Hovedtalen ved Stenens Afsløring. Jeg ser ham endnu tydeligt for mig, staaende paa en Stol midt paa Bakken — og talende ud til den store, stille Forsamling. Jeg har hørt mange veltalende Mænd i min Tid, saa mange, at jeg nu i Grunden er ked af Veltalenhed og helst — i hvert Fald naar det gælder noget alvorligt — lytter til en Taler, som ikke er alt for veltalende. Men da jeg hin Septemberdag lyttede til Birkedal, da oplevede jeg, saa jeg aldrig kan glemme det, hvad det vil sige at være under Ordets Magt. Her stod en gammel Mand med Ungdommens Glød i sin Sjæl og vidnede ud af Beundring, Hengivenhed og Taknemmelighed, som var han en Yngling; en Hovdingeskikkelse, myndig og dog mild. »Naar nu Dækket falder,« — saa omtrent lød de Ord, hvormed han sluttede — »da staa med bøjede Hoveder, I danske Bønder!«

Ja, Hans Larsen har sikkert hørt til de Bønder, der, baade hin Dag og siden, i Aand og Sandhed har kunnet bøje sit Hoved med inderlig Tak til Gud for den Betydning, Grundtvig har haft for dem. Naar han og hans gode Ven, Gaardmand Jens Madsen i Baarse, kommer sammen og taler om deres Oplevelser, mærker man i Samtalens Løb, hvor rigt et Aandens Væld de to Bønder har øst af i deres lange Liv.

I 1925, den 10. December, mistede Hans Larsen sin trofaste Johanne efter 36 Aars Ægteskab. Hun blev 68 Aar gl. En god Hjælper havde hun været sin Mand fra først til sidst. Hun var saa gæstfri mod Fremmede, færdedes saa stille omkring i Hjemmet, havde ofte et

stort anstrengende Arbejde at udføre og var ligesom sin Mand stærkt interesseret i aandelige Spørgsmaal. Paa »Løvelændegaard« blev der holdt Lærerinde for Børnene; Friskolen paa Transinggaard var jo forlængst ophørt, da Hans' Larsen og Johanne selv fik Børn. Begge to fulgte de Skolespørgsmaalene med stor Optagethed. De aarlige Skolemøder (St. Hans Skolemøde) i Næstved, der snart har gaaet i henved en Snes Aar, var Hans Larsen Medindbyder til sammen med andre skoleinteresserede Mennesker i Præstø Amt, og disse Møder, der hvert Aar varede en hel Dag, deltog Johanne og Hans Larsen i, saa ofte det var dem muligt at komme. Engang, da Socialdemokraten, Folketingsmand K. M. Klausen paa Skolemødet i Næstved holdt et Foredrag om den tvungne Ungdomsskole, blev han her kraftig og bestemt imødegaaet af Hans Larsen, der altid var imod den tvungne Skolegang. Mange Besøg har Hans Larsen og hans Hustru aflagt paa forskellige Højskoler, naar der var Efteraarsmøder eller lignende Sammenkomster. Og selv havde de ofte Besøg af Ordførere, der kom i Besøg til Sydsjælland eller for at holde Foredrag. Ludvig Schrøder, H. Rosendal, H. Begtrup, Bredsdorf m. fl. var altid glade ved at mødes med Hans Larsens i Lundby. Da den gamle Højskoleforstander H. Rosendal fra Lyngby i et af sine sidste Aar skulde ned til Lundby for at holde Foredrag, men hans Hustru vilde holde ham tilbage, da hans Helbred ikke var godt, sagde Rosendal: »Jeg skal jo ned hos Hans Larsen; dér faar jeg det godt.«

Børn:

1. Lars Hansen Larsen, f. $\frac{12}{3}$ 1890, gift m. Ragnhild Jørgensen, Høng. Landbrugskandidat 1913, Eksamen efter udvidet Kursus 1918. 1918—1923: Konsulent for De samv. Landboforeninger i Fyens Stift. Fra 1923: Konsulent for De samv. Landboforeninger i Sjællands Stift.
2. Sofie Jensine Larsen, f. $\frac{24}{11}$ 1891, gift med Curt Bunke, Buenos Aires.
3. Peter Helge Larsen, f. $\frac{7}{8}$ 1894, døde knap 7 Aar gl.
4. Ester Larsen, f. $\frac{3}{9}$ 1896, gift med Jens Peter Kaspersen, Dueholm Bageri, Horsens.

3.

Niels Peder Larsen og Hanne Sofie Hansen
af Tornemark.

Paa Folketællingslisten for 1. Februar 1880 staaer
opført følgende Beboere paa Transinggaard i Lundby:

Lars Hansen, Gmd., 60 Aar.

Karen Olsdatter, Kone, 50 Aar.

Børn hjemme:

Hans Larsen, 22 Aar.

Niels Peder Larsen, 20 Aar.

Jens Larsen, 9 Aar.

Plejedatter:

Hanne Sofie Hansen, 14 Aar, født i Lundby.

Tjenestefolk:

Anna Kirstine Jensen, 25 Aar.

Knud Olsen, 15 Aar.

Hans Peter Olsen, 11 Aar.

Huslærer (ved Friskølen):

Andreas Emanuel Pedersen, 37 Aar, født i Hornborg, Aarhus Amt.

Her træffer vi altsaa den 20-aarige Søn Niels Peder Larsen hjemme hos sin Far og endvidere hans tilkommende Hustru Hanne Sofie Hansen, som endnu paa det Tidspunkt kun er 14 Aar. Hun staaer opført som Plejedatter. Hun var Lars Hansens Broderdatter, altsaa Niels Peter Larsens Kusine, og var født paa Kuenakkegaard i Lundby, hvor hendes Fader Jens Hansen var gift med Johanne Nielsdatter. Hvornaar Niels Peter Larsen og Hanne er blevet forlovet, melder Historien ikke noget om.

De blev gift i 1888, d. 16. Juni; da var han 28 Aar, hun 23. Han havde da været paa Brøderup Højskole en Vinter og paa Tune Landbrugsskole en anden Vinter. Hanne havde ogsaa, en Sommer, været paa Brøderup Højskole.

Den 1. Maj 1888, halvanden Maaned før Brylluppet skulde finde Sted, var Peder Larsen rejst til Tornemark

ved Fuirendal, hvor han havde købt sig en Gaard, som han nu skulde overtage. »Det unge Par dannede sig her et lykkeligt Hjem«, fortæller en særdeles troværdig Mand, der nøje kender N. P. Larsen og Johanne og har fulgt deres Færd i Tornemark; »maaske følte de det som et Savn, at der paa det Tidspunkt, da de kom til Tornemark, ikke var ret megen Forstaaelse af Højskolen og det aandelig Liv, som Peder Larsen og hans Hustru var paavirket af.«

Hanne og N. P. Larsen, Tornemark.

»Peder Larsen og Hanne har levet et lykkeligt Familieliv og dannet et Hjem i Ordets bedste Betydning, hvor man følte, der var godt at være. Og i Aarenes Løb voksede her en stor Børneflokk op, som bragte dem Glæde. Her fik Hanne en stor Opgave i Forening med sin Mand.

Peder Larsen er en begavet, takksom og trofast Karakter; der straks indgyder Tillid, en Mand, man gerne henvender sig til om Raad og Bistand, og fra hvem man aldrig gaar skuffet bort. Han har igennem de 39 Aar (1888—1927), han hidtil har boet i Kvislemark-Fuirendal Kommune, erhvervet sig en Tillid iblandt Kommunens Beboere, som skal være ret enestaaende. Dette fremgaar af de mange Hverv, som igennem Aarenes Løb er betroet ham, og som han har røgtet med Flid og Troskab til det fælles Bedste. Altid var Samfundshensynet det grundlæggende i hans Arbejde, Egennytte og Egoisme kendes ikke hos ham; derfor blev han en lykkelig Mand.

Allerede i 1893 valgtes han ind i Bestyrelsen for Tornemark Mejeri og sad her til 1897. I 1902 vælges han atter ind i Mejeriets Bestyrelse, og i 1904 valgtes

han til Formand, en Stilling han røgtede i 16 Aar — til 1920. Det var i Begyndelsen af denne hans lange Formandstid, at de store Vanseligheder for mange Mejerier fremkom ved Albertiskandalen 1908. Her gjaldt det om at handle med rolig Omtanke og Overlæg, at ikke for meget skulde gaa i Stykker; og heri viste ogsaa de sjællandske Bønder, at de kunde mere end snakke og raabe højt; de viste en Handlekraft, en Ro og Besindighed, der gjorde, at man kom forholdsvis let over den store Ulykke. Saaledes ogsaa i Kvislemark-Fuirendal, hvor Peder Larsen klarede Skærene, uden Mislyd fra nogen Side, ved sin rolige og besindige Optræden.

I 14¼ Aar var P. Larsen Medlem af Sogneraadet, og i 4 af disse var han tillige Sogneraadets Formand. I 6 Aar var han fra de grundtvigske Folks Side valgt til Medlem af Menighedsraadet. Han er endnu trods sine 68 Aar Medlem af Voldgiftsretten om Handel med Husdyr, Medlem af Landvæsenskommissionen, Jordboniteringsmand m. m. Flere Gange har han været valgt som Valgmand ved Landstingsvalgene.

I al sin rige Virksomhed ude som hjemme, der er lykkedes saa godt, maa han dele Æren med sin Hustru, der har skabt et Hjem for ham, hvorfra han kunde hente baade Støtte og Opmuntring til sit Arbejde, fordi Hanne havde Forstaaelse af sin Mands Gerning og forstod, at man skulde leve mere end for sig selv; man skylder ogsaa at være noget for andre.«

Og gennem hele deres Virksomhed har de kunnet være dem selv; aldrig blev nogen af dem store i egne Tanker; de fyldtes med Taknemmelighed for, hvad de fik Lykke til at udrette. »Ja«, følger en yngre Mand til, som staar dem nær, og som tidt har beundret dem, — »er der nogen, der har været naturlige, helt dem selv, ganske upaavirket udi egne Tanker af den Stilling, de indtager i deres Omgivelser, saa synes jeg, det er Peter og Hanne i Tornemark. Peter rolig, besindig, lige jævn og naturlig over for Enhver og i hvilken som helst

Situation, jeg har set ham. Hanne maaske lidt mere barnlig af Natur end sin Mand, men saa ligetil og retfærdig af Karakter, rask og livlig, og som det i hvert Fald synes, altid i godt Humør. Hun har jo haft et meget stort Arbejde at gøre i Hjemmet med den store Børneflokk og med de mange, som søgte dette Hjem, samtidig med, at hun har kunnet bevare sit glade Sind og sine gode Interesser.«

Børn:

1. Ingeborg Larsen, f. $\frac{15}{1}$ 1891, Forstanderinde for et Børnehjem i Hølte.
2. Sofie Larsen, f. $\frac{10}{6}$ 1893, Husbestyrerinde paa »Løvelændergaard.
3. Anna Larsen, f. $\frac{26}{3}$ 1895.
4. Jens Larsen, f. $\frac{15}{4}$ 1897, tilbagekøbte i 1924 sin Moders Fødegaard, Kuenakkegaard i Lundby.
5. Johannes Larsen, f. $\frac{19}{3}$ 1899, Landbrugskandidat 1921, med udvidet Eksamen 1925; i 1921—23 og siden 1925 Lærer ved Tune Landbrugsskole.
6. Aage Larsen, f. $\frac{9}{7}$ 1901.
7. Karen Ingrid Larsen, f. $\frac{29}{6}$ 1903, er gift med Hans Pedersen og bor i Øster Hæsinge paa Fyn.
8. Else Larsen, f. $\frac{10}{6}$ 1905.

2.

Maren Sofie Larsen og Albrekt Albrektsen.

Maren Sofie Larsen var født den 20. Oktober 1861 og blev konfirmeret i 1875 — det Aar, da Højskoleforstander Trier fra Vallekilde holdt sit Indtog paa Transinggaard, hvor han med Kraft og Varme talte Fri-skolens Sag saaledes, at der godt et Aars Tid senere blev paabegyndt en Børnefriskole i Maren Sofie Larsens Barndomshjem. Hvormeget denne unge Pige i Konfirmationsalderen har været grebet af Triers Tale eller af hendes Fars og Mors Tanker og Planer om, at der i deres Gaard skulde indrettes en ny, fri Børne-

skole, hvor det hver Dag skulde være som en Fest at komme, — det ved vi ikke noget bestemt om. Men vist er det, at det blev en af de første unge Lærere, der kom til at holde Friskole paa Transinggaard, som Maren Sofie gav sit fulde Ja og valgte til sin Fæstemand. Det var i Begyndelsen af 1878, og da var hun kun lidt over 16 Aar gl. Albrekt Albrektsen hed den unge Lærer. Han var den Gang 25 Aar gl. og var i 1877 kommen som Friskolelærer til Lundby*).

Albrekt Albrektsen var født den 11. Febr. 1853 i et fattigt Arbejderhjem i Vesterbøgebjerg i Boslunde Sogn, Sorø Amt. Det var et godt Hjem. Ufor-glemmelige Minder og Indtryk fra sin fromme Moder bevarede Albrektsen hele sit Liv igennem. Hans Forældre satte ham endogsaa i Friskole hos den bekendte Børnelærer Diderik Johansen, der var en af Kristen

---

*) I en Fortegnelse over »Friskoler paa Landet« oplyses det, at der i 1880 fandtes 270 Friskoler i Landdistrikterne i Danmark. Heraf var der i Præsto Amt kun 9, og ved disse virkede 5 Lærere og 4 Lærerinder, som tilsammen havde 289 Børn at undervise (hvilket bliver 32 Børn pr. Friskole). Af disse 289 Børn var 91 Gaardmandsbørn og dermed ligestillede, medens 198 var Børn fra Husmandshjem eller dermed ligestillede. Til Sammenligning kan anføres, at af 7197 Børn, der i 1879 besøgte Friskoler paa Landet, var 2941 Børn af Gaardmænd og dermed ligestillede, medens 4256 var Børn fra Husmandshjem og lignende Hjem. Professor Falbe Hansen gjorde den Gang følgende Bemærkninger over disse interessante Talforhold: »I Forhold til disse to Samfundsklassers Størrelse, og naar henses til Husmændenes og de dermed ligestillede mindre gode Evne til at udrede Skolepengene, er det et paafaldende stort Antal af Friskolernes Børn, der hører til denne Samfundsklasse.« I Præsto Amt gjorde altsaa det samme Forhold sig gældende, og det i en Tid, hvor der hverken var Tale om Stats- eller Kommunitilskud til Friskoler, men hvor de mere velstillede Gaardmænd ofte betalte for de mindre bemidlede Hjems Børn, der søgte Friskolen, saadan at disse Børn enten fik fri Undervisning eller betalte en lille Brøkdæl af, hvad Skolepengene androg. Dette smukke Betalingsforho'd har fulgt de bedste grundtvigske Friskoler helt op til vor Tid.

Albrekt Albrektsen.

Kolds betydeligste Elever. I denne Friskole levede Albrekt Albrektsen for Alvor med, naar han hørte D. Johansen fortælle Bibel- og Danmarkshistorie, og allerede den Gang vakte hos ham Lysten til at blive Lærer.

Efter sin Konfirmation kom han ud at tjene, og nogle Aar senere blev han Elev hos Ernst Trier paa Vallekilde Højskole. Her fik han en Vinter, hvor han ligesom i Friskolen, oplevede det vidunderlige. Hans Maal blev nu at forberede sig til at blive Friskolelærer. Trier gav ham selv »Timer« og fik andre af Højskolens Lærere til at gøre det samme. Han maatte imidlertid ind til København og aftjene sin Værnepligt som Gardist. Her blev han Aaret efter Underkorporal, og det var almindelig bekendt ved det Aars Rekruttskole paa Garderkasernen, at ingen Trop kunde synge saa mange og saa gode Sange som Underkorporal Albrektsens.

Saa var det, at Albrektsen — vel paa Triers Opfordring og Anbefaling — paatog sig i 1877—78 at være Friskolelærer i Lars Hansens Gaard i Lundby*), og hvor han saa blev forlovet med Datteren Sofie. Aaret efter rejste han til Askov udvidede Højskole og var dér i to Vintre. Og i Sommeren 1881 begyndte han saa efter Triers Opfordring at undervise i en lille Bornefriskole i Vallekilde, som Trier havde sat i Gang for Omegnens Smaabørn, da Skolekommissionen i Vallekilde med Sognepræsten i Spidsen truede med at standse Skræder Jens Pedersens lille Friskole dér i Sognet.

*) Blandt dem, der ved Albrektsens Afrejse søgte Pladsen som Friskolelærer i Lundby, var ogsaa den i Vestsjælland senere saa bekendte Friskolelærer Niels Andersen i Vinde Helsing.

»Ingen Steder vilde jeg hellere være end i Vallekilde hos Trier«, har Albrektsen fortalt, »ingen Mand satte jeg højere, holdt mere af end af ham, saa jeg tog naturligvis med Glæde mod Triers Opfordring.«

Men Friskolen i Vallekilde var kun lille. Hen paa Sommeren 1881 foreslog Trier, at Albrektsen skulde tage imod en stærk Opfordring om at komme ind til Høve i Odsherred — et Par Mil fra Vallekilde — og dér overtage den daværende Friskole. Albrektsen var jo forlovet, det vidste Trier god Besked med, og i Høve var der en Friskolelærerplads, der var til at gifte sig paa.

Sagen gik i Orden, og en af de første Dage i November 1881 flyttede Albrekt Albrektsen da ind til Friskolen i Høve. Her blev han desværre, kort efter Ankomsten, syg af Lungehindebetændelse og maatte holde Sengen i 2 Maaneder. Og i den Tid gik det med Friskolen, som det bedst kunde. I en Artikel: »Ti Aar i Høve Friskole«, som A. Albrechtsen i 1918 skrev i »Aarsskriftet til Hjørlundevenner«, har han givet en udførlig og god Skildring af, hvordan han kom i Gang i Høve, og hvad han senere oplevede derinde.

Da Albrektsen kom op, og Skolen igen kom til at gaa, blev der taget Bestemmelse om, at Albrektsen og Sofie skulde have Bryllup i det kommende Efteraar 1882. Han skulde i Løn som Friskolelærer have, naar de blev gift: 600 Kr. om Aaret, frit Brændsel og 3 Pd. Smør pr. Maaned. »Jeg tog med Tak mod Tilbudet af Friskolebørnenes Forældre, men hvormeget der skulde til for at leve som gift, havde jeg jo ingen Mening om«, fortæller Albrektsen.

Maren Sofie Albrektsen,
f. Larsen.

»Den 28. Sept. var Bryllupsdagen. En ikke saa lille Del af mine Skolefolk i Høve rejste med mig til Lundby i Sydsjælland, hvor vi samledes med mine og min Bruds Forældre, Søsken og enkelte andre af nærmeste Slægt og Venner. Pastor Hoff fra Ubberup og Vallekilde Valgmenigheder viede os i Lundby Kirke. Og Trier tog som Brudefører min unge Brud ved Haanden og førte hende til mig.

Varmt og hjerteligt som altid talte Pastor Hoff ved Alteret, medens han stadig saa paa os med sine forunderlige milde Øjne.

Flere Aar efter fortalte han mig, at da han var kommen hjem til Ubberup efter vort Bryllup, sagde han til sin Hustru, at han syntes ikke, han havde viet nogen skønnere Brud end min. Og derfor, sagde han til mig, gjorde det ham saa ondt at se hende knapt et Par Aars Tid derefter, da den snigende Brystsyge havde mærket hende.«

Fra det lille hyggelige Bryllupsgilde i den rummelige Transinggaard, hvor Trier skal have talt saa morsomt, drog Brudeparret til Efteraarsmødet paa Vallekilde Højskole, og saa tog de fat paa deres Skolegerning i Høve.

Saalænge Sofie havde Kræfter dertil, var hun sin Mand en god og trofast Hjælper i hans Skolegerning. Men hendes Helbred var vaklende. Deres førstefødte. Sønnen Svend, døde 3 Uger gl. I 1886 fik de en Datter. Sigrun, som nu bor i Nordsjælland. Deres sidste Barn. Ejner, døde i Foraaret 1888 og blev kun 3—4 Maaneder gl. Nedenstaaende to Breve fra Sofies Forældre viser, hvor trøstende de to Gamle kunde være overfor deres Datter og Svigerson:

Lundby, den 26 — 11 1886*).

Kære Sofie!

Du faar saa mange Tak, fordi Du lod os vide, hvordan Du har det, og det er da glædeligt at høre, at Du

---

*) Skrevet af Sofies Moder, Karen Olsdatter.

dog er i Bedring. Saa hjælper Vorherre Dig nok over det endnu denne Gang, naar vi beder ham ret af Hjerteret derom. Jeg har ogsaa bedt meget for Dig, at Du dog igen maatte blive rask for Albrekts og lille Sigruns Skyld; men den kære Gud ser nok ogsaa, at Du endnu har en Gerning at gøre, og saa faar Du jo nok ogsaa Helbredden igen. Vær bare taalmodig, og nu kan Du jo dog være glad, ved at Du har faaet Anna til at passe Jer alle, naar hun ellers kan blive hos Jer, til Du bliver nogenlunde rask igen. Jeg synes, hun er en rar Pige, det jeg har talt med hende, og det synes jeg ligedan om hendes Moder.

Der var nogle Dage, jeg gik og tænkte paa at rejse ind hos Jer, men dels har jeg ikke været rigtig rask selv, og saa har mine Piger været lidt syge. Bodil har ligget i 3 Dage, og Doktoren siger, hun har Saar i Mavnen. Karen Marie gik tilsengs i Gaar og er daarlig i Halsen; hun faar det jo altid i Halsen, naar hun bliver forkølet, og hun har været meget borte i den sidste Tid, da hendes Fader er død, og hun af den Grund har været hjemme i nogle Dage. Han blev begravet i Tirsdags, saa kom hun i Onsdags og gik næsten i Seng med det samme, men jeg tænker da nok, paa nogle Dage er hun over det; saa jeg kunde jo ikke saa godt være hos Jer ret længe, og nu i Dag har jeg opgivet det for det første; det er jo en lang Rejse om Vinteren, men det er jo da til at komme over, naar Nødvendigheden byder det. Dog nu vil vi haabe det bedste og bede Gudfader hjælpe os, saa Du maa blive rask til Jul, saa I kan komme her hjem til os.

Jens har faaet Brev fra Mureren i Vallekilde, og han skrev, at Albrekt havde været der og læse for dem, men selv om han nu kan køre med Posten dertil, hvordan kommer han saa tilbage, han kan dog vel ikke døje i sit Ben at gaa den lange Vej?

Det er jo lidt kedelig for Jer med det Hus og alt det uviste med Jer Stilling derinde; men det maa du

virkelig ikke sørge over, for der bliver jo nok et Sted til Jer, hvis I ikke kan være der. Købe Huset, siger Fader, skal I ikke, i alt Fald for det første, for det er bedre, at I lader Jeres Skillinger blive i Sparekassen og se Tiden lidt an; det kunde jo ikke nytte, I ejer det store Hus, naar I ikke rigtig ved, om de vil og kan lønne Jer, saa I kan faa Føden; saa I skal bare være ganske rolige og lade Fremtiden sige Jer, hvad I skal gøre.

Paa Lørdag, Fars Fødselsdag, skal vi til Myrup, de skal nok have baade Høstgilde, Julebud og Fødselsdag paa en Gang. Se det er at slaa mange Fluere med et Smæk. Den lille Johanne har været syg, men er da nok bedre; nu begynder jo ogsaa Tandperioden for hende, saa er der jo tidt noget i Vejen med dem. Alle de andre er raske, saa vidt jeg ved, og herhjemme er alt jo da ellers ved det gamle; der er ikke stort at fortælle, den ene Dag er som den anden. Hils nu Anna Madsen saa mange Gange fra mig og sig hende Tak, for alt hvad hun gør imod Jer, fra mig, og vær saa kærlig hilset allesammen fra os her og fra Jeres

Far og Mor.

Og god Bedring, kære Sofie, og send snart et lille Brev igen, og vær dog glad for alt, hvad godt Gudfader gør os, saa bliver Du nok snart rask igen.

Lundby, den 12. April 1888*).

Kære Børn!

Naar disse Linier træffer Eder, har I maaske sænket Jeres lille Ejnar**) i Gravens kolde Skød. I maa meget undskylde, at ingen af os herhjemme fra er kommet tilstede ved denne Lejlighed, men vi haaber, I und-

---

*) Brevet er skrevet ca. 3 Uger før Lars Hansens dode.

**) Ejner var 3—4 Maaneder gl., da han døde.

skylder os gamle, og da Peder og senere Anders har været hos Jer for ganske nylig, og vi haaber, at Haas skal naa ind til Eder til i Morgen, saa maa de repræsentere os ved denne Lejlighed. Jeg maa kærligst anmode Eder begge og særlig Du, Sofie, at sørge med Maade og indrømme Guds Faderkærlighed sin rette Plads, at I maatte kunne sige som Job: »Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!«

Vi vil særlig bede til vor fælles Fader i Himme-
len, at Du, Sofie, maatte rigtig blive rask, og at I dog
ret mange Aar kunde virke til Gavn og Glæde for
Jeres Medmennesker.

Lad Eder i Sorgen ihukomme: ved Døden vi Livet
begynde.

Med disse Ord være alle kærligst hilset fra os
alle herhjemme, og særlig fra Jeres gamle

Lars Hansen.

Til Tider kunde Sofie have det ganske godt. Ved
de ugentlige Aftenmøder, de i Friskolen holdt for
Høveegnens Ungdom, læste Sofie undertiden højt, og
hendes Mand fortalte Historier. Sofie var ogsaa af og
til hjemme i Lundby, saaledes i Sommeren 1888, da
hendes Broder N. P. Larsen holdt Bryllup, og i Jule-
ferien 1888—89, den sidste Jul, hun oplevede. Da hun
den 9. Januar 1889 kom tilbage til Høve Friskole fra
sit sidste Besøg i det kære Barndomshjem, undredes
hendes Mand, at hun, efter den lange 4 Mils Køretur
fra Holbæk endnu var i Stand til at kunne gaa omkring
i sit Hjem og se til sine Blomster, som hun elskede.
Hvor glad hun end havde været ved i Julen at være
hjemme hos Moder, saa følte hun sig dog helt oplivet
ved at komme hjem igen.

Men efter denne Juleferie tog hendes Kræfter mér
og mér af, og hun maatte for det meste ligge i Sengen.

Et Par Dage før hendes Død skulde hendes Mand tale ved et af sine Skolebørns Jordefærd; og hun gav ham Emnet: to smaa Vers af L. Bødtcher:

»Hvad her vi elske, ejes kun paa Borg,
paa uvis Frist — saa er Naturens Orden,
og vil Du være fri for Savn og Sorg,
da maa du intet elske her paa Jorden!

Men Sorgen er en Engels dunkle Haand,
som luttrer, hvad dig jordisk kær er vorden
og tvinger mod det evige din Aand,
og derfor skal Du — elske her paa Jorden.«

Den 15. Februar 1889 om Aftenen Kl. 11 sov Maren Sofie stille og roligt hen. Trier vilde have talt ved hendes Baare, men han var syg. Der blev talt af Povl Hansen, Provst Hasle og den unge Pastor Carl Koch, der Aaret i Førvejen var bleven Kapellan ved Valgmenigheden i Ubberup og Vallekilde. Et Afsnit af Pastor Kochs Tale gengives her efter hans egen Opskrift. som Albrektsen i sin Tid udbad sig:

Ved Sofie Albrektsens Baare.

(Tale i Asnæs Kirke i Odsherred af Valgmenighedspræsten
Carl Koch.)

»Gud er Kærlighed, og hvo, som bliver i Kærlighed, bliver i Gud og Gud i ham« (1. Joh. 4, 16). Saaledes er der tit bleven sagt, naar Kristne stod i Sorg ved et kristent Menneskes Grav; lad os ogsaa huske det her. Og dette Ord: »Gud er Kærlighed«, det betyder da først, at Gud forstaaer Kærlighed. »Han saa grundig alting ved, at selv til Bunds i Kærlighed ser klart hans Forsynsøje.« Saaдан har han forstaaet de to Menneskers Kærlighed, af hvilke den ene nu er gaaet bort. Han saa den, den Gang Kærligheden begyndte at spire i Eders Hjerter, og han saa den, den Gang I begyndte sammen, den Gang I sammen bad ham være med i Eders Kærlighed, frede om den, rense den og bruge den. Da var han med, da forstod han Eder, da saa han paa Eder i Kærlighed.

Og saadan er det gaaet siden, lige til nu. Det blev i mange Maader svære Aar, som I kom til at opleve. Jeg har jo kendt Jer saa kort, men jeg har set nok til at opdage, at der var meget

her, som maatte trykke og knuge; men jeg har ogsaa set, at trods alt dette var der Lykke og Friskhed; Sjælens Kildevæld holdt sig frisk og kraftigt selv under Trykket. — Og det kom af, at I bad Gud, som er Kærlighed, om at være med, og I havde ham med i alt, hvad I elskede. Han saa den Kærlighed, I havde til hinanden; han saa den Kærlighed, I havde til den Gerning, som I havde valgt; og til Børnene. Og han saa den Kærlighed, I havde til alt, hvad vi kalder Aand. Og Gud var med i det allesammen. Deraf kom det, at der var Lykke og Glæde i Eders Hjem, ved Siden af den dybe Alvor, som hvilede derover.

Og saa kom Adskillelsen. Og nu staar De, kære Ven, med alle Minderne; og de vil dukke op atter og atter, og hvad der for var lyst og straalende at lænke paa, det er nu tungt og vemodigt; ja, lad os kun sige det og tilstaa det for hinanden og for Gud, at Sorgen er tung, og maa være det, men husk saa ogsaa, at Gud er Kærlighed. Og det betyder her, at det ikke er en kold Magt, uden Kærlighed og Forstaaelse, som har kastet sig ind imellem Eder, men det er Gud Fader, som er Kærlighed, det er ham, som har taget hende hjem. Han saa Eders Kærlighed, og naar I saa dog nu er bleven skille, saa vær vis paa, han har ogsaa set, at I kunde taale det. . . . .

Albrekt Albrektsen har selv skildret sin Sorg, sit Haab og sin Trøst i de Dage, der nu kom efter Sofies Død: »De første 14 Dage efter min Hustrues Jordefærd blev hendes Moder hos mig, og vi havde meget at tale om, som kredsede om hendes gode Datter, og som gjorde vore Hjerter godt. Denne første Tid var i det hele for mig underlig rig og skøn. Jeg mødte saa megen Deltagelse hos Mennesker. Men — ja, saaledes gaar det jo: Menneskers Deltagelse holder sig som Regel ikke ret længe, og saa bliver man — ene i Savnet af, hvad man har mistet: sin Hustru, sine Børn, sit Arbejde eller — ja, alt kunde man jo fristes til at sige. Vi bliver jo alle tilsidst en Gang saa fattige, at vi »ejer ikke da en Fjer«. Og saa kan vi endda være saa rige, at vore Hjerter fyldes af Glæde og Tak over de evige Værdier, vi er givet, og som vi føler, at ingen, selv ikke Døden, kan tage fra os.

Ja, var det ikke saaledes, saa var det at være et

Menneske det ringeste af alt paa Jorden; men nu er det ved Guds Hjælp det største . . . »

I 2 Aar blev Albrektsen endnu i Høve. Saa overlod han Friskolen til sin Søster og rejste til Vallekilde Højskole, hvor han var Lærer i nogle Aar, og Oplæser i Foredragskredse. Saa giftede han sig med Marie Kvist og var derefter fra 1896, i 18 Aar, Forstander for Hjørlande Højskole. Han døde efter et Slagtilfælde den 27. Februar 1925. Forstander Povl Hansen, Vallekilde, har i »Højskolebladet«, »Baunen« og »Vallekilde Aarbogen« sat Albrektsen et smukt og sandt Minde.

Maren Sofies og Albrekt Albrektsens eneste efterlevende Barn Sigrun (født $\frac{25}{6}$ 1886) er gift med Landbrugskandidat Oluf Andersen og bor paa »Bakkegaarden« i Sperrestrup ved Olstykke. »Hende holder vi meget af i hele Familien,« skriver et af hendes Søskenbørn i Sydsjælland.

5.

Anders Larsen og Marie Sand.

Anders Larsen blev født den 17. Juli i Krigsaaret 1864. Han var i 1882 Elev paa Brøderup Højskole, opholdt sig en Tid paa Ludvig Schrøders Gaard i Askov, da Broderen Hans Larsen var dér, og var derefter en Tur i Norge, hvor han blev kendt med Marie Sand, der var fra et norsk Hjem, hvor Familien var paavirket af det grundtvigske Livssyn. Marie Sand havde saaledes i 1882 været Elev paa Sagatun Højskole, hvor den bekendte O. Arvesen (Forfatter til Sangen »Fremad er Verdens vilde Røst«) var Forstander (de, der vil vide, med hvilken Begejstring unge Normænd havde forsøgt at indføre den grundtvigske Højskole i

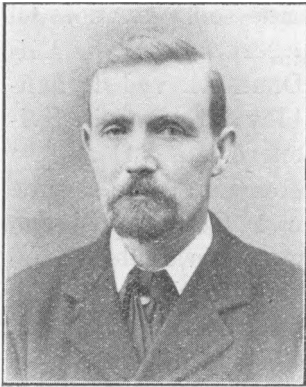
Norge, behøver blot at læse saadanne to Bøger som O. Arvesens »Oplevelser og Erindringer« og Viggo Ullmanns »Breve under et Ophold i Danmark ved de danske Højskoler«). Anders Larsen blev ligesom sin Svingerinde Johanne (Hans Larsens senere Hustru) stærkt optaget saavel af det norske Folk som af Norges skønne Land. Johanne var som Mejerske i Holmsbo bleven Nabo med Marie Sand; og den Sommer, da Anders Larsen var i Norge, fik han ved Johannes Bekendtskab mest sit Tilhold i Marie Sands Hjem, hvilket førte til, at Anders Larsen og Marie Sand blev forlovet.

I 1887—88 var Anders Larsen Elev paa den nyoprettede Dalum Landbrugsskole ved Odense, som Hans Appel og Jørgen Pedersen (fra Baarse) lige havde faaet aabnet paa samme Sted, hvor Kristen Kold i sin Tid havde haft sin berømte Højskole. Samme Foraar, som Anders Larsen kom hjem fra Landbrugsskole, døde hans Fader. De to Brødre, Anders og Hans, der altid har staaet sammen som gode Brødre i Ordets bedste Betydning, maatte da tage sig af den gamle Gaards Drift og hjælpe deres Moder, der nu fik saa meget at tage Vare paa ved sin Mands Død. Anders Larsen og Hans Larsen har i mange Maader været hinanden jævnbyrdige i Udvikling og Karakter; de har egentlig gennem hele deres Liv udfyldt hinanden og været saa godt enige i de praktiske Arbejder, der laa for, hvorved de ogsaa har haft saa stor Støtte af hinanden; de har ogsaa næsten altid været enige i Spørgsmaal, der angik Skole og Kirke, Politik og kommunale Forhold, ja ogsaa i deres Syn og Bedømmelse af Personer. Det blev Anders Larsen, der arvede Fædrenegaarden, efter at en Del af dennes Jord var afstaaet til Hans Larsen, og efter at Anders Larsen i nogle Aar havde styret Gaarden for sin Moder.*)

---

*) Anders Larsen havde ogsaa en Tid været Gartnerelev i Vordingborg, hvad der bl. a. senere har givet sig Udtryk i hans og hans Hustrus smukke, velholdte Have paa Transinggaard.

Anders Larsen.

I 1893, den 24. Marts, blev Anders Larsen gift med sin Forlovede, Marie Sand fra Holmsbo i Sydnorge, efter at hun i Sommeren 1892 havde været Elev paa Vallekilde og Sorø Højskoler. Hun fik nu sit Fremtidshjem i det idylliske Sydsjælland, hvor hun som den Fremmede snart kom til at føle sig hjemme og blev sin Mand en god Medhjælperke, forstaaende og le-

vende interesseret i det Liv, der paa saa mange Omraader samlede sig i og omkring den gamle, historiske Transinggaard, og da især i hendes Mands Slægt.

Anders Larsen har taget stærkt Del i det kommunale Selvstyre. I 1900—06 var han Medlem af Hammer-Lundby Sogneraad, og de 3 sidste Aar af disse var han tillige Sogneraadets Formand. Efter at Kommunen var blevet delt i 1908, blev Anders Larsen i 1909 Medlem af Lundby Sogneraad og havde denne Bestilling i 12 Aar, indtil 1921.

Men ogsaa for Oplysningssagen igennem Foredragsforening, Folkemøder, kirkelige Møder o. l. har Anders Larsen været virksom. St. Hans Mødet, et aarligt Møde, der afholdtes St. Hansaften, vil mindes længe af Deltagerne for det gode Samvær og den Hygge og Glæde, de da mødte paa Transinggaard. Anders Larsen er rolig og besindig, en meget hyggelig Mand, i Besiddelse af stort Lune; og talrige er de morsomme Historier og kaade Bedrifter, han som Dreng og Ung har haft Andel i.

Den 13. Marts 1906 døde Anders Larsens Moder paa Transinggaard, 77 Aar gl., og blev jordfæstet ved Siden af sin Mand paa Lundby Kirkegaard. Og paa Hundredaarsdagen for hendes Mands Fødsel, den 6. Decem-

ber 1919, rejste Sønnerne i Lundby en Mindesten paa Forældrenes Gravsted. Herom har Hans Larsen i et Brev af 28/11 1919 til sin Søn og Svigerdatter fortalt følgende:

»Farbror Anders og jeg var i Dag paa Kirkegaarden for at lægge en Grundsten til en Mindesten for Far og Mor; den skal være rejst til den 6. December, Fars 100-aarige Fødselsdag, hvor Anders og Marie har ind-

Marie Sand.

budt Søkende til en lille Højtidelighed. Mindestenen er en raa Kampesten, vi fandt hos os. Den er nu kørt til en Billedhugger, for at han skal indhugge Fars og Mors Fødsels- og Dødsdage samt deres Navne, og ikke mer. Anders havde vist tænkt at bede alle Børnebørnene med til Højtideligheden, men har igen opgivet det af Hensyn til alle Jer, der bor saa langt af Led. Ved denne Lejlighed strømmer der mange gode Minder ind paa én om Far. Hvor vilde jeg gerne havt, at I havde kendt ham, denne lyse, alvorlige, karakterstærke Bondeskikkelse med det ene Øje, saa trofast i al sin Færd, uden Svig eller Omveje, klog som faa i sin Stand og Tid.«

Den 24. Marts 1918 højtideligholdt Anders Larsen og Marie Sand deres Sølvbryllup paa Transinggaard.

Børn:

Ejvind Sand Larsen, f. 22/3 1894, fra 1926 Gmd. i Lundby.

Johanne Sand Larsen, f. 3/10 1895.

Gudrun Sand Larsen, f. 21/2 1897, gift med Lærer Oluf Christensen, bor i Taastrup.

Erling Sand Larsen, f. 1/6 1901.

6.

Jens Larsen,

den yngste af Lars Hansens og Karen Olsdatters mange Børn, var født den 3. September 1870. Friskolen paa Transinggaard bestod i alle de Aar, han var undervisningspligtig, og han var, som nævnt, det eneste af Gaardens Børn, der kom til at benytte Børnefriskolen.

Af alle de 6 Søskende skal han have været den, der mest lignede sin Fader, ivrig og gaaende meget stærkt op i de Ting, han blev optaget af. En af de mange morsomme Historier, der fortælles om ham, er følgende:

Da Jens var i Drengalderen, kom der en Sommerdag en Husmand fra Ring for at spørge, om Lars Hansen ikke vilde køre ham nogle Læs Tørv hjem fra Mosen. Lars Hansen havde den Gang en rød, rumpegal Hest, som var vanskelig at køre, men som Jens var saa sikker til at ride. Baade Heste og Folk paa Gaarden skulde den Dag udføre en Del Arbejde ude i Marken. »Men«, sagde Lars Hansen til Husmanden, »Du kan jo faa Jens og den rumpegale. Jens kan ride Hesten.« Og dette gik baade Husmanden og Jens ind paa. Hesten blev spændt for Vognen, og nu foregik denne »Køren Tørv« paa følgende Maade: Hesten trak Vognen, Jens sad paa Hesten, og Husmanden, der var gammel, sad i Vognen. Men Jens red stærkt, da de kørte ud efter Tørven, saa Husmanden maatte sætte sig paa Vognbunden og holde sig fast i Vognfjælene. Om denne muntre Tørvekørsel fortalte Husmanden til Lars Hansen: »Hver Gang, vi kom hjem med et Læs Tørv, sagde jeg til Jens: Gaa nu ud i Haven og faa dig nogle Stikkelsbær, og fylde dine Lommer godt, til vi skal køre igen, saa skal jeg nok læsse Tørven af. Saa længe Jens havde Stikkelsbær at spise, fik Hesten nemlig Lov til at gaa i Skridtgang, men saa snart Stikkelsbærrene

slap op, skulde Jens rask afsted, og saa red han Resten af Vejen, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde.«

Jens Larsen kom i Vinteren 1889—90 paa Vallekilde Højskole; men her blev han efter Nytaar syg af Tyfus; han døde paa Højskolen den 27. Januar 1890. Den 1. Februar blev han jordfæstet paa Lundby Kirkegaard.

.

Slutning.

Til Hans Larsen, Lundby.

Kendskab og Venskab mellem Lundby og Vordingborg.

Blandt det meget, hvorfor Ingeborg og jeg staar i Taknemlighedsgæld til min afdøde Broder Anders og ikke mindre hans Kone, Kristine, for Aarene i Vordingborg (1903—14), er, at de saa broderligt gav os Part i deres gode Venner dernede, ikke mindst »Lundbyerne«, under hvilket Navn vi indtil denne Dag har sammenfattet de to Brødre, Hans og Anders Larsens Hjem. Det varede noget, inden jeg kunde holde de to, Hans og Anders, og ligesaa Johanne og Marie, ude fra hinanden. Selvom det nu falder let nok, udgør de dog stadig en Enhed for os.

Hvad der bragte os i Forbindelse med dem, var de Søndagsmøder, de havde sat i Gang, hvor en lille fast Kreds en Aarrække igennem samledes om Vinteren hver fjortende Dag, om Sommeren hver Maaned med min Broder Anders som Taler. Med ham fulgte nemlig som fast Tilbehør hans Kone og nu ogsaa vi, til de hyggelige, ja festlige Eftermiddage og Aftener skiftevis i Hans og Anders Larsens Hjem. Somme Tider uvidedes Kresen jo ogsaa med andre, Familie og paa-rørende; de første Aar tiest med Ole Frederik fra Blangslev — af Børnene, som altid krigedes med ham, formedelst sin Længde kaldet Ole Stork —, ellers Pe-

ders fra Tornemark, Pæders Hansens fra Myrup, Lærer Hansen og Jens Madsens fra Baarse o. a. Navnlig Aarene 1905—10 stod i Politikens Tegn, og det gik meget varmt til med politiske Diskussioner; min Broder var med de Radikale straks fra 1905, jeg haltede de første Aar, Hans og Anders var i Reformpartiet, om end ikke helt tilfredse, indtil 1909, da de skilte sig fra paa Forsvarsspørgsmaalet. I Tilslutning til disse Møder holdt Anders Larsen et Sommermøde Sct. Hans Aften, ogsaa med min Broder som Taler. Herfra vil alle vi Deltagere mindes Maries Rømmegrød, Haven med de mange Gæster, det store Kaffebord og Sct. Hans Blussene. Andre Steder, vi mødtes, var ved Møgenstrupmøderne, som Anders var i Bestyrelsen for, og Skolemøderne i Næstved, hvor Hans var Medindbyder. Da Hans havde købt den store Gaard med Tanken paa en Landbrugsskole for Sydsjælland, fyldte denne Plan ogsaa meget i vore Samtaler. Desuden havde jeg en særlig Tilknytning til Lundby, Jagtturene, der altid begyndte med den tilbørlige Frokost hos Hans. eller lad mig dog heller sige Johanne, og som Regel endte uden Jagtudbytte, altid kan jeg sige for mit Vedkommende; men lange Ture gav det, og lange Samtaler; her vil vi mindes vor fælles, nu afdøde Ven Niels Peder Madsen. Endelig kom jeg i de sidste Aar, efter at jeg havde faaet Cykle, ikke saa sjælden helt uden opgivet Anledning. Hans og Anders husker nok vor Cykletur til politisk Møde i Præstø, derfra gennem Skovene til Udby Kro, hvor vore Veje skiltes. Ja, glemme maa jeg da ikke Valgkampagnen Maj 1909, hvor de først fik mig stillet op og derefter trolig stod mig bi med Raad og Daad og Følgeskab fra Sted til Sted — fra Tolstrup var det vist, at Hans fulgte mig hjem engang mellem 12 og 1 og saa cyklede til Lundby. Rigtig kækt gik det forresten, næsten som fra Sejr til Sejr, lige indtil Valgaftenens nedslaaende Resultat, de fattige 475 Stemmer. —

En anset grundtvigsk Præst, hvis Virksomhed var faldet ligeligt over Jylland, Sjælland og Fyn, karakteriserede de tre Landsdeles Folk omtrent saadan: Jyderne var i det hele taget gode, Fynboerne var ikke saa gode, som de lod ligestraks; men de Sjællændere, der var noget ved, var af allerbedste Slags. Lad nu Jyder og Fynboer være det, de er — hver kan jo være god for sig. Men Udtalelsen om Sjællænderne kan jeg helt slutte mig til, naar jeg tænker paa »Lundbyerne« og nogle andre — og saa tager jeg endda Marie Sand med, skønt hun er Nordmand og har været slem til at drille mig.

Som en Ejendommelighed ved deres Hjemliv vil jeg nævne, at det var og er i en mærkelig Grad vidtspændende. Til den ene Side omfattede det en meget fremtrædende, levende og offervillig Interesse for Kirke og Skole, Politik og alle Samfundsspørgsmaal — det er jo den Side, jeg har set mest til. Men jeg ved, at alle disse Interesser ikke her dyrkedes paa Bekostning af det daglige Arbejde, men virkede til at gøre det endnu mere ihærdigt. Det Arbejde, Hans og Johanne mange Aar igennem havde med Mælken, var jo egentlig urimelig haardt. Det er næsten ikke til at begribe, at det ikke tog dem helt, men det modsatte var jo Tilfældet. — Nu, da Johanne ikke længer er blandt os, vil vi mindes hendes grænseløse Godhed mod Mand og Børn og de Venner, der kom der.

Men Hans Larsen da, Fødselsdagsbarnet, som denne Bog er skrevet til?

Mit første Indtryk af Hans Larsen, tror jeg nok, var noget bestemt af, at jeg skulde holde ham ude fra Broderen, Anders. Som Kendetegn fik jeg da ud, at som Anders havde det mest regelmæssige Ansigt, var han ogsaa mere harmonisk af Skikkelse og Væsen, Hans var mere kæk, men ogsaa mere kantet, ligesom gjort af mere haardt og knortet Tømmer — det gjaldt ogsaa baade Ansigt, Krop og Væsen. Dog lagde jeg

ogsaa Mærke til, at Hans gjorde meget ud af Børn. og overfor dem kom noget helt andet frem, det skælm-ske og bløde, som jo ogsaa var i Øjnene. Efterhaanden kom jeg jo saa efter, at som Hans var en meget stærk Mand legemligt — det viste sig i, hvad han kunde byde sig af Arbejde og Strabadser — havde han ogsaa stærkt Tømmer i Hovedet. Han huskede godt, vidste meget, havde en meget klar og skarp Opfattelse af de forskellige Sager, der kom indenfor hans Horisont (som jo ikke var lille), baade i den Forstand. at hans Skelneevne var skarp, men ogsaa saadan, at hans Opfattelse formedes skarpt, stejlt, ikke blot overfor modsat tænkende, men ogsaa overfor mere af-dæmpede eller moderat sindede. Hans Larsen var og er ikke Kompromis'ets, Forligets Mand, hans Stilling er klar og skarp til Sager og de Mænd, der staar for eller mod disse Sager. Han er af Natur radikal.

Dette forklares dog vist ikke alene af hans Tanke-skraphed, men af en anden fremtrædende Egenskab ved ham, hans nære, stærke Forhold til Idé og Ideal. Har han som Agrar stor Respekt for og Kendskab til Livets Praksis, er hans Interesser og den Stilling, han har taget til Tidens Spørgsmaal, nøje og stærkt bestemt af Idéer — dem, han først har faaet ind i sin Bevidst-hed i sit Barndomshjem og senere faaet udviklet og hærdet i Ungdom og den tidligere Manddom gennem energisk og varmhjertet Deltagelse i folkeligt og kir-ke ligt Liv, gennem sine Skoleophold, Forbindelse med Høve Frimenighed, Provisoriebevægelsen, kort sagt det stærke Røre i Kirkeliv og Samfundsliv, som han var en selvskreven Deltager i. Af Betydning har det ogsaa været, at han ikke i noget af alt dette har mødt en Hæmning der, hvor den snarest vil være at finde, i Hjemmets Krav om ikke at spænde for vidt, thi som Johanne, trods mindre legemlige Kræfter, glad og frej-dig gik paa lige Hammel med ham i det strenge Le-gemsarbejde, var hun helt og fuldt med i det andet —

efter Omstændighederne fulgte hun ham ud eller lod ham rejse alene, naar hun maatte være hjemme, eller tog imod hvem han bragte med hjem paa »Sagerne«s Vegne. Hun delte alt med ham.

Saaledes udrustet af Naturen og saaledes udviklet voksede Hans sig fast i en Idealitet, som ikke kendte Afslag. Folk af den Art har ondt ved at forsones sig med, hvad de møder, der gaar mod deres Idéopfattelse, og de har ikke altid det skarpeste Blik for, at deres Modstandere godt kan have deres Idéer ogsaa, som de kæmper for. Denne Idealisme har vistnok skaffet Hans Larsen en Del Bryderi og Modgang her i Livet, i Fjernelse fra, om ikke Brud, med gamle Venner, i Ærgrelser over den megen Halvhed og Smaatskaarethed, som Flertallet af vi Menneskers Tilværelse nu engang har rigeligt af, i en enkelt dyb, afgørende, personlig Skuffelse i et Tillidsforhold, der fra hans Side var bygget op paa et Stykke Idé. Ja, Livet har bragt ham Skuffelser, som en mindre nøjeregnende Natur vilde taget lettere paa. Og det er vel heller ikke udelukket, at H. L., naar han nu oppe i Aarene ser tilbage paa Fortidens Kampe og Skærmysler, kan have gjort noget af den Erfaring, Grundtvig udtaler som moden Mand, at det haarde i Længden bliver hardest for én selv. Men vi kunde ikke ønske H. L. fri for dette haarde Tømmer. Det hænger sammen med den Egenskab, vi, der kender ham vel, maa beundre mest, hans stærke Idealitet — den, han ikke alene har lagt for Dagen i Tankeudvikling, i den Stilling, han har taget til Tidens Spørgsmaal og i de Kampe, som deraf er fulgt, men først og fremmest i Sindelag og i Handling, Offervilje.

Og vi, der kender ham nøjere, ved jo, at den Skarphed, der kan have præget hans Holdning udadtil, at den ikke er den hele Hans Larsen. I Forholdet til os, sine Venner, kan ingen være mindre haard, mere deltagssom, mere blød og bevægelig, naar det gjaldt vort

Vel eller noget, der truede. Og endnu mere er det sikkert kommet frem overfor Johanne og Børnene, — ja ogsaa, som jeg nævnte før, overfor Børn i det hele taget. Der har altid været noget i Hans, der levede op og boltrede sig, naar han var i med Børn. — Og vi ved endelig, at han sit Liv igennem har kendt og søgt den Kilde til Forfriskning, Blødgørelse og Fornyse af det menneskelige, hvor han selv var Barnet overfor Faderen.

Hans Larsens Arbejdsdag er levet efter Digterens Ord: »Kæmpe vi maa i den løbende Tid. Livet hernede er Strid.« Men jeg tror, at netop en saadan Arbejdsdag vil give en god Fyraften. Folks Slutmening om en saadan Mand er, at han er en Mand. Han vinder den Anseelse, som i det lange Løb bliver den til Del, der ikke har lirket eller fedtet sig frem, men kæmpet for, hvad han for Alvor tror.

Og én Ting til.

Det har jeg før lagt Mærke til, at netop en Natur som Hans Larsen kan vinde for det sidste Livsafsnit en skøn Mildhed og Fred, som en Slags Efterløn efter en travl og kampfyldt Arbejdsdag.

Jeg vil da slutte med at udtale det Ønske, eller rettere den Tro, at Hans Larsen nu med de halvfjerds Aar vil vinde en forholdsvis Hvile og opleve endnu mange gode Aar, hvor Lyset vil falde mildt over hans Gerning og hele hans Liv.

Einar Munk.

Indholdsfortegnelse.

	Side
Indledning	3
Fra Lundby I (Et Kapitel af Bondebevægelsens Historie. Peder Hansen i Lundby Læseselskab) ..	16
Fra Lundby II (Lidt om Lundby i ældre og nyere Tid; Præster, Degne, Skoleforhold m. m.)	45
Fra Lundby III (Af en Bondeslægts Historie):	
1. Omkring Udskiftningstiden	67
2. Hans Pedersen og Ane Larsdatter	74
3. Lars Hansen (1819—1888)	79
4. Lars Hansen og Karen Olsdatters Børn og Svigerbørn	96
1. Johanne og Peder Hansen	99
2. Hans Larsen og Johanne Pedersdatter ..	103
3. Niels Peter Larsen og Hanne Sofie	129
4. Sofie og Albrekt Albrektsen	132
5. Anders Larsen og Marie Sand	142
6. Jens Hansen	146
Slutning: Til Hans Larsen, Lundby. — Kendskab og Venskab mellem Lundby og Vordingborg. — Ved E. Munk	149

